

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Právní aspekty cechovního zřízení v českých zemích

Legal aspects of guilds in Czech Lands

Konzultant: Doc. JUDr. Vladimír Kindl
Zpracovatel: Mgr. Petr Škařupa

Leden 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování:

Děkuji panu docentu Vladimíru Kindlovi za seznámení s prameny a za cenné rady poskytnuté v rámci konzultací.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Počátky sdružování a předchůdci cechů	9
2.1 Obecný úvod	9
2.2. Antické Řecko a Řím	10
2.3. Náboženská a řemeslná bratrstva	11
3. Další aspekty cechovního zřízení a druhy cechů	14
3.1. Další aspekty cechovního zřízení.....	14
3.1.1. Ekonomický aspekt	14
3.1.2. Sociálně-morální aspekt.....	15
3.1.3. Politický aspekt – vztah k vrchnosti	16
3.1.4. Postavení cechů.....	18
3.1.5. Nedostatky cechovního zřízení	18
3.2. Diferenciace cechů	20
3.2.1. Řemeslné cechy	20
3.2.1. Obchodní cechy	20
4. Vznik měst a počátek cechovníctví v českých zemích	22
4.1. Města.....	23
4.1.1 Vznik měst a jejich typy	23
4.1.2. Městská správa a městské právo	26
4.2. Původ a vznik cechovního zřízení	29
4.2.1. Původ cechovního zřízení	29
4.2.2. Teorie vzniků cechů v českých zemích	31
4.2.3. Rozdíly v rámci cechovního zřízení	34
5. Profesionální struktura cechu.....	37
5.1. Učedník	37
5.1.1. Přijetí učedníka do cechu	37
5.1.2. Právní postavení učedníka a jeho změny v průběhu času.....	38
5.2. Tovaryš	40
5.2.1. Právní postavení tovaryše	40
5.2.2. Tovaryšské organizace.....	44
5.3. Mistr.....	48
5.3.1. Právní postavení mistrů.....	48
5.3.2. Požadavky pro nabytí mistrovského práva	51
5.3.3. Práva a povinnosti spojené s mistrovstvím.....	54
5.3.4. Změny v právním postavení mistrů po roce 1547	57
5.4. Ženy a vdovy.....	60
6. Cechovní správa.....	61
6.1. Valná hromada	62
6.2. Cechmistr	66
6.2.1. Postavení a pravomoci cechmistra.....	66
6.2.2. Volba cechmistra	72
6.3. Živnostenské právo a dohled	74
6.4. Cechovní soudnictví.....	78
6.5. Finance cechu.....	85
6.6. Typy cechů a mezicechovní spolupráce	88
6.6.1. Cechy sdružené	88

6.6.2. Cech všech řemesel a meziměstská spolupráce cechů.....	89
6.6.3. Cechy krajské.....	90
6.6.3. Cechy zemské	90
6.6.5. Cechy zahraniční a menší	92
7. První cechy a jejich statuta	94
7.1. Statuta jako pramen cechovního práva	94
7.2. První historicky doložené cechy a jejich statuta	96
7.2.1. Obecný úvod a cechovní statuta prvních historicky doložených cechů	96
7.2.2. Vývoj cechovních statut v první polovině 14. století	100
7.2.3. Vývoj cechovního zřízení od poloviny 14. století do husitských válek.....	103
7.3. Vzorová statuta – cechovní kniha pražských malířů	108
8. Obchodní cechy v českých zemích a jejich vliv na finanční právo	114
8.1. Kupecké řády a správní dohled nad trhy.....	115
8.2. Cla a daně – regulace fiskální politiky.....	118
9. Vývoj cechovního zřízení po husitských válkách do roku 1547	121
9.1. Opětovné potvrzení statut a cechy nové	121
9.2. Změny v cechovní autonomii.....	125
10. Vývoj cechovního zřízení po roce 1547	127
10.1. Zrušení cechů v roce 1547	127
10.2. Ingerence panovníka do cechovního zřízení – živnostenské zákonodárství	129
10.2. Motivace pro vznik cechů a změny ve vnitřní organizaci	131
10.4. Omezení autonomie cechů a její přenesení na vrchnost	133
11. Centrální regulace cechovního zřízení (živnostenské zákonodárství) po třicetileté válce	139
11.1. Generální cechovní patent z roku 1731	140
11.2. Generální cechovní artikule z roku 1739	143
11.3. Zánik cechovního zřízení – živnostenský řád.....	148
12. Závěr	151
13. Seznam literatury a pramenů	153
14. Přílohy.....	158
14. 1. Příloha č. 1 – srovnání procentuelního zastoupení cechovních odvětví ve Starém Městě pražském v letech 1429 a 1562	158
14. 2. Příloha č. 2 – Vybrané sazby řemeslnických výkonů v Rakovníku na počátku 17. století	159
14. 2. Příloha č. 3 – Pozvánka ke schůzi cechu	161
14. 2. Příloha č. 4 – Povolení k učení	162
14. 2. Příloha č. 5 – Artikule cechu ševcovského v královském Starém Městě Pražském	163

1. Úvod

Bádání v oblasti cechovnictví či zkoumání různých aspektů cechovního zřízení nás zavádí do různých oblastí práva. Jistě nejhojněji bude zastoupeno právo správní, jelikož cech (jako subjekt ne zcela autonomní) působil vždy v oblasti správní působnosti měst a fungoval pouze v jejich rámci, za jejich souhlasu, povětšinou za jejich přispění a dohledu; samospráva byla na cech delegována městskou správou.

Již samotné založení cechu bylo projevem **práva sdružovacího** (či spolkového), jelikož se dobrovolně sdružily určité osoby za určitým cílem, původně bez jednoznačné orientace na zisk, do samosprávné korporace. Se vznikem cechovního přímusu je tento spolkový prvek oslaben, jelikož postrádá jeden ze základních znaků – dobrovolnost.

Základním tezí, ze které práce vychází, je skutečnost, že cechovní zřízení je projevem **profesní (zájmové) samosprávy**, se zásahy právě z oblasti práva městského a postupem času i práva zemského. S jistou dávkou zjednodušení můžeme konstatovat, že cechovní zřízení mělo vytvořeno normotvorný orgán (valná hromada) a výkonný orgán (cechmistři či cechovní starší) který společně s pověřenci městské správy vykonával také funkci dohledovou. Cechy existovaly v rámci měst a byly jimi ovlivněny, avšak totéž platilo v opačném směru, cechy ovlivňovaly běžný život města, zabezpečovaly produkci i pracovní síly, mistři cechů se stávali členy městských samospráv.

Cechovní právo se projevuje zejména **normotvornou činností cechů**, jejímž obrazem bylo sepsání jednotlivých cechovních článků (artikul) upravujících pravidla chování do cechovních statut (řádů), byla rovněž odvislá od normotvorné činnosti měst, které samy

existovaly v rámci městských statutů či privilegií udělených jim panovníkem či vrchností.

Jelikož **cechovní statuta** obsahovala pravidla chování, tedy určité dispozice, musela obsahovat také sankce za porušení těchto pravidel; zde se tedy dostáváme do oblasti justice a trestního práva. Cechmistři (popřípadě cechovní valné shromáždění) vykonávali **soudní pravomoc** nad členy cechu, ukládali i promíjeli sankce, v omezené míře také nad osobami stojícími mimo cech – například zabavovali zboží řemeslníkům mimoměstským. Dále existovala apelace ve věcech cechovního soudnictví; tato apelace mohla být buď k cechovnímu shromáždění, popřípadě rovnou k městské vrchnosti či k cechu krajskému, zemskému.

Postupem času bylo stále zevrubněji upraveno **právní postavení jednotlivých členů cechu**, tedy definována jejich práva a povinnosti ve vztahu k sobě navzájem a ve vztahu k vrchnosti a dále ve vztahu ke třetím osobám. S tím také souvisí otázka personaly cechovního práva – vztahovalo se na členy cechu, avšak nejen výlučně na ně, vztahovalo se například na „přespolní“ řemeslníky a obchodníky.

Dalšími oblastmi práva, které cechovní zřízení ovlivnilo, je **pracovní právo a právo sociálního zabezpečení**. Již od počátku obsahovaly nepsané normy, a později také jednotlivé články cechovních statut, úpravu pracovního poměru učedníků a tovaryšů (pracovní smlouva a v rámci ní sjednaná pracovní doba, mzda, požadavky na kvalifikaci, pracovní pomůcky, apod.). Později – zvláště po roce 1547 – do těchto oblastí zasahoval mocensky panovník a normoval například mzdy či požadavky na kvalifikaci vlastními prostředky.

Co se týče sociálního zabezpečení, cechovní statuta obsahovala spíše zárodky úpravy tohoto odvětví, například postup při

nemoci uředníka, tovaryše nebo mistra či úpravu pohřbu člena cechu.

Ve správně finanční oblasti byly již od počátku normovány různé poplatky a odvody, ať už šlo poplatky v rámci cechu jako takového, o cla, poplatky městské správě či později stanovení odvodů do panovnické pokladnice.

Cechovní zřízení jako takové tedy můžeme s určitou mírou obecnosti považovat za **předchůdce současné zájmové (profesní) samosprávy**. Za specifickou právní oblast, kterou cechovní zřízení ovlivnilo, lze považovat úpravu jednacích řádu cechovního shromáždění a cechovního soudu, které je možné (například společně s jednacími řády městské rady) považovat za předchůdce interních (jednacích) řádů profesních společenstev, ale také obchodních společností.

V další části práce se tedy budu zabývat právními aspekty cechovního zřízení od jeho počátku až po jeho zánik, přičemž tyto právní aspekty popsané výše se prolínají celým tímto obdobím s různou intenzitou.

2. Počátky sdružování a předchůdci cechů

2.1 Obecný úvod

Cechovní zřízení v klasické podobě, tedy v podobě středověké a novověké (od začátku 14. století do století 18.), v Českých zemích nevzniklo na zelené louce, historický vývoj společenství, která se sdružovala za určitým účelem, sahá již do pravěku. Ačkoliv v nejstarších dobách si jistě zajišťoval člověk své původní potřeby sám, v prvobytně pospolné společnosti docházelo záhy k situaci, že za účelem zkvalitnění výroby zemědělských nástrojů se několik řemeslníků spojilo a vyrábělo buďto společně či za vedení nebo dohledu zkušenějšího pracovníka; počátky tohoto období souvisí především neolitickou revolucí a později s objevem a zpracováváním kovů 18. A 19. stol. př. n. l.¹ K počátkům unifikace tak zřejmě docházelo z ryze praktických důvodů, kdy určitý tvar nebo délka předmětu zajišťovala jeho neoptimálnější využití. Písemné normy, které by obsahovaly ustanovení, kterým se mají řemeslníci při své práci řídit, však z pochopitelných důvodů chybí.

Okolnosti výše popsané nabývají na významu na našem území například v 3. a 2. století př. n. l. s obdobím Keltů, zejména s ohledem na obdobný tvar či vlastnosti kvalitnějších nástrojů,² popřípadě zbraní.

Především s rozvojem sídlišť městského typu a s rozšířením dálkového obchodu se situace mění a na tvorbu produktu, který je vytvořen v rámci sídliště, je snadnější se v určité oblasti specializovat a uvést jej na trh, popřípadě s ním obchodovat v zahraničí.

Prvním druhem společné výroby ve slovanském období v českých zemích byla „domácnostní výroba“,³ která byla vykonávána

---

¹ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I.* Praha, 1985. s. 147 – 150.

² HOFFMANN, František. *České město ve středověku.* Praha, 1992. s. 18.

³ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika.* Praha, 1922. s. 8

v rámci domácího hospodářství členy domácnosti. Od 10. století se vyrábělo taktéž jen pro vlastní potřebu na feudálních velkostatech.⁴

Pravé **základy sdružování však nacházíme mimo naše země již s příchodem starověku.** Důležitým faktorem v hospodářství bylo využívání nesvobodné, otrocké práce. Ve starověkém Egyptě jsou doložena první společenstva, která se zabývala organizací práce řemeslníků v příbuzných odvětvích, v tomto kontextu je třeba zmínit například kameníky či písaře, zpracovatele kovů a hrnčíře.⁵ I zde však nemůžeme mluvit ještě o ceších v pravém slova smyslu tak, jak je vidí především středověká společnost.

2.2. Antické Řecko a Řím

V rámci rozvoje civilizace se v **antickém Řecku a především následně v Římě** řemeslníci a obchodníci sdružovali do spolků, které již můžeme pokládat za předchůdce cechů.⁶

Kolegia (lat. „collegium“ nebo také „societas“),⁷ vznikala v období antiky formou smlouvy mezi určitým počtem lidí za dosažením konkrétního cíle, většinou podnikatelsko-obchodního. Skládala se alespoň ze tří lidí, měla vlastní právní subjektivitu, byla de facto právníckými osobami, a co je důležité, zřizování těchto subjektů bylo poprvé regulováno normativními akty (hovořil o nich již Lex duodecim tabularum, dále různé leges, senatusconsulta – např. senatusconsultum Apronianum a constitutiones principum).

Tyto akty upravovaly například dědickou způsobilost či možnost zcizování majetku. Pokud nebylo kolegium zřízeno v souladu s právem, bylo prohlášeno za nelegitimní („illicita“).

---

⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 51.

⁵ URL: <<http://www.jcmf.cz/lib/htech/straro.htm>> [cit. 2007-1-03].

⁶ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 188.

⁷ SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray. 1875. s. 50.

Obecně lze kolegia rozdělit na kolegia, která zajišťovala správu věcí veřejných i neveřejných a kolegia, která byla založena za účelem podnikání a dále dle způsobu založení na kolegia, která byla založena vrchnostenskou mocí a kolegia, která byla založena na základě svobodné vůle společníků.

Někteří badatelé⁸ pokládají císařem Diokleciánem reformovaná **collegia opificum za přímé předchůdce cechů.**

Dle činnosti se pak kolegia dělí na kolegia mající spíše charakter obchodní společností či řemeslného cechu (v tom nepravém slova smyslu) a kolegia, která měla náboženský charakter („sodalitates“). Členové („collegae“) vkládali do kolegia příspěvky, ze kterých se platily například pohřební náklady – zde je třeba hledat inspiraci pro pozdější středověká pohřební bratrstva. Neúčast v těchto společenstvích neměla (narozdíl od pozdějších cechů) negativní následky. Obecně by se tak dalo říci, že forma sdružování, která byla zavedena v antice, byla sofistikovanější než formy sdružování vyskytující se po dalších tisíc let.

Obdobné formy sdružování nalezneme však po celém světě, například v Turecku⁹ či Indii, Číně a islámských zemích.¹⁰

2.3. Náboženská a řemeslná bratrstva

Po rozpadu Římské říše nastalo ve vývoji společenstev „temné období“, počínaje čtvrtým stoletím našeho letopočtu; v byzantské Konstantinopoli však vývoj neustal a pokračoval bez přestávky.¹¹

Prvními skutečnými předchůdci cechů se tak dle názoru většiny badatelů stala **náboženská bratrstva**,¹² která podporovala své členy ocitnuvší se v obtížných životních situacích. Bratrstva se

---

⁸ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 46.

⁹ RUDOVIÁ, Žofie. Turecké cechy. In *Historický obzor*, 11, 2000.

¹⁰ LEWIS, Bernard. *The islamic guilds*. 1937. s. 21.

¹¹ LEWIS, Bernard. *The islamic guilds*. 1937. s. 21 – 22.

¹² GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 46.; WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 69.

však od cechů lišila několika znaky: „Hlavním účelem bratrstva jest společné konání pobožnosti, výpomoc v nouzi a slušné vystrojení pohřbu členům. Ale vedle toho již v prvních intervencích jeví se počátky skutečné cechovní organisace, týkající se provozování živnosti, poměru tovaryšstva k mistru a jistých výkonů samostatného soudnictví.“¹³

Ačkoliv se některá bratrstva nazývala cechy a existovala paralelně vedle cechů, **chyběly jim pojmové znaky charakteristické pro cech**, čímž se tyto formy sdružování navzájem odlišovaly. K založení bratrstva stačila dohoda (avšak obligatorně písemná) několika lidí, aby tak vznikla nejjednodušší forma spolku. Existence bratrstva je spojena se souhlasem zástupců města, ve kterém bratrstvo provádělo svou činnost, a byla zřizována především ze zbožných důvodů; vždy byla pod opatrovnictvím nějakého svatého.

Z kapitálu nashromážděného nejen z příspěvků svých členů, ale z různých darů a odkazů, se bratrstvo staralo o oltář, u kterého se při různých příležitostech scházelo, a také o pohřeb svých členů. Duchovní rozměr těchto společenství dokladují například pokuty za neúčast na bohoslužbách. Z některých bratrstev se postupem doby vyvinuly rytířské řády.

Oproti tomu se některá **společenství vydala jinou cestou a začaly se v nich prosazovat zájmy řemeslníků** a obchodníků spíše než zájmy duchovní, tato cesta začala být patrná především v souvislosti s rozvojem měst. V rámci těchto společenství se poté začali sdružovat řemeslníci jednotlivých profesí či skupiny řemeslníků profesí příbuzných a byla zformována samostatná řemeslná bratrstva. Není však vyloučeno, že některá řemeslná sdružení,

---

¹³ CHYTIL, Karel, *Maliřstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490 – 1582*, Praha, 1906. s. 4.

později přeměněná na cechy, se vytvořila bez návaznosti na náboženská bratrstva.¹⁴

V rámci účelnějšího prosazování jejich zájmů začala tato sdružení formovat první normativní pravidla, omezení a postupy, které byla později předloženy městské radě (vrchní moci ve městě) ke schválení. Jak je zřejmé, tak bratrstva – a později také cechy – byla již od svého vzniku vázána na určité město, které jim potvrdilo tyto sepsaná pravidla chování, která se postupem času stala cechovními statuty. Potvrzenými statuty nabývalo společenství autonomie a touto autonomií se tedy odlišují bratrstva od cechů tak, jak je chápeme.

Bratrstva v průběhu 15. a 16. století pomalu ztrácela na významu, jejich činnosti přebíraly mimo jiné také cechy, a postupem času většina zanikala. V cechovních statutech některých cechů narazíme na články, které popisují, že k cechu se může v ochranu a bratrstvo nechat zapsat kdokoli, kdo zaplatí příslušný obnos. Členové cechu také takovému člověku chodili na pohřeb, čímž nahradili jednu z nejdůležitějších funkcí bratrstva.

V dnešním pojetí se dá při určité míře zjednodušení popsat rozdíl mezi cechem a bratrstvem tak, že cechy jsou korporace tvořené převážně řemeslníky a obchodníky, kdežto bratrstva všechna sdružení ostatní.¹⁵

---

¹⁴ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 229.

¹⁵ PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000. s. 9.

3. Další aspekty cechovního zřízení a druhy cechů

3.1. Další aspekty cechovního zřízení

Cechy jako takové fungovaly jako vícefunkční sdružení.¹⁶ Pokud pohlédneme na smysl existence cechů, mohli bychom je popsat téměř bez ohledu na region, ve kterém se cechy vyskytovaly, pomocí dalších tří aspektů: ekonomického, sociálně-morálního a politického.¹⁷

3.1.1. Ekonomický aspekt

Toto hledisko cechovního zřízení je tím nejdůležitějším – cech vznikl vlastně z důvodu **obran** obchodních a řemeslnických zájmů (ochrana domácího trhu),¹⁸ usiloval o prosperitu, ale také o čest řemesla – bylo třeba udržovat si dobrou reputaci. S tímto úzce souvisí regulace produkce a prodeje, jejímž výrazem je silná vůle po redukci či eliminaci konkurence a zajištění odbytiště pro vlastní výrobky. Někteří autoři uvádějí, že tento monopol výroby a odbytu směřoval zejména proti statkům feudálních vrchností.¹⁹ Tato konkurence se týkala jednak konkurence v rámci města a cechu, jednak mezi mistry mezi sebou.

Cílem někdy jen proklamovaným v cechovních statutech byla oficiální záruka kvality produkce²⁰ – cechy ve statutech ujišťovaly o své dobré víře a o své cti. Pyšnily se tím, že dávají do oběhu pouze dokončené a kvalitní produkty, tyto označovaly svými znaky či

---

¹⁶ PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000. s. 8,

¹⁷ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 39–42.

¹⁸ JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 231 a následující.

¹⁹ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 63.

²⁰ OGILVIE, Sheilagh. *Guild, efficiency, and social capital: Evidence from German Proto-Industry*. In: *The Economic History Review: New Series*, Vol. 57, No. 2. Cambridge, 2004. s. 287.

symboly, které vypovídaly o původu produktu a jeho ceně; tím vlastně cechy položily základ pro právo ochranných známek.

Cechy dostávaly nejprve od panovníka a později od městských autorit privilegia, která byla vlastně určitou formou oprávnění a vylučovala z obchodu sousední města, která těmito privilegii nedisponovala. Privilegia udělená panovníkem byla vlastně výrazem zákonodárné pravomoci panovníka²¹.

Také výlučnost členství v cechu podtrhávala povinnost mlčenlivosti o cechovních tajemstvích (ať už tajemstvích originální receptury či postupu, nebo tajemstvích obchodních), která byla vynucována v souladu s cechovními statuty. Například v Benátském nařízení z roku 1454 bylo stanoveno, že „dělník, který vynese tajemství, bude uvězněn, pokud se bude uvěznění vyhýbat, bude uvězněna jeho rodina, pokud se nadále bude vyhýbat uvěznění, bude chycen a zabit, kdekoliv se bude nacházet.“²² Tyto protekcionistické tendence zachovat monopol cechů vedly k neblahým praktikám zejména pozdějších dob, kdy cechy neváhaly použít i nevybíravých metod k jeho udržení.

3.1.2. Sociálně-morální aspekt

Cech směřoval mimo jiné také k vytvoření rovné hospodářské soutěže, v rámci cechů tedy fungovala ochrana slabých, chudých - jedním slovem **solidarita**. Nákup surovin nezbytných pro činnost cechu v některých případech zajišťoval úředník cechu, který je poté distribuoval členům za stejnou cenu – zabránilo se tak spekulacím a sporům o cenu surovin.²³

---

²¹ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 58.

²² RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 29 a 30

²³ Tzv. „forkauf“. Srov.: WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 41–43.

Cechovními předpisy bylo také zakázáno monopolizovat si zákazníky; výhoda či sleva nabídnuta zákazníkovi byla pokládána za nečestnou, v některých případech dokonce za nezákonnou. Člen cechu tak našel v cechu bezpečnost v obtížných časech²⁴, peněžní podporu v časech nouze, lékařské zabezpečení v případě nemoci a stáří, při úmrtí člena cechu byly zavřeny obchody a členové se účastnili pohřbu – cech tak fungoval v jistých aspektech jako velká rodina či bratrstvo. Jako takové měl svůj morální a náboženský rozměr, aspirující členové museli být často příslušného náboženského vyznání a složit slavnostní přísahu.

3.1.3. Politický aspekt – vztah k vrchnosti

Chtě nechtě musely cechy při své činnosti přijít do styku s vrchnostenskou mocí, jelikož nebyly absolutně nezávislými společenstvími, jako téměř žádná instituce v těchto historických dobách.

Především je nutno brát v potaz, že **cechy si vyžádaly či koupily od panovníka privilegia**, neboť právo provozovat řemeslo (či obchod) byla výsada, která musela být tímto panovníkem udělena; ten si tedy vyhrazoval pravomoc nad cechy dohlížet a kontrolovat je. Za tyto privilegia vyžadoval platby, které často vybíral prostřednictvím svých hodnostářů. Ve společnosti, kde nebyla vrchnostenská moc tak silná, došlo k přirozenému převodu těchto oprávnění na městskou samosprávu; tato dvojkolejnost vedla v některých případech ke sporům o kompetenci mezi městy a panovníkem.

Míra politické nezávislosti cechů pak pramenila z míry nezávislosti měst, ve kterých cechy fungovaly a také z povahy každého jednotlivého cechu. Některé cechy v zahraničních městech (Florence, Benátky či Štrasburk) byli téměř úplně nezávislé, maje

---

²⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 189.

svou vlastní armádu či třeba mincovnu. V těchto městech měly cechy naopak vliv na volbu městské rady.

Pokud však cechy působily v městech pod vládou silného panovníka, což se více méně dělo i v našich zemích, hráli spíše vedlejší roli, navíc byly předmětem o to větší regulace. Například ve Francii Jan II ve svém nařízení z roku 1355 prohlásil ve 227 člancích maximální tarif zboží obchodníků a plat dělníků a roku 1382 byly cechy přímo podřízeny královi zástupci.²⁵ Obdobnou oblast úpravy zahrnovalo nařízení o námezdních dělnících z roku 1349 z Anglie. V českých zemích je ingerence panovníka zřejmá především v souvislosti s centralizovanou habsburskou mocí po roce 1526, resp. 1547 – viz kapitola 9.

Některé cechy byly také pod přísnějším dohledem, než ostatní, byly to zejména cechy zajišťující základní potřeby, tedy jídlo a ochranu zdraví.

V českých zemích se již od poloviny 14. století stávají členové cechů členy městské rady a sami tak nabývají vrchnostenské pravomoci.²⁶

Vrchnost také zasahovala do soudních záležitostí - pokud vznikl spor mezi dvěma cechy, případ spadal do jurisdikce některého ze zemských soudů, popřípadě přímo panovníka.²⁷ Cechy se soudily především o vlastnictví nemovitosti nebo v případě problémů s vybíráním daní. Tyto případy taktéž nespádaly do jurisdikce cechů a byly řešeny soudy obecnými.

Avšak cechy nebyly pouze organizacemi myslícími na svůj vlastní prospěch, měly také své závazky vůči společnosti, vůči městu, ve kterém působily – musely zajišťovat některé veřejné služby, například chránit město před požárem, uklízet ulice, vybírat daně či

---

²⁵ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 56.

²⁶ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 189.

²⁷ KŮHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 138.

zajišťovat obranu hradeb. Konstantní vazby mezi vrchností a cechy vedly k tvorbě cechů, které byly výlučně úředního charakteru, byly to například cechy měřičů či cechy městských vyvolávačů.

3.1.4. Postavení cechů

Když mluvíme o ceších **z hlediska jejich důležitosti**, přicházejí do úvahy tři kritéria – aristokratické, plutokratické a historické; důležitější byly tedy cechy vážené, výnosné a starobylé.²⁸

Váženějšími byly v Evropě cechy, ve kterých převažovala duševní činnost nad činností manuální. Důležitost cechů však z největší části (a v českých zemích obzvláště) závisela na bohatství cechu, jelikož bohatství vždy znamenalo moc. Bohaté cechy si mohly platit svou vlastní stráž (v zahraničí i armádu), mohly ovlivňovat městské autority. V případě cechů totožně bohatých, které se zabývaly stejnou činností, nastupovalo poslední hledisko – důležitější byly cechy starší, tradiční.

V literatuře se objevuje ještě další kritérium pro posuzování důležitosti cechů – cechy, které mají zastoupení v nadpolovičním počtu měst, a reprezentují tedy řemesla důležitá pro chod města, bývají nazývány cechy silnými.²⁹

3.1.5. Nedostatky cechovního zřízení

Pokud budeme hovořit o přednostech a nedostacích **cechovního zřízení** je vhodné rozdělit cechy na malé a velké.

Malé cechy zaručovaly a dohlížely nad kvalitou produkce a prodeje, zabraňovaly falšování a nečestným obchodním praktikám. Nevýhodou potom bylo, že tyto cechy byly rigidní, měly málo možností a prostředků se zabývat novými technickými objevy a

---

²⁸ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 58.

²⁹ JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 176.

držely se starých osvědčených postupů; monopolizace výroby tak byla v tomto případě často k neprospěchu společnosti.³⁰

Oproti tomu **cechy velké** (tedy hlavně obchodní a velké řemeslné) měly k dispozici velký kapitál a nebály se investovat do nových technologií, vedoucí představitelé již nevykonávali manuální práci a byli spíše předchůdci kapitalistů. Nevýhodou těchto cechů však byla absence společného ducha, „velké rodiny“ či „bratrství“, přispívaly k diverzifikaci společnosti na chudé a bohaté.

Cechovní zřízení, většinou prostřednictvím ustanovením svých statut, znemožňovalo kumulaci finančních a výrobních prostředků u jednoho mistra³¹ (existovaly artikule zabývající se maximálním počtem učedníků a tovaryšů, maximálním množstvím surovin a zboží, které mohl mistr mít najednou k dispozici,³² monopolizací a ochranou domácího trhu, mistrovským kusem, který se po léta neměnil v závislosti na technickém pokroku) a nebylo tedy možné zajistit rozsáhlejší investice spojené s modernizací a kvalitou výroby.

Cechy obecně sice na jedné straně poskytovaly určitou ochranu proti nepoctivým řemeslníkům, na druhé straně je zřejmé, že bez existence cechovního zřízení by některé osoby, jejichž produkce neměla patřičnou kvalitu, ve volném podnikatelském prostředí neobstály.³³ Důsledkem cechovního zřízení tak byla do značné míry nivelizace produkce³⁴ – tedy potlačení individuálních kvalit řemeslníka ve prospěch standardní výroby, tedy výroby průměrné kvality za průměrnou cenu.

---

³⁰ HICKSON, Charles R. – THOMPSON, Earl A. *The historical efficiency of european guilds*. Los Angeles, 1989, s. 1–3.

³¹ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 246.

³² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 75 – 82.

³³ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 52.

³⁴ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 235.

3.2. Diferenciace cechů

3.2.1. Řemeslné cechy

Řemeslné cechy se objevily na v novodobém pojetí zprvu jako společenství řemeslníků pracujících v rodinných dílnách, nejprve na nejrozvinutějších územích Itálie (zejména severní) a Porýní a odtud se rozšířily do celé západní Evropy. V počátcích jejich vývoje bylo členství v těchto organizacích dobrovolné, byly spravovány autonomně bez zásahů vrchnostenské moci. S jejich rozvojem souvisí také počínající zásahy do jejich nezávislosti, potřeba autorit regulovat jejich činnost.³⁵

Cechovní zřízení tak fakticky vychází z kombinace římského práva (viz kapitola 2.2.) a německého práva zvykového. V politicky centralizovaných územích (jako například Iberský poloostrov a jižní Itálie) autority dokonce zakázaly existenci řemeslných cechů zákonem. Cechovní příspěvky a poplatky byly drženy na relativně nízkých částkách, což indikovalo, že byl větší zájem na tom držet řemeslníky v ceších než mimo ně; tato skutečnost je důležitá zejména s ohledem na cechovní jurisdikci, která mohla být uplatňována logicky především pouze uvnitř cechu na jeho členech.

3.2.1. Obchodní cechy

Říční obchodníci v Paříži, vlámská a německá Hansa či kupecké rodiny v Italských městských republikách (například Arte maggiore ve Florencii), jsou prototypem velkých obchodních cechů, jejichž postavení bylo od postavení řemeslných cechů poněkud odlišné.³⁶ V těchto ceších již nebyla zachována klasická hierarchická struktura učedník – tovaryš – mistr, ale vznikly další stupně podřízenosti (účetní, poslové, jednatelé), které byly pod přísným cechovním dohledem.

---

³⁵ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 11–12.

³⁶ DESSI, Roberta – PICCOLO, Salvatore. *Two is a company, N is a Crowd?: Merchant guilds and social capital*. Salerno, 2008. s. 6–10.

Jurisdikci nad nimi vykonávali představení cechu, kteří v případě sporů rozhodovali na základě svého vlastního uvážení. Důležité pro tento typ cechů je také jeho postavení v mezinárodním obchodě, ke kterému se váže jejich specifické postavení. Mistři těchto cechů již nadále nevykonávali manuální práci, dohlíželi na práci ostatních, starali se o její kvalitu a fungovali spíše jako manažeři, než jako mistři v klasickém cechovním pojetí.

V českých zemích tento typ cechů existoval pouze okrajově, především prostřednictvím zahraničních obchodních cechů, čeští obchodníci většinou fungovali samostatně a řídily se regulací městskou, popřípadě panovnickou³⁷, s výjimkami popsány dále.

---

³⁷ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 14.

4. Vznik měst a počátek cechovnictví v českých zemích

Před 10. stoletím našeho letopočtu bylo naše hospodářství z větší části patriarchální – základem byla výroba zemědělská, později teprve výroba řemeslná,³⁸ neexistovala rozvinutá dělba práce. Tento stav se však v 10. století změnil, začala se objevovat velká dvorská hospodářství. Práce na nich byla nesvobodná, společenským postavením byli nejnižší otroci, jen krůček nad nimi byli lidé nesvobodní, kostelům a klášterům pak sloužili dušníci.³⁹

Rozvoj společnosti předznamenal také počínající specializaci pracovníků, hovoří se také o **druhé dělbě práce**⁴⁰ – méně lidí se muselo věnovat zemědělství k zabezpečení potravy a více se jich tak mohlo věnovat například řemeslům a obchodu;⁴¹ organizace jejich práce však nebyla jiná než vrchnostenská, samospráva vlastních záležitostí byla ještě vyloučena.

Řemeslníci usazení na panstvích začali vyrábět více, než stačila vrchnost spotřebovat (ačkoliv právě nároky elit byly hnacím motorem dělby práce)⁴², začali se usazovat také mimo dvůr a jejich produkty se staly předmětem obchodu, vznikaly vsi trhové. Vymanění se z vlivu vrchnosti bylo postupné, právě práce ve městech, které byly nově zakládány (společně s rozvíjejícím se obchodem) však byla základem – řemeslníci takto usazení již pracovali svobodně, za roční naturální či peněžní poplatek vrchnosti.

S obchodem (zvláště zahraničním, který uspokojoval snahu vrchnosti po přepychu) souvisela **cla a mýta**, která byla dlouho

---

³⁸ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 44.

³⁹ Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1971. s. 135.

⁴⁰ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 236.

⁴¹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 180.

⁴² KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha, 2005. s. 297.

vybírána tradičně bez jakékoliv regulace a byla součástí celního regálu, tedy výsady panovníka vybírat celní a mýtné poplatky.⁴³ Prvním příkladem předpis regulujícího cla byl řád Spytihněva II, který stanovil celní poplatky dle velikosti lodi plující po Labi.⁴⁴

V Praze na Poříčí usazovali se za obchodními účely Němci, kteří dle privileji Vratislava II, které byly později potvrzeny Soběslavem,⁴⁵ žili dle vlastního práva a zákona (secundum legem a justitiam), jejich rychtář měl nad nimi nižší jurisdikci, právo hrdelní zůstávalo knížeti či komorníku.⁴⁶ V Brně, Olomouci, Znojmě a Litoměřicích se taktéž usadili zahraniční kupci, kteří žili pod svým právem.⁴⁷

První zmínka o **vrchnostenské organizaci** je z roku 1211 z Prahy, kde je zmiňován „soudce tržní“ (judex forensis) a také „maršálek mladší“ (marscalcus junior) odpovědný za výběr tržního cla.⁴⁸

V centrálních místech zemí byli „týny“, vlastně dvory, ve kterých kupci ukládali své zboží do skladů a bydleli. V pražském Týně byl soud (judicium) rozhodující o sporech mezi kupci.

4.1. Města

4.1.1 Vznik měst a jejich typy

Od 13. století se v českých zemích začala formovat středověká města,⁴⁹ jakožto hospodářské jednotky, jednotky právní a politické disponující samosprávou a jako zázemí pro novou celospolečenskou

---

⁴³ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 58

⁴⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 24.

⁴⁵ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 62.

⁴⁶ Podrobněji o privilegiu Soběslava II. srov.: ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského*. Praha, 1904. S. 4 – 15.

⁴⁷ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 34.

⁴⁸ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 24.

⁴⁹ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. s. 20.

vrstvu - měšťanstvo.⁵⁰ „Dnes lze již sotva pochybovat o tom, že rozhodující funkcí města, jež také podmiňovala jeho vznik, byla funkce ekonomická.“⁵¹

Vznik měst tedy souvisel se zánikem naturálního hospodářství a se zánikem otroctví. V již zmíněném 13. století se společnost rozštěpila na vrchnost a poddané a **dle německého práva** („ius teutonicum“, také právo kupné či zákupné – emfyteutické a také purkrechtní a dědické – ius hereditarium)⁵² byla u nás tzv. „Německou kolonizací“ zakládána města.

Města vznikala z různých pohnutek; jako svobodná sdružení na ochranu a mír, některá na základech dvorského zřízení, jiná z tržišť nebo kupeckých osad. Aby čeští panovníci podpořili lokátory,⁵³ povolili jim i jiným cizincům skupovat pozemky do osobního (dědičného) vlastnictví, právě na základě německého práva. Prvotním impulsem panovníka, z jehož popudu vznikla města královská, ale také vrchností panských a církevních, které zakládaly města poddanská, byl impuls fiskální, města platila roční poplatky zakladatelům. Panská vrchnost měla obzvláštní zájem na příjmech z řemeslné produkce a cechy v poddanských městech tedy byly pod tužší kontrolou.⁵⁴

Nejplnoprávnější města byla města zakládána králem – města královská a královská věnná – měšťané z měst poddanských -

---

⁵⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 235. Definice měšťanstva srov. GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha, 2003. s. 393.

⁵¹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 10.

⁵² Právo držby půdy za pravidelný poplatek na věčné časy. Srov.: MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 203; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 267.

⁵³ Tedy vlastně „profesionální“ zakladatele měst. Srov.: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 267; Pojem lokátor pochází původně z římského práva a znamenal smlouvu, pronájem či založení. Srov.: HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 38

⁵⁴ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 72.

panských, biskupských a klášterských – byli nesvobodní, zůstávala jim například povinnost roboty.⁵⁵

Shrnutí atributy vznikajících měst se pregnantně podařilo Zikmundu Wintrovi: „Město bylo společenstvo organisované, kolektivní organism, právní osoba, korporace samosprávná, jež volně mohla nakládati jměním svým, stejně tak i jeho členové, měšťané; města byla reprezentant ze středověké odvislosti osoby a majetku; město bylo korporace nadaná mocí soudnou, mohoucí ve svých zdech uznaným principem většiny hlasů stanoviti sobě pravidla i zákony, ukládati si platební a jiné povinnosti, nadaná ochranou i privilejem živnosti a trhu.⁵⁶

Města také můžeme rozdělit do jednotlivých typů,⁵⁷ dle jejich postavení nabytého od svého vzniku vrcholící v 16. století. Bezpochyby v závislosti na těchto jednotlivých typech měst mělo cechovní zřízení jiné postavení.

Města spotřební byla města mimořádně ekonomicky zdatná, postupem doby v nich působil velký počet cechů, včetně cechů řemesel okrajových. Takovým typem měst byla města pražská a Kutná hora.

Města řemeslnická byla města, u kterých převládala řemeslná výroba nad výrobou zemědělskou a svými výrobky byla schopna zabezpečovat také své blízké okolí a částečně i vzdálenější trhy. Také v těchto městech mělo cechovní zřízení ideální podmínky pro rozvoj. Takovými městy byly mimo jiné České Budějovice nebo Louny.

Města řemeslnicko-zemědělská⁵⁸ byla města, která se kromě řemeslnické výroby zabývala ve velkém také zemědělstvím. Příklady těchto měst zahrnují Kouřim a Přelouč. V těchto městech si vytvářely

---

⁵⁵ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 12.

⁵⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 31.

⁵⁷ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 187–214.

⁵⁸ Srov. také : HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 168.

cechy jen největší řemesla, menší pak fungovala v rámci spolucechů; tato města zabezpečovala svými výrobky pouze blízké okolí.

Typ měst exportních se začal vytvářet až v 15. století a jak již název napovídá, tato města byla zaměřena na vývoz výrobků a kromě řemeslných cechů tu v určitém měřítku fungovaly také cechy obchodníků. Těmito městy byl například Broumov nebo Český Brod.

4.1.2. Městská správa a městské právo

Městské právo je důležitým konstitutivním činitelem při vzniku, organizaci i stavovském vymezení měst a jeho historický význam pro tvorbu práva je nepopiratelný.⁵⁹ Města si tedy postupem času vytvořila vlastní organizační strukturu, výkon městské správy⁶⁰ vykonávali měšťané, kteří tvořili městskou radu. Měšťané, kteří byli členy městské rady, se nazývali konšelé,⁶¹ předseda městské rady byl purkmistr. Dohled nad městskou samosprávou vykonával zástupce krále – královský rychtář⁶² ve Slezsku a na severní Moravě nazývaný fojt.⁶³ Často se stával prvním rychtářem města lokátor, který město založil.

Prameny městského práva byly především zakládající listiny, které obsahovaly privilegia udělená městům zakladatelem, dále se objevovala vlivem německé kolonizace recepce práva magdeburského (či sasko-magdeburského) a jihoněmeckého (norimberského) na Moravě potom také práva hlubčického a babenberského; v rámci výkonu těchto práv se města obracela pro právní poučení k městům právně nadřízeným.⁶⁴

---

⁵⁹ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. s. 21.

⁶⁰ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 63

⁶¹ Původně z latiny consul = rádce. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. S 273.

⁶² Původně ze starohornoněmeckého rihrtári. . Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. S 527.

⁶³ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 134

⁶⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 176–177.

Zvláště právo magdeburské bylo pro cechovní zřízení příznivé, neboť zaručovalo členství dvou řemeslníků v městské radě.⁶⁵ Oblast právního působení měst se nazývala vikpilda.⁶⁶ Důležitým pramenem městského práva se postupem času staly městské právní knihy, jednou z prvních byly brněnská Právní kniha písaře Jana sestavená již v letech 1379 – 1359.

Ačkoliv jsou zakládací privilegia důležitým pramenem městského práva, nebyla jejich existence pravidlem, ale spíše výjimkou, zpočátku převažovaly ústní či konkludentní akty, až postupem času pronikají do městských práv písemné prameny (královské a církevní listiny, městské knihy a naučení), čímž městské právo získává normativní charakter a proniká také do jiných oblastí práva.⁶⁷

Velmi zajímavé je obecné privilegium Václava II. pro města z roku 1285, které pojišťovalo práva a ochranu měst proti šlechtě; toto privilegium je označováno jako „magna charta“ českých měst.⁶⁸ Dalším důležitým právním institutem znamenajícím rozvoj měst a s ním související rozvoj cechovnictví byla zvláště v městech řídicích se magdeburským právem aplikovaná německá právní zásada „Stadtluft macht frei“, tedy že poddaní, kteří se usadili v nově vznikajícím městě, se stávali svobodní na vrchnosti.⁶⁹

V rámci měst se pro usazené šlechtice uplatňovalo také zemské právo a obecně pak právo kanonické. V malých městech stále přežívaly zásady obyčejového práva, znalost práva římského se rozšířila až postupem času.⁷⁰ Obecně závazná nařízení města, která

---

⁶⁵ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 23.

⁶⁶ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 82.

⁶⁷ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. s. 130 – 131.

⁶⁸ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 50.

⁶⁹ Takto se stalo například v Olomouci. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 15.

⁷⁰ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 248

znamenal vlastně lokalizaci práva na místní podmínky, byla vydávána formou městských statutů.

Rozbor právních aspektů měst by byl velmi rozsáhlý, a jelikož se tématu dotýká okrajově, postačí uvedený výčet.⁷¹

Měšťanské právo (ius civilis), jako právo plnoprávných občanů⁷², bylo zpočátku zdarma, zpoplatněno bylo o nedlouho později.

Práva, která města dostávala do vínku, a která ovlivňovala cechovní zřízení, bylo především **právo trhové (ius fori)**⁷³. Monopoly řemesla a obchodu byly uplatňovány prostřednictvím **práva mílového či práva míle**⁷⁴ – do vzdálenosti míle od města nesměl žádný řemeslník provozovat řemeslo, které bylo provozováno řemeslným cechem ve městě.⁷⁵

Jedním z nejdůležitějších práv náležejících novým městům bylo **právo soudní (ius iudici)**. Svým založením bylo město vyňato z jurisdikce krajských a zemských úřadů a postaveno pod jurisdikci krále nebo jeho zástupce přímo; městské radě, tedy přísedícím konšelům a rychtáři (jenž byl nejbližším zástupcem vrchnosti) bylo tedy přiznáno právo soudní vůči členům obce městské.⁷⁶

Dalším důležitým městským právem bylo právo skladu, o kterém je pojednáno dále.

Města byla v době do husitských válek subjekty více méně uzavřenými, a to nejen hospodářsky, ale i právně, zemské právo do nich zasahovalo jen minimálně, byly spravovány samostatnými statuty a radními.

---

⁷¹ Podrobněji viz například KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998 – část IV. Městské právo.

⁷² KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. s. 148 – 149.

⁷³ Ius fori či ius forensis. Srov.: KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. S. 144 – 145.

⁷⁴ Míle se rozumělo přibližně devět kilometrů. Srov.: HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 180.

⁷⁵ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 52. s. 49.

⁷⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 37

Rozvoj řemesel se poжил kromě rozvoje měst také k rozmachu šlechtické třídy, pro kterou bylo třeba zabezpečovat stále náročnější výroby. Na rozdíl od řemeslníků městských však řemeslníci panští byli poddanský závislí na své vrchnosti a do cechů se neměli možnost spojit.

Bez existence měst by však jistě cechovní zřízení nebylo možné, avšak v průběhu let se naopak představitelé cechů, jako bohatí a vlivní měšťané, prosadili do městských rad a měli tak vliv nejen na cechovní normotvorbu, která byla stvrzovaná konšely, ale také na normotvorbu městskou. S tím souvisí také postupný přechod práva volit bratrské mistry, později cechmistry, z konšelů na cechy samotné.

4.2. Původ a vznik cechovního zřízení

4.2.1. Původ cechovního zřízení

Pokud pátráme po původu cechovního zřízení, musíme vzít v úvahu, že středověká společnost (zejména městská) by byla bez cechů jiná a cechy byly obrazem společnosti – od prostých a jednoduchých cechů jedenáctého a dvanáctého století (v českých zemích pravděpodobně od konce třináctého, prokazatelně od začátku 14. století) po sofistikované a mocné cechy patnáctého a šestnáctého století, v období před jejich úpadkem – a staly se základem pro moderní obchodní firmy, ale také například pro odborové svazy.⁷⁷

Etymologický původ anglického ekvivalentu pro slovo cech, slova „guild“ či „gild“, či jeho podoby v jiných germánských jazycích („geld“, „zeldan“, „glide“, „gjald“, „gildi“) má původ ve staroanglickém slově „gild“ či „geld“, které znamená platba, výplata či příspěvek; účel

---

⁷⁷ BAIN, Ebenezer. *Merchant And Craft Guilds: A History Of The Aberdeen Incorporated Trades*, 2008.

či předmět činnosti cechů je tedy jasný již z etymologického původu slova.

Etymologický základ českého slova „cech“⁷⁸ vychází z německého slova znamení (Zëche, latinsky signum). Tento výraz však měl několik významů: v některých případech se tímto pojmem označovala pouze schůzka, v některých pak spolková pokladnice, jen někdy přímo řemeslnické společenství. Dříve se také pro samotný cech používalo termínu „pořádek“.⁷⁹ Samotný fakt, že celé společenství je pojmenované jako cech, pak jen demonstruje, že cechovní erby, korouhve či vývěsní štíty cechovního sídla (všechno vlastně znamení, tedy „Zëche“)⁸⁰ byla velmi důležitou součástí každého cechu.

Zvláště řemeslné korporace se neoznačovaly pouze pojmem cech či czech, ale také pojmy „cecha“, „fraternitas“, „ars“, „artificium“, „handwerck“ a „řemeslo“.⁸¹

Cechovní zřízení nemá (jak už jsem uvedl výše) svůj původ v zemích českých, recepcí římského práva se rozšířilo kromě severní Itálie do zemí západní Evropy, především do Francie a Anglie, do českých zemí pak bylo bezprostředně přeneseno z Německa;⁸² již od poloviny 12. století a potom později⁸³ se tu začínají objevovat tendence k vytvoření korporace s vlastními orgány a profesní samosprávou – začíná vznikat cechovní zřízení.

I když je vývoj cechů spojen především s rozvojem středověkých měst, zejména v západní Evropě existovaly v raném období cechy nezávisle na městech,⁸⁴ když byly uznávány a jejich

---

⁷⁸ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 82.

⁷⁹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl II*. Praha, 1892. s. 390.

⁸⁰ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 281–291.

⁸¹ PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000. s. 71.

⁸² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 13.

⁸³ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 110

⁸⁴ Zejména hansa v německých zemích

privilegia potvrzována panovníkem. Pozdější vrchnostenský dozor měst pak byl tedy pouze pravomocí delegovanou panovníkem na města. Snad úplně první cech vznikl ve Francii roku 1061 – sdružili se zde svícníci.⁸⁵

Současná definice popisuje (dle mého názoru ne úplně přesně) cech jako „středověkou stavovskou organizaci mistrů a tovaryšů téhož řemesla, která organizuje výrobu, zajišťuje kontrolu kvality řemesla, vychovává učně a obstarává odbyt výrobků“.⁸⁶

Ačkoliv první hospodářská fáze, která nastala po vzniku měst, měla liberální charakter, postupně se ustálila pravidla určující právní postavení řemeslníka a jeho postavení k řemeslníkům dalším a k námezdním silám⁸⁷. Řemeslníci usadivší se ve městech sice získali hospodářskou samostatnost, nad tou však dohlížela městská rada, která zastupovala krále či vrchnost.

4.2.2. Teorie vzniků cechů v českých zemích

Tendence k vytvoření korporace s vlastními orgány a profesní samosprávou se postupně dostala také do českých zemí a cechy, především jako společenství řemeslníků, se tak rozšířily i do našich zemí. Existuje několik **teorií vysvětlující vznik cechů v českých zemích**.⁸⁸

První teorie vykládá vznik cechů v souvislosti právem trhovým, jako nerozlučným právem měst. V tomto pojetí není cech dobrovolnou organizací, ale organizací zřízenou městskou vrchností, která na cech dohlíží. Členství v cechu je povinné, jedná se o formu

---

⁸⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 59.

⁸⁶ GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. Praha, 2003. s. 58

⁸⁷ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 186

⁸⁸ Nejobsáhlejší studie zabývající se vznikem cechů srov.: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 62–69.

členského přímusu, volba mistra probíhá zcela v režii představitelů města.

Druhá teorie tvrdí, že cechovní zřízení vzniklo již ze starého hospodářství dvorového. Několik řemeslníků stálo pod dvorskými úředníky – byli to magistři (mistři), kteří dohlíželi na práci řemeslníků ostatních. Tito magistři postupem času získali soudní pravomoci, na druhou stranu řemeslníci dosáhli často také toho, že si magistra volili sami. Institut magisteria ovšem neexistoval všude.

Třetí, nejpravděpodobnější teorie, zastává názor, že cechy vznikly z bratrstev. Bratrstva byla soukromé spolky rázu převážně náboženského, stačilo několik lidí, aby byl spolek ustanoven. Některá bratrstva se nazývala cechy, v pravém smyslu však cechy nebyla, byla neorganizovaná a vznikala na soukromoprávním základě. Náboženská a řemeslná bratrstva byla popsána v kapitole 2.3. Cechovní zřízení se však od bratrstev lišilo důležitými znaky.

První znak, který odlišuje bratrstvo od cechu, je veřejnoprávnost, kterou může společenství propůjčit pouze držitel veřejné moci, pramen veřejného práva. Jako město obdrželo ve svých začátcích kompetence od krále (vrchnosti), tak mohla městská rada přenést část těchto svých kompetencí na cechy. Především delegovala pravomoc dohledovou a správní nad členy spolku na určitou skupinu jeho členu.

Druhou věcí odlišující bratrstvo od cechu je jurisdikce nad jejich členy – aby nemuseli s každou drobností za městskými konšely, vyžádali si na nich představitelé spolku pravomoc rozhodovat nad těmito věcmi. Cech se při svém fungování řídí určitými pravidly, zprvu zvykovými, které si však později dává stvrdit od držitele veřejné moci – vznikají tak první cechovní statuta.

Minoritní teorie zastávaná některými badateli je toho názoru, že cechy vznikly iniciativou městské rady jako servisní a dohledové organizace – „nucené pořádky k účelům správním“.⁸⁹

Ve věci vzniku cechů je tedy možné shrnout, že v **Českých zemích** se začátky cechovnictví vyvíjely podobnými cestami a ve stejné době (13. a začátek 14. století) jako v Německu. Jen druhou výše citovanou teorií nelze v našich podmínkách (i přes existenci magisterií) použít a nejdůležitějším prvkem, který ovlivnil vznik cechů, jsou tedy bratrstva. I v těchto původně zbožných spolcích se tlačily časem na povrch zájmy hospodářsko-politické a již tehdy bylo bratrstvům vyčítáno, že se zaobírají spíše „soukromými výhodami“ před „spásou duší“. Posledním krokem ke vzniku cechu pak byl kromě jurisdikce a dohledové kompetence nucený přístup do cechu (přímus⁹⁰ či hájemství).

Standardním postupem (jak již bylo popsáno výše), tedy především pořízením artikulí⁹¹, řemeslným zaměřením činnosti a jurisdikcí, se tedy městská bratrstva začala transformovat v cechy. Za zmínku však stojí, že některá bratrstva existovala vedle cechů i nadále, některá z nich dokonce dosti významná (například v Kutné Hoře sdružovalo bratrstvo přední měšťany nezávisle na jejich povolání).

Také cechovní jurisdikce nemohla být pochopitelně okamžitá a automatická, ačkoliv je stanovena již v nejranějších cechovních člancích, začala se projevovat až postupem času, jak cechy nabíraly na důležitosti a vyvíjel se dohledový a výkonný aparát cechu (původně se k výkonu cechovního práva přibírali měšťtí biřicové).

---

⁸⁹ Tato teorie je podložena pražským požárním řádem z roku 1314, ve kterém městská rada ukládá řemeslným pořádkům určitý postup v případě požáru. Srov.: MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha, 1947. s. 14; DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 7.

⁹⁰ Podle některých badatelů byl cechovní přímus vůbec nejdůležitější funkcí cechovního zřízení, od které se odvíjely další principy. Srov.: KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 12.

⁹¹ KŮHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 51.

V některých městech dokonce vznikly cechy z vůle konšelů (pražští platnění 1328). Tato situace je dle mého názoru pochopitelná, řemesla (a později cechy) existovala v rámci měst a během bouřlivého vývoje měst nebylo lehké prosadit svou samostatnost. Ostatně až do doby husitské neupravovaly otázky řemesla pouze cechy, některá řemesla zůstala v přímé kompetenci městské rady.⁹²

Také přišel – li do města řemeslník a ve městě cech sdružující tyto (nebo příbuzné) řemeslníky nebyl, záviselo povolení k provozování řemesla na rychtáři. První cechovní řády (či statuta) u nás vznikají sice až na začátku 14. století, není však pochyb, že nepsaná pravidla mezi řemeslníky či obchodníky existovala již dlouho.

Podle některých autorů pak samotný okamžik vzniku cechu nenastává přijetím názvu nebo potvrzením statut, ale okamžikem, kdy si cech jako organizace přivlastní kompetenci v živnostensko-politických otázkách.⁹³

4.2.3. Rozdíly v rámci cechovního zřízení

Již ve 14. století, jakožto století vzniku cechů v Českých zemích, je zřejmá závislost cechovního zřízení na městské vrchnosti, městské radě, tedy konšelech a rychtáři v městech královských, v městech poddanských pak na vrchnosti. Právě rozdíly, které vznikaly tím, že každý cech působil pod jinou vrchností, definovaly největší odlišnosti mezi cechy.

Avšak cechy nebyly již od svého vzniku rovnoprávné ani mezi sebou navzájem, v rámci jednoho města, například dle práva

---

⁹² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 242.

⁹³ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 100.

Soběslavského⁹⁴ nastupovaly cechy v procesí se svými praporci dle důležitosti v tomto pořadí: řezníci, zlatníci, platnění, kožešníci, krejčí, ševci, nožíři, sladovníci, pekaři, bečváři, lazebníci, soukeníci a kramáři.⁹⁵ Například v Olomouci však chodily cechy v procesí dle důležitosti v pořadí opačném – jako první cechy méně důležité, na konec cechy nejdůležitější (v tomto případě sladovníci, kožišníci a soukeníci).⁹⁶

Obecně lze konstatovat, že rozdíly v cechovním zřízení v rámci jednotlivých historických zemí byly minimální, ačkoliv Moravské cechy byly na začátku svého vývoje oproti cechům pražským a slezským o něco opožděny a panovník do jejich záležitostí zasahoval s menší intenzitou.⁹⁷

Namísto rozdílů geopolitických tak na první místo pronikaly rozdíly týkající se měst jako základních stavebních kamenů a živné půdy pro vznik a existenci cechů. Cechy v královských městech v Čechách, na Moravě, Slezsku i Lužicích tak měly navzájem mnohem podobnější postavení než cechy v městech poddanských závislých většinou na vrchnosti šlechtické nebo církevní. Pouze v některých městech (Olomouc a ve větším potom Brno) zasahovala městská správa do života cechů intenzivně a cechovníctví omezovala značně.⁹⁸

Snad jen pražská města měla výsadní postavení v rámci cechovního zřízení vyplývající ze zvláštního postavení města Prahy v rámci českých zemí.⁹⁹

---

⁹⁴ Které pravděpodobně kodifikovalo zvyklosti úctyhodného stáří. Srov.: NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948. s. 20. Jiný názor viz poznámka kapitola 5.2.

⁹⁵ MELICHAR, František. *Dějiny cechovníctví v Čechách*. Praha, 1902. s. 12.

⁹⁶ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 60.

⁹⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 50.

⁹⁸ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 51.

⁹⁹ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 103.

Pro úplnost je třeba dodat, že cechy také vznikaly rozštěpením cechu na několik cechů podobných řemesel, ale od té doby samostatných (například cech kovářský na cech kovářů, cech mečířů a cech brnířů). Opačným způsobem, tedy sloučením, také někdy méně důležité cechy postupem času zanikaly.¹⁰⁰

Pokud shrneme celkový vývoj ve 14. století, byla tato doba dobou zakládání cechů organizovaných, bez formalizované struktury a statut zůstala nemnohá řemesla, například bečváři (výrobci sudů, povětšinou na pivo) a mlynáři. Mlýny totiž patřily především městům¹⁰¹ a jejich správu přímo zajišťovala městská rada.

---

¹⁰⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 82.

¹⁰¹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 173.

5. Profesní struktura cechu

Cech se skládal ze svých členů (řemeslníků), někdy též z obslužného personálu (písaři, poslové), avšak tito členové neměli v cechu rovnoprávné postavení, lišili se navzájem zkušenostmi a dovednostmi a v souvislosti s tímto bylo odlišné také jejich právní postavení v rámci cechovního zřízení. Od plnoprávných mistrů se lišili učedníci a tovaryši, kteří byli nazýváni také cechovní dělnictvo.¹⁰²

5.1. Učedník

5.1.1. Přijetí učedníka do cechu

Ačkoliv nebyl žádný limit pro nástup do učednictví, většinou se do něj nastupovalo v desíti až dvanácti letech, v některých statutech však najdeme i požadavek, aby nebyli přijímáni učedníci mladší čtyř, popřípadě pěti let. Rodiče či poručníci platili za nového učně roční (jak samotnému mistrovi, tak cechů)¹⁰³ poplatky v penězích či naturáliích, za které obdržel jejich svěřenec ubytování, jídlo a také samotné učení od mistra.

Co se týkalo vstupu do učednictví, měl tento formu pracovní smlouvy¹⁰⁴ ústní či písemné, v některých případech pak sepsané před notářem.¹⁰⁵ Vstupem učedníka do služby k mistrovi se učedník dobrovolně zařazoval do sféry cechovní ochrany a jurisdikce.

Učedník (lat. discipulus) byl po uzavření smlouvy s mistrem představen celému cechu (výjimečně pouze cechmistrům).¹⁰⁶ Postupem času se do soukromoprávní povahy pracovních smluv

---

¹⁰² KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. s. 13.

¹⁰³ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 10.

¹⁰⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 208.

¹⁰⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 726–727.

¹⁰⁶ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 13.

vkládá korporátní prvek a také tyto smlouvy byly upravovány cechovní normotvorbou, statuty.¹⁰⁷

Samotné **přijímání na cechovní schůzi** bylo poměrně slavnostní a formální.¹⁰⁸ Učedník sliboval, že bude poctivě pracovat a řídit se pokyny mistra. Také mistr na oplátku sliboval, že na něj bude laskavý. Příbuzní nebo jiné osoby, které se za učedníka zaručily, slibovaly uhradit sumu v případě, že by se řemeslník provinil vůči cechu.

Poté zaplatil učedník tzv. „památné“ což byl vlastně poplatek za přijetí učedníka do cechu – platil se v penězích a vosku.

Posledním úkonem v procesu přijímání učedníka bylo provedení **zápisu o tomto přijetí**, do zápisu (většinou do cechovního registru) se uvádělo jméno učedníka, jméno mistra, u kterého se učedník bude učit, počet učednických let, osoby ručící za učedníka a výše „památného“. Po zápisu se stal učedník členem mistrový domácnosti, na mistra přecházela otcovská výchovná práva.

5.1.2. Právní postavení učedníka a jeho změny v průběhu času

Učedník i mistr se tedy prostřednictvím smlouvy zavázali plnit určité konkrétní povinnosti, učedník měl například být poslušný a pracovitý, mistr pak naučit učedníka tajům svého řemesla a poskytnout mu zaopatření v případě nemoci. Pokud byl kontrakt porušen ze strany učedníka¹⁰⁹ (například v případě útěku ze služby¹¹⁰ – v některých případech až útěku opakovaného), museli rodiče či poručníci mistra odškodnit a učedník nemohl být vzat do učení

---

¹⁰⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 133.

¹⁰⁸ Třikrát položená otázka, zda má někdo něco proti tomu, aby byl chlapec přijat do cechu, zaručení se rodiči a příbuznými, poučení o cechovních povinnostech, Srov.: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 728 a další

¹⁰⁹ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 313–314.

¹¹⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 48.

k žádnému jinému mistru tohoto řemesla. Naopak v případě, že mistr zacházel s učedníkem nelidsky (či jinak porušoval jeho práva stanovená smlouvou) mohli představitelé cechovních autorit vést vyšetřování a učedníka, se kterým bylo takto zacházeno, mohli uvolnit ze služby.

Za učení musel učedník **mistru platit určitou sumu**,¹¹¹ která se také velmi lišila cech od cechu a město od města, s tím, že pokud si odpracoval let více, bylo mu placení odpuštěno, popřípadě mohl dostat od mistra například šaty. Z důvodu častých fyzických trestů se objevoval v cechovních statutech článek, který nabádal mistry, aby se k učedníkům nechovali špatným způsobem. Objevovaly se však případy, kdy mistr učedníka byl a způsobil mu zranění, takové případy končily u soudu.

Existovala také celá řada předpisů, které měly za úkol limitovat počet učedníků u jednoho mistra – mistr nemohl efektivně poskytnout vzdělání příliš mnoha učedníkům,¹¹² ale především učedníci, ačkoliv jejich práce se v některých případech kvalitou blížila práci tovaryšů, byli ke spokojenosti mistrů levnou pracovní silou a tímto podkopávali pozici tovaryšů.

V etapě od husitských válek do roku 1547 existovalo v cechovních statutech již mnoho ustanovení upravující postavení učedníků. Mistr musel svého nového učedníka již při jeho přijímání představovat ostatním mistrům, někdy dokonce celému cechu.¹¹³ Učedník sloužil ve službě několik let, v nejčastějším rozmezí dva až šest let, které se později ustálilo v závislosti na druhu cechu na době stanovené v cechovních statutech. Po odsloužení těchto let býval učedník opět představen cechu a dostal od mistra jako potvrzení výuční list, čímž se stal tovaryšem.

---

¹¹¹ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 9.

¹¹² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 40 a 75.

¹¹³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 384.

Od 16. století již normovaly cechovní předpisy vztah učedníka k cechu již zevrubně; evidovaly počet, kvalitu, výchovu¹¹⁴ jinak pro učedníky platí to, co bylo uvedeno výše v období předchozím. V tomto období si však častěji učedník před nástupem do učednictví nejdříve řemeslo zkoušel, čili jak se říkávalo „koštoval“ či „ohledal“, toto zkoušení trvalo několik málo týdnů.

Po **skončení doby učení**¹¹⁵ mistr učedníka z učení propustil či „osvobodil“ – mistr oznámil v cechu, že učedník si odsloužil svůj čas, že se dobře choval, že je vyučen, to vše nechal zapsat do cechovní knihy. Učedník byl také poučován cechmistrem, aby se dobře choval, dodržoval cechovní regule, boží přikázání, zachovával cechovní čest a podobně. Poté byl přijat mezi tovaryše, leckdy dostával (i za poplatek) druhé, tovaryšské jméno.

Ostatní tovaryši následně svého nového druha pokřtili, ovšem značně odlišně, než se křtilo v kostele: většinou ho polévali značně znečištěnou vodou, popřípadě jej máčeli v kašně. Naučili jej také různé tovaryšské zvyky a symboly a kladli mu na srdce, že tovaryšství je vyšší stav od učednictví, aby se tedy s učedníky nebavil. I tu skládal nový tovaryš „památné“, většinou ve výši pouhých několika grošů, nadto platil také za výuční list.

Někdy se mezi učedníkem a tovaryšem objevoval ještě mezistupeň, takový řemeslník byl pak **mládek nebo robenec či také pachole**¹¹⁶ a dostával nižší plat než tovaryš. To se stávalo především mladým učedníkům nebo těm, kteří prozatím neovládali řemeslo dobře.

5.2. Tovaryš

5.2.1. Právní postavení tovaryše

---

¹¹⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 310.

¹¹⁵ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 330–332.

¹¹⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 728.

Tovaryšové (také famulus, familiaris, servitor, knecht, geselle, knappe)¹¹⁷ byli pracovníci, kteří byli zaměstnáváni u mistrů poté, co se jako učedníci prokázali potvrzením od svého předešlého mistra (pokud nemohli být zaměstnáni u mistra, u kterého se vyučili), ve kterém byly potvrzeny jejich schopnosti, ale také jejich dobré chování.

S tímto souvisí institut **vandru** – vlastně povinného cestování za prací do jiného města či kraje,¹¹⁸ který byl praktikován nejprve z nouze, později se však v cechovních člancích objevoval jako obligatorní podmínka tovaryšského vzdělávání a nesl s sebou výhody rozvoje řemesel a nových technologií. Jednalo se tedy vlastně o období povinné praxe, která je vyžadována do v různé intenzitě až do dnešní doby. Řemesla, která vyžadovala, aby tovaryši cestovali v rámci učení, se nazývala řemesla „šenkovní“.¹¹⁹ V některých případech se dalo z povinnosti jít na vandr vyplatit, vidíme tu také, že vandr byl často zneužíván za účelem ztížení přístupu tovaryše k mistrovství.

V polovině 16. století se objevuje nová forma vandru – **vandr trestní**, který byl tovaryšům ukládán, aby se naučili dobrým způsobům. Vandr však podstupovali i tovaryši zkušenější a starší, kterým se nelíbila práce u současného zaměstnavatele.

Právě v oblasti úpravy pracovního poměru tovaryšů můžeme najít již vyspělé základy pracovního práva, některá ustanovení se udržela až do 18. století.¹²⁰ Tovaryši nesměli být zaměstnáni jinde, než u jednoho mistra,¹²¹ (někdy se však stávalo, že tito pracovali u

---

¹¹⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 48.

¹¹⁸ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 730; MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 676–677.

¹¹⁹ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 22; Srov. také šenkování: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 605.

¹²⁰ KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004. s. 44.

¹²¹ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 208.

Židů¹²² či na vlastní pěst); řádný tovaryš byl usazený a zaměstnán řádně u jednoho mistra. Také oni byli zaměstnáni na základě smlouvy, často však pouze ústní, někdy také přísahali na svatého patrona předmětného řemesla. Svobodný tovaryš se stával dočasnou součástí mistrovi rodiny (ženatý již pochopitelně měl vlastní rodinu) a v širším slova smyslu i součástí rodiny cechovní, když mu bylo způsobeno příkoří, postavil se za něj celý cech.

Pracovní doba¹²³ nebyla zprvu přesně stanovena, byla většinou „od slunka do slunka“ (od rozednění do setmění),¹²⁴ avšak s častými odchylkami – byla tedy velmi rozdílná v létě a v zimě, nepracovalo se však o nedělích či církevních svátcích, kterých bylo relativně velké množství. V některých cechovních řádech byly stanoveny také jiné dny volna, leckdy v den svátku patrona cechu. Za zanedbání práce byla stanovena na předmětný den pokuta ve výši poloviny mzdy na tento den náležející, někdy však byli tovaryši také vězněni.

Pracovní smlouva byla sjednávána v nejrůznější délce, od jednoho dne po několik let. Je poměrně obtížné stanovit plat tovaryšů, jelikož se značně lišil nejenom s ohledem na různá povolání, ale také v různých historických etapách a v různých městech; každopádně byl placen částečně v penězích a částečně v naturáliích (především v jídle a pití, ale někdy také v surovinách, ze kterých si mohl tovaryš zhotovit dílo, jež mohl zpeněžit). Určitou nevýhodu představovala skutečnost, že také v platech neexistoval systém nabídky a poptávky, plat byl dlouhá desetiletí stejný, lišil se však město od města.

---

¹²² Židé byli vyloučeni z městského obchodu a podléhali také zvláštní jurisdikci. Srov.: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 245

¹²³ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 49.

¹²⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 340–341.

Vypovědět pracovní smlouvu¹²⁵ mohli tovaryši i mistři jen v určité výpovědní době (většinou týden), tovaryš musel mít nadto práci již hotovou,¹²⁶ pokud utekl od mistra bez dalšího, stal se psancem a byly na něj upozorněny také cechy další. Ke škodě tovaryšů bylo postupem času upuštěno od tradiční praxe, že každý tovaryš se mohl stát po určité době mistrem – tovaryšů bylo mnoho a mistři si naopak žárlivě hájili svůj vlastní stav. Také po roce 1547 byl tovaryš oprávněn dát mistru výpověď ze služby za stejných podmínek jako v období předchozím, pouze byly prováděny cech od cechu se lišící „propouštěcí rituály“.

Již na konci 15. století a dále pak v 16. století se také ve stavu tovaryšském začal rozlišovat tovaryš mladý (také mládek, robenec, pacholík, pachole či mládeneček) a tovaryš plnoprávný. Postavení mladého tovaryše bylo obdobné jako u mistra mladšího (viz dále), plnil tedy určité úkoly ve prospěch všech tovaryšů, zvláště byl poslem, dostával také pouze polovinu platu.

Tovaryši měli svůj „**hostinec**“ **nebo hospodu**¹²⁷ **či šenk**, tedy sídlo, obdobně jako mistři, kde však dostávali najíst a našli ubytování i tovaryši potulní, hledající v rámci vandru nového zaměstnavatele. Hospoda sloužila za shromaždiště tovaryšů, mistři tak mohli snáze najít nového zaměstnance, vytvářela také určité společenství tovaryšů. Každá hospoda měla svého hospodáře, zvaného také „pan otec“, který byl zároveň zprostředkovatelem práce. Po příchodu do hostince byl tovaryš dotazován o své minulosti a řemeslu a měl předložit výuční list.

---

¹²⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 735.

¹²⁶ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 49.

¹²⁷ Původně ve smyslu domácnost, či souhrn rodiny s čeledí. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 178

Pokud nenašel do určité doby tovaryš mistra, vandroval dál a ze šenku dostal peníze na cestu. Pokud mistra našel, do 14 dní od nástupu k němu pak tovaryš nesměl hledat práci u mistra jiného.

Velkým nešvarem byla praxe některých mistrů, kteří provozovali řemeslo pouze s učedníky, bez tovaryšů, čímž ušetřili nemalé finanční prostředky.

Otázka tovaryšských **mezd**¹²⁸ byla také v období po roce 1547 otázkou nelehkou, leckdy platila cechovní nařízení o mzdách stará mnoho desítek let bez ohledu na soudobý hospodářský vývoj. Snaha tovaryšů o zvyšování mezd zesílila v polovině 16. století, kdy došlo k devalvaci evropských měn vlivem většího množství drahých kovů dovážených ze zámořských kolonií.

Ačkoliv se platila mzda také denní či čtvrtletní, nejčastěji dostávali za práci tovaryši mzdu týdně; v období konce 15. a po celé 16. století až do začátku století 17. činila tato mzda od 8 do 20 míšeňských grošů, tyto údaje jsou však nepřesné, jelikož často platil mistr tovaryši bokem, někdy si tovaryš přilepšil spropitným, apod. K této mzdě je však třeba připočíst stravu, ubytování,¹²⁹ ale také poplatek za veřejné lázně (v rozmezí každotýdenního až měsíčního, včetně příspěvku na pivo po lázni),¹³⁰ kteréžto platby týdenní mzdu vlastně zdvojnásobovaly.

5.2.2. Tovaryšské organizace

Původně bylo v Evropě **spolčování tovaryšů** mezi cechy za účelem důraznějšího prosazování jejich společných zájmů postihováno; soudce Beamanoir v roce 1280 při posuzování obdobného případu prohlásil, že: „spolčování dělníků je jasně

---

¹²⁸ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 244

¹²⁹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 187.

¹³⁰ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 537.

považováno za přestupek“.¹³¹ V Čechách se první tovaryšská organizace datuje roku 1432,¹³² na Moravě jsou však záznamy o tovaryšské organizaci ještě starší.¹³³

V průběhu 15 století¹³⁴ se tovaryši se pro lepší prosazování svých zájmů začali spolčovat ve velkém, ne však jako v cizině prostřednictvím náboženských bratrstev, ale prostřednictvím shromažďování se v „hospodě“ či „hostinci“, což bylo určité sídlo či základna (či také herberk nebo herberg)¹³⁵, kde měli možnost prodiskutovat problematické otázky a dohodnout se na společném postupu. Tyto činnosti staly v základech organizace dělnictva, jímž se vlastně tovaryši v průběhu let stali. Postupně se objevují případy, kdy chtějí představitelé tovaryšů na sebe převzít jurisdikci nad tovaryši ostatními.

Vytváření **spolku tovaryšů** probíhalo dále celou druhou polovinu 15. století s postupně čím dál většími úspěchy. Ve statutech pražských lazebníků z roku 1477 se dokonce objevuje zmínka, aby byli čtyři tovaryši v cechovní radě společně s cechmistry. V podstatných náležitostech jsou tovaryšské spolky velmi podobné s cechy, s nimiž byly také vždy organicky spojeny, snad by se dalo říci, že analogicky, jako byly cechy spojeny s městskou radou. Do statut tovaryšských spolků, které se začaly objevovat na konci 15. století, se dostávala ustanovení převzatá z městských řádů a ze statut cechovních, jistě měla městská i cechovní reprezentace na zapracování těchto článků velký zájem.

---

¹³¹ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 29.

¹³² Rukavičníci staroměstští, Srov.: DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 7.

¹³³ Roku 1408 měli již lazebníční tovaryšové 2 klíče od cechovní pokladnice a vybírali samostatné členské příspěvky. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 49.

¹³⁴ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 245.

¹³⁵ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 123.

Organizování tovaryšů nebylo v 16. století na rozdíl od německých zemí¹³⁶ potlačováno, zejména s ohledem na úzkou provázanost se zřízením cechovním; některé mistrovské cechy dokonce společně s městskou vrchností iniciovaly založení těchto tovaryšských organizací, bez pochyby proto, aby nad nimi měly důslednější kontrolu. Leckdy také tovaryši žádali mistrovský cech, aby jim umožnil založení společenství, kterému říkali také „menší pořádek“¹³⁷ či „menší cech“.¹³⁸

S určitou mírou zjednodušení tedy můžeme konstatovat, že správní hierarchie zůstává zachována – městská statuta schvaloval královským městům panovník (poddanským vrchnost), cechovní statuta schvalovala cechů vrchnost městská (městská rada) a tovaryšské řády tovaryšům mistrovský cech.

Stávky tovaryšů nespokojených se svým stavem, které se sice staly v průběhu 15. století věcí obvyklejší, než ve století předchozím, byly ze strany cechu i městské vrchnosti tvrdě trestány, někdy dokonce trestem hrdelním.¹³⁹ V našich zemích však probíhalo stávek nepoměrně méně, než v zahraničí, při neshodách si tovaryši častěji hledali jiného mistra a nevystupovali jednotně. Stávky tovaryšů nebyly také po celé 16. a 17. století úspěšné, tovaryši nedosáhly svých požadavků, především mzdových.

Bezpečnostní řád císaře Rudolfa II. z roku 1598 hovoří o tom, že v případě spolčování se a nepokojů mají konšelé vzpurné tovaryše uvěznit.¹⁴⁰

Tovaryšské řády od 16. století obsahují téměř výlučně zmínky o chování k vrchnosti a povinnostech tovaryšů společně s tresty za jejich porušení. Předpisy technického charakteru se objevovaly

---

¹³⁶ Kde je od roku 1548 průměrně každých 10 let rozhodnuto o zrušení tovaryšských sdružení. Srov.: WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 22.

¹³⁷ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 12.

¹³⁸ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. s. 14.

¹³⁹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. , s. 752–759.

¹⁴⁰ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 410.

výjimečně.¹⁴¹ V čele organizace stálo několik tovaryšů, kterým se říkalo „starší“, popřípadě „řádoví“ tovaryši. Tyto však většinou volil cech mistrovský, jen výjimečně si je volili tovaryši sami.

Pro právo sociálního zabezpečení je důležité upozornit na podporu nezaměstnaných či nemohoucích tovaryšů po dobu jejich indispozice prostřednictvím tovaryšské organizace z pokladnice spolku (nebo též „pušky“¹⁴²); náklady vyvstávaly také při pohřbu a při kostelních obřadech, z finančních záležitostí se však tovaryši zodpovídali cechu mistrovskému. Taktéž spolky tovaryšů jednali na schůzích, jednání tato se se vším všudy podobala jednání schůzí cechovních.

Příkladem ingerence panovníka ve věcích tovaryšských je císařské nařízení z roku 1597, ve kterém císař ukládá tovaryšům povinnost finančně přispět na válku s „s Turkem“.¹⁴³

Jurisdikce tovaryšských organizací byla ve věcích prohřešků vůči řádu tovaryšskému, ale také vůči řádu cechovnímu, ovšem jen pokud na obou stranách sporu vystupovali tovaryši. Rozhodovalo se prostou většinou hlasů, jednání byla obdobná jako u soudů cechovních, hlasování bylo tajné. Odvolacím orgánem proti rozhodnutí tovaryšských soudů byl někde tovaryšský hospodář, častěji však soud cechovní. Pokud se však tovaryš obrátil k soudu cechovnímu jako k soudu odvolacímu, musel v případě prohraného sporu platit pokutu dvojnásobnou.¹⁴⁴

Trestem za prohřešky byla pokuta v penězích či ve vosku, až do 17. století se udržel trest bití (bičem, metlou). Trest vězení byl ukládán zásadně se souhlasem či vědomím mistrů. Tresty mohly být také kombinovány, výjimečně si mohl dokonce tovaryš vybrat

---

¹⁴¹ obzvláště u cechů potravinářských – pekaři, mlynáři, sladovníci

¹⁴² Původní význam tohoto slova byl „krabice“ či „pokladnička“. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 82.

¹⁴³ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 61.

¹⁴⁴ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 98.

z alternativně udělených trestů.¹⁴⁵ Trest vyloučení z tovaryšstva byl udělován výjimečně. Za každý trest musel tovaryš poděkovat, jinak mu byla udělena pokuta nanovo.

Zvláštním druhem trestu bylo „trýbování“, což bylo „pohánění“ tovaryše; tovaryš neměl být přijat v žádném jiném městě, byl prohlášen za nepořádného a nemohl být zaměstnán. Cech, který takového tovaryše zaměstnal, byl také prohlášen za nečestný.

Tovaryši se někdy obraceli se svými stížnostmi na mistry rovnou na městskou samosprávu – konšelé toto jednání kvitovali s povděkem, jelikož tím byly posíleny jejich vrchnostenské pravomoci nad cechy a spor mezi tovaryši a mistry tak byl většinou vyřízen pokojně.

Normotvorná činnost v rámci tovaryšských spolků v podstatě neexistovala, bez vědomí konšelů a mistrů se nemohli tovaryši na statutárních věcech usnášet.

Chování tovaryšů na schůzích bylo upraveno ve statutech ještě přísněji, než chování mistrů, včetně povoleného oděvu, pravidel stolování, zpěvu a hraní kostek či karet při schůzi.¹⁴⁶

5.3. Mistr

5.3.1. Právní postavení mistrů

Mistři byli dle některých badatelů¹⁴⁷ jedinými samostatnými členy cechů v kontrastu s členy nesamostatnými (či také cechovním dělnictvem), kterými byli tovaryšové a učedníci. Mistři byli s určitou mírou zjednodušení řemeslníci, kteří museli splnit určité podmínky (většinou stanovené ve statutech), a kteří si prodejem svých výrobků vydělávali sami na sebe, ale také museli nést provozní a mzdové

---

¹⁴⁵ Jako mydlářský tovaryš Hruška roku 1587 si mohl vybrat z trestu vyloučení z tovaryšstva, čtyř týdnů vězení, bití metlemi či dvou kopů grošů pokuty; vybral si dva kopy grošů pokuty.

¹⁴⁶ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 382.

¹⁴⁷ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 47.

náklady zaměstnanců a k těmto činnostem jim cechovní zřízení poskytovalo různá privilegia.

Otázka obligatorního členství mistrů v cechu je většinou zodpovězena ve prospěch tohoto členství, pouze výjimečně mistr v cechu být nemusel,¹⁴⁸ většinou své řemeslo svobodně bez členství v cechu praktikovat nemohl.

Cechy zpočátku přijímaly nové mistry s otevřenou náručí,¹⁴⁹ ale s tím, jak se cechy stávaly důležitou hybnou silou společnosti a získávaly na vlivu, přístup do nich se ztížil a byly stanoveny nejrůznější podmínky, za kterých mohl řemeslník vstoupit. Vyjma měšťanství se postupně požadovala věrnost, osobní mravní zachovalost¹⁵⁰ (dobré chování) prokazovaná zachovacím listem¹⁵¹ a později poctivý původ (z manželského svazku).¹⁵²

Později, když se začalo stávat členství v ceších spíše prestižním, se právo být mistrem stávalo předmětem dědění, obdobně jako právo měšťanské, někdy měli však synové a dcery starých členů cechů výhodnější postavení před členy novými.

Ve smyslu dobré hospodářské soutěže se postupně objevují ve statutech ustanovení¹⁵³ o zákazu nekalé soutěže mezi členy, bylo mimo jiné stanoveno, jaké množství zboží může být neseno na trh, zda může být zboží udáváno také mimo sídelní město cechu, zakazovalo se odluzování tovaryšů, později se také vyskytl zákaz členství ve dvou ceších. Tato dobrá hospodářská soutěž však byla v některých oblastech naopak omezena (výše zmíněnými výhodami

---

¹⁴⁸ Je znám případ z Olomouce, kdy tkalcovskému mistru bylo zakázáno rozsudkem městského soudu vykonávat řemeslo pro provinění proti řemeslnické cti, jelikož však byla tomuto mistru udělena panovnická milost, mohl nadále vykonávat řemeslo i bez členství v cechu. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 94.

¹⁴⁹ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 7.

¹⁵⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 46.

¹⁵¹ Srov.: článek Cechy, brzda pokroku? In *Tajemství české minulosti*, 1/2010, Praha.

¹⁵² WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 223.

¹⁵³ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 258.

dědiců mistrovství či zakázkami přednostně přidělovanými starším mistrům před mladšími).

Jelikož se oblast činnosti řemesel v některých případech překrývala, musely se cechy vymezovat mezi sebou navzájem v rámci města, ale také vůči cechům zabývajícím se stejnou činností v městě jiném. Tato skutečnost, tedy monopolizace činností jednotlivých cechů, byla prolomena právem svobodného trhu ve městě pro mimoměstské cechy. Tato rivalita byla z důvodu blízkosti a ekonomické vyspělosti nejkřiklavější v případě Starého a Nového Města pražského.

Vztah cechovních mistrů a tovaryšů byl zpočátku konfliktní minimálně,¹⁵⁴ z posilováním postavení cechů však rostla oprávnění a výhody především mistrům, kteří se na cechovní správě podíleli především, a o poznání méně pak tovaryšům. Sociální nerovnost se ale postupně prohlubovala, tovaryšové vykonávali leckdy velmi kvalifikovanou práci, za tu dostávali sice mzdu, odbyt zboží (a tedy největší část příjmů) však zajišťovali společně s obecnou cechovní správou především mistři. Vyhrocená situace začala být od 16. století, kdy se přístup k mistrovství značně ztížil; někteří řemeslníci zůstávali tovaryši bez reálné možnosti dosáhnout mistrovského postavení.¹⁵⁵ Pražští provazníci dokonce ve svých statutech z roku 1410 stanovili zákaz stávek tovaryšstva pod trestem pokut a při opakovaném porušení pod trestem žaláře.

Úzká symbióza cechovního zřízení se zřízením městským nemohla zůstat pouze v rovině výrobní, cechy byly městu zavázány povinnostmi hájit město v případě napadení, poskytovat čestné stráže a oděnce pro (nejen) vojenské přehlídky. Bez nadsázky lze tedy

---

¹⁵⁴ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 9.

¹⁵⁵ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 105.

konstatovat ovlivňovaly či dokonce spoluurčovaly podmínky pro život ve středověkém městě.¹⁵⁶

Jak již bylo řečeno výše, členství mistrů v cechu bylo členstvím obligatorním, systém cechovního přímusu znemožňoval efektivní provozování živnosti mimo cech. Předem je vhodné upozornit, že forma „uzavřených cechů“, tedy cechů, které by nad určitý předem stanovený počet členů nepřijímaly členy další, u nás neexistoval zejména proto, že městská rada stále spíše o rozvoj řemesel, než o jejich exkluzivnost.

5.3.2. Požadavky pro nabytí mistrovského práva

Postupem času museli **uchazeči o mistrovství** splnit určité více méně standardizované podmínky,¹⁵⁷ avšak nejsnazší, téměř automatickou možnost vstupu do tohoto stavu měli potomci cechovních mistrů, kteří dědili cechovní členství i živnostenské právo po svých předcích (toto právo nebylo vždy omezeno pouze na syny).

Podmínky pro nabytí mistrovského práva stanovovaly jak městské, tak cechovní autority, vždy však byly podrobně popsány v cechovních člancích.¹⁵⁸ V drtivé většině případů bylo nezbytně nutné, (a také **první podmínkou**) aby byli členy cechu pouze **osoby s městským právem**.¹⁵⁹ Městské právo obdržel uchazeč¹⁶⁰ po zaplacení poplatku a také po prokázání, že pochází z řádného manželství. Dále se musel zaručit jiný měšťan, že uchazeč bude dodržovat povinnosti měšťana (vojenská a strážní služba, dodržování městských předpisů). Cechy měly tuto povinnost vojenské služby

---

¹⁵⁶ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 7 – 8.

¹⁵⁷ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 687–690.

¹⁵⁸ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 10 – 11.

¹⁵⁹ Toto právo mohlo být také ve formě tzv. menšího práva, na rozdíl od práva plného, které zahrnovalo navíc právo vaření piva a možnost provozovat významnější obchod. Srov.: HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 261.

¹⁶⁰ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 127.

rozšířenou, jelikož disponovaly potřebným zázemím, cechmířtí v případě napadení sloužili jako velitelé jednotky.¹⁶¹ Povinnost mít městské právo byla v některých případech nahrazena povinností vlastnit ve městě dům, tedy povinností být usedlý (či osedlý).¹⁶²

Druhou podmínkou pro nabytí mistrovského práva byla v tomto období také **podmínka legitimního původu (osvědčení o původu)**, dokazovaná listem o poctivém původu, později bývá tato podmínka zotřena požadavkem na poctivý původ obou rodičů. Postupem času se také požadoval doklad o řádně uzavřeném manželství a doklad o tom, že je uchazeč člověkem svobodným

Třetí podmínkou byl požadavek na **řemeslnou zdatnost** uchazeče. Zvláště důležitá byla **zkouška technické způsobilosti**, uchazeč se musel v případě vyučení mimo město prokázat výučním listem (uznávány byly i listy ze zahraničí) a dále musel zhotovit **mistrovský kus**¹⁶³, či také „ukázat řemeslo“.¹⁶⁴ S postupem vývoje jednotlivých řemesel byla ustanovení o mistrovském kusu v cechovních statutech již standardizovaná; v období od 16. století je mistrovský kus již požadavkem běžným (zejména díky vlivu ze zahraničí) – každý mistr musel ukázat, že své řemeslo ovládá, pro případ sporů či z důvodu cechovní cti a svévůle představitelů cechu tak byla omezena.

Mistrovský kus sestával většinou ze zhotovení výrobků několika – výrobků, které byly pro konkrétní řemeslo typické. Některé požadavky na mistrovské kusy zůstaly stejné až do 18. století, bez ohledu na skutečnost, že řemeslo ušlo za století dlouhou cestu. Lhůty pro zhotovení mistrovského kusu byly v závislosti na cechovních statutech v rozmezí od jednoho měsíce do jednoho roku.

---

¹⁶¹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 148.

¹⁶² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 106.

¹⁶³ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. 690–694.

¹⁶⁴ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 363 – 364.

Zhotovení mistrovského kusu byla věc nákladná jak na čas, tak na finanční prostředky, jelikož uchazeč musel používat vlastní nástroje a také materiál si musel obstarat sám. Nešvarem bývalo, že uchazeč se mohl z povinnosti zhotovení mistrovského kusu vykoupit.

Pokud uchazeč nezhotovil mistrovský kus v souladu s požadavky cechu, postupovalo se dále různě: některá statuta zakazovala vstup do cechu již navždy, jiná stanovila další zkušební učební dobu (například rok), jiná posílala tovaryše na další vandr. Někteří tovaryši se obrátili pro pomoc na konšely, kteří mohli vyzvat cech, aby se choval k uchazeči shovívavě.

Čtvrtou podmínkou pro nabytí mistrovského práva bylo zaplacení **vstupního poplatku** (nazývaného peníz příjemný nebo jen příjemné¹⁶⁵, po případě přístupné¹⁶⁶ na Moravě potom přípovědné), který byl placen v penězích či ve vosku (jenž byl používán na svíce, tedy zřejmý pozůstatek bratrské, sakrální podoby společenství), popřípadě doplněn džberem piva. Toto příjemné se taktéž lišilo cech od cechu a bývalo v rozmezí od půl kopy až po (výjimečně) třicet kop grošů. Od druhé poloviny 16. století vstupné obecně povolna roste a objevují se zmínky o příjemném, které bylo možno hradit na splátky.

Specifickou podmínkou platnou pro období husitských válek a období bezprostředně následující byla podmínka, aby byl uchazeč vyznavač husitského náboženství (neplatila v městech katolických vrchností, jako například Plzeň a České Budějovice). Tato podmínka se objevovala v různých obměnách v cechovních statutech až do roku 1529, kdy ji král Ferdinand zrušil, v roce 1590 výslovně císař Rudolf II. stanovil totéž. V moravských městech platila podmínka opačná, navíc se tu také často objevovala podmínka, že tovaryš, který se uchází o mistrovství, musí být ženatý.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 36.

¹⁶⁶ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 361.

¹⁶⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 106.

Podmínka, která se poprvé objevila roku 1348, byla podmínka zkušební lhůty, po kterou musel tovaryš vykonávat řemeslo, než se mohl stát mistrem.¹⁶⁸

Závěrem je vhodné doplnit, že každá z těchto podmínek mohla být městskou vrchností prominuta, zmírněna či její plnění nahrazeno.

5.3.3. Práva a povinnosti spojené s mistrovstvím

Základní ideou členství byl již výše citovaný **sociální-morální aspekt**, členové cechu si měli být rovni, individuální cíle a schopnosti ustupovaly do pozadí před solidaritou členů cechu. Ačkoliv cíle městské správy (jakožto cechovní vrchnosti) a cechů byly podobné, tedy dosáhnout prosperity města, povětšinou pro svůj vlastní prospěch, cechovní zřízení svým způsobem omezovalo velkovýrobu a omezovalo svobodnou hospodářskou soutěž.

Za tímto účelem bylo stanoveno v cechovních statutech, že žádný mistr nesmí provozovat dvě řemesla.¹⁶⁹ Cechovní statuta také v období do roku 1547 již podrobně zachycovala požadovaný objem výroby jednotlivých mistrů tak, aby byl pro každého zajištěn odbyt. Ačkoliv tato ustanovení podporovala princip sociálního smíru, ve svém důsledku opět vedla k omezení výroby a svobodné hospodářské soutěže.

Zakázána byla také reklama a odvádění zákazníků od jednoho mistra ke druhému a dále bylo stanoveno, kolik tovaryšů, učedníků a pacholat (pomocníků) může mít každý mistr. Tyto pomocné síly byly také často oznamovány na valných hromadách cechu, aby ostatní mistři o nich měli povědomost.

Minimální spolupráce pak probíhala mezi mistry cechu navzájem, za tímto účelem bylo někdy zakazováno také spolubydlení

---

¹⁶⁸ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 10.

¹⁶⁹ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 30.

mistrů ve společném obydlí. Velmi často bylo výslovně zakázáno, aby mistr jednoho cechu vyráběl pro mistra cechu druhého, který by dané zboží pak prodával přímo. Pro zachování rovnosti byly také stejně určovány ceny surovin¹⁷⁰ (tato povinnost byla jen obtížně splnitelná, pokud byly k dispozici suroviny různé kvality). Zvláštní ustanovení byla také proti překupnictví, jelikož narušovalo solidaritu a prodražovalo zboží.

Jinou problematikou bylo postavení cechovních **mistrů mladších, tedy** těch, kteří byli v cechu noví. Tito vykonávali mimo jiné například služby poslů, dostávali v rámci trhů podružnější prodejní místa, museli se starat o svíce při cechovních schůzích a podobně a měli další povinnosti v závislosti na konkrétním řemeslu.¹⁷¹ Tyto praktiky byly častější v období pozdějším, viz také dále, avšak poprvé jsou doloženy již roku 1368.¹⁷²

Přes tyto segregační praktiky drželi členové cechu pohromadě, cech byl korporací, a pokud se cokoliv přihodilo členu, přihodilo se zprostředkovaně také cechu celému.

Závislost cechů na městech se projevovala mimo jiné tím, že pokud se cechovní mistr vystěhoval z města, přestával být členem cechu, pokud se nenavrátil za určitou dobu (většinou půl roku), musel navíc znovu splnit všechny podmínky pro nabytí mistrovského práva včetně příjemného.

Podmínky pro setrvání v cechu byly většinou podmínky morální, mimo jiné bylo zakázáno pod trestem vyloučení z cechu cizoložství, dále měl být vyloučen každý lhář, zloděj, hazardní hráč (především v kostky). Nižší tresty byly stanoveny i pro přestupky lehčího rázu, například pro klení či pro hádku s ženou nebo tovaryšem na veřejnosti. Specifická ustanovení statut pak hovořila o

---

¹⁷⁰ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 166.

¹⁷¹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 121.

¹⁷² U cechu vetešníků, řezníků a pasířů ve Starém městě Pražském. Srov.: DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 9.

tom, že potrestán má být taktéž mistr, který má „ženu nepoctivou“; v tomto případě se jedná o trest bez samotného zavinění mistra, leda by byl vinen tím, že se s takovou ženou oženil.

Velkou otázkou bylo dodržování **cechovní cti**,¹⁷³ mistři museli mimo jiné hledět na to, aby opilí neprováděli excesy, aby nezhotovovali výrobky pro kata, museli mluvit a chovat se slušně a dále byly stanoveny specifické podmínky s ohledem na každé řemeslo. Samozřejmě je dodržování obecných trestně-právních ustanovení. Právě ve věci cechovní cti docházelo k častým soudním sporům; mistr, jehož čest někdo zpochybnil, okamžitě tohoto člověka hnál k soudu, aby svou napadenou čest hájil.

Také cizoložství bylo trestáno ztrátou cti a vyloučením z cechu, méně se již v 16. století objevovaly články ve statutech, které zapovídaly hraní hazardních her a čarodějnictví.

V rámci cechovního zřízení mezi sebou **korelovaly dva odlišné principy**, princip demokratický, vyznačující se tím, že jednotliví učedníci, tovaryši i mistři si byli v rovnocenném postavení mezi sebou, a princip hierarchie, kdy nejnižší stáli učni, nad nimi pak tovaryšové a nad nimi samotní mistři.¹⁷⁴ Zajímavé na tomto systému byla pak to, že členové na nejnižším stupni se postupem času dostávali na stupeň vyšší, a to zaručovalo vzájemnou toleranci a spolupráci jednotlivých skupin. Tento systém byl později narušen institutem dědičného mistrovství (v lepším případě byly podmínky pro mistrovského syna benevolentnější), který byl však již předzvěstí cechovního úpadku. Závěrem je třeba zopakovat, že členství v cechu a mistrovství bylo jediným řádným způsobem, jak vykonávat řemeslnou činnost.

Období do roku 1547 tak bylo zlatým obdobím cechů, kdy jejich činnost postačovala k plnění požadavků středověkého města,

---

¹⁷³ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 282–292.

¹⁷⁴ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 23.

členové se řídili články cechovních statut a cechovní zřízení zajišťovalo požadovanou kvalitu výroby při zachování určité morální úrovně členů cechu. Negativní stránky (omezení volné hospodářské soutěže) se neprojevovaly prozatím nijak výrazně.

5.3.4. Změny v právním postavení mistrů po roce 1547

Také v období od roku 1547 do Bílé hory byly podmínky pro nabytí mistrovského práva obdobné jako v období předcházejícím (viz výše), jen podmínka národnostní (z důvodu germanizace) a podmínka náboženského vyznání (v předchozí periodě preferování podobojí)¹⁷⁵ byly oslabeny.

Ostatní podmínky pro vstup do cechu byly sice obdobné, avšak v této periodě ztřeštěné. Již **prosba o nabytí mistrovského práva** musela být učiněna pouze na shromáždění celého cechu, v některých případech dokonce jen jednou ročně, někdy se muselo žádat také několik kvartálů za sebou. Při vyslyšení těchto proseb někdy cech stanovil uchazeči specifické podmínky. Formule pro prosbu o mistrovství byly pokorné, někdy se za uchazeče museli zaručit jiní mistři či přátelé, při každé prosbě byl také skládán poplatek ve výši několika grošů.

Od poloviny 16. století byla podmínkou pro nabytí mistrovského práva také podmínka tovaryšského vandru a povinnost odpracovat určitou dobu u mistra cechu, do kterého hodlá uchazeč vstoupit (této době se říkalo také „cejt“). Od 15. století byl požadován kromě listu o počestném původu také list o počestném původu rodičů. Obstarání tohoto listu však často činilo problémy.¹⁷⁶ Také člověk, který nějak přišel o čest (například z důvodu kontaktu

---

¹⁷⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 361 – 362.

¹⁷⁶ Bylo třeba buďto svědecké výpovědi o původu žadatele a rodičů, popřípadě listiny z kostelních matrik, které se však začaly vyskytovat až ke konci 16. století.

s katem), provozoval řemeslo „po stolířsku“¹⁷⁷ (také jako „huntýř“)¹⁷⁸ nebo spáchal zločin, nemohl být do cechu přijat. Kandidát musel mít obdobně, jako v období minulém, městské právo (také měšťanské),¹⁷⁹ v tomto případě často cechmistr, který přijímal uchazeče, dosvědčoval před konšely jeho poctivý původ.

Dále se objevovaly **povinnosti specifické**, ne vždy se vyskytující, jako například ta, aby byl mistr ženatý¹⁸⁰ či aby se za uchazeče zaručili penězi přátelé pro případ, že by dílo zkazil. Některé cechy poskytovaly novým svobodným mistrům úlev, pokud si vzal vdovu po mistru zemřelém, jelikož od ní získal právo být členem cechu. Naopak ten, kdo byl oženěn se ženou z nemanželského lože, či se ženou, které již měla dítě s jiným, nebyl obecně do cechu přijímán.

Syn mistra cechu měl přístup, k mistrovství nejjednodušší, neboť měl často plné právo po otci. Některá cechovní statuta však také tu požadovala určitou praxi či jiné podmínky (mistrovský kus) či polovinu vstupního příjmeného.¹⁸¹

Po splnění výše popsaných podmínek byl tedy kandidát slavnostně na cechovní schůzi **přijat za plnoprávného člena cechu, nabyt mistrovské právo**. Tento nový mistr přísahal na cechovní řad, a že bude zachovávat čest řemesla. Byl zapsán do cechovního registru a získal pravomoc najímat si tovaryše a zaměstnávat učedníky.

---

¹⁷⁷ Stolíři byli řemeslníci, kteří prováděli řemeslo na vlastní pěst, bez ohledu na cechovní městskou výrobu. Srov.: JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 224.

¹⁷⁸ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 42.

¹⁷⁹ V této souvislosti je třeba dodat, že existovalo také nižší městské právo, tedy právo být měšťanem, avšak bez oprávnění vařit a šenkovat pivo a provozovat obchody vyššího druhu. Srov.:HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 144.

¹⁸⁰ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*. Praha, 1945. s. 7.

¹⁸¹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 120.

Zajímavá byla praxe, že také při vystoupení z cechu musel leckdy mistr platit.¹⁸²

Oproti obecné představě, že cechy sdružovaly všechny řemeslníky v jednotlivých odvětvích, vždy existovali řemeslníci, kteří pracovali doma, či pokoutní obchodníci, kteří taktéž dobrovolně stáli mimo, a tvořili bez jakýchkoliv pravidel.

V 16. století se objevily první nerovnosti mezi jednotlivými mistry, zvláště mezi cechmistry a mistry a dále mezi mistry a mistry mladšími, tedy těmi, co vstoupili do cechu nedávno. Mladší mistři museli vykonávat nejrůznější služby pro cech, například služby posla, nosit svíce do kostela a podobně, navíc nemohli po jeden rok zaměstnávat tovaryše, kupovat stejné množství surovin.¹⁸³

Dále byli omezováni mistři, kteří na nějakou dobu opustili město, aby pracovali pro šlechtice na panském¹⁸⁴ – někteří museli po návratu pouze doplatit členské příspěvky, někteří však museli dle statut splnit znova některou podmínku pro vstup do cechu, popřípadě tyto podmínky všechny.

Nadále platívalo, že mistr nesmí pracovat pro jiného mistra nebo tito nesmějí pracovat společně, bylo zakázáno přebírání si zákazníků, reklama.

Cechovní řády dále mistry omezovaly ve vlastnictví výrobních nástrojů, popřípadě dokonce v počtu výrobků, které mohou za rok vyrobit. Od 16. a 17. století se naopak objevují případy, kdy mohl mít mistr i více učedníků, než jednoho a tovaryšů tolik, kolik byl schopen zaměstnat. Objevovaly se také situace, kdy chudý mistr nemohl pracovat sám na sebe, ale musel se nechat zaměstnat jako tovaryš u mistra jiného.

---

¹⁸² WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 253.

¹⁸³ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 47.

¹⁸⁴ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 85.

5.4. Ženy a vdovy

Také **ženy** nebyly vyloučeny z cechovního života úplně, v Evropě¹⁸⁵ existovaly dokonce výlučně ženské cechy (především v textilním průmyslu) ostatní cechy byly smíšené, ženy mohly být jejich členkami. Některá nařízení se dokonce zabývala jejich ochranou v těhotenství, takové normy se začaly objevovat (v Evropě) již okolo roku 1290. Bez ohledu na to se však ve většině měst nemohly ženy stát mistry.

V Českých zemích se však oficiálně členkami cechu stávat nemohly, ačkoliv jistě v ceších odjakživa pracovaly, postupně se jim však cesta do specifických cechů (tkalci, soukeníci a především lazebníci) začala otevírat.¹⁸⁶ Od 16. století pak sice ženy v ceších pracovaly, ale nebyly jejich rovnoprávnými členkami. Některá ženská povolání (švadleny, šlojířnice) fungovala volně, bez cechovní regulace.

Členkami cechů se zvláštním postavením pak byly vdovy po zesnulých mistrech, které měli v rámci cechu určité privilegované postavení,¹⁸⁷ například jejich další manžel se za určitých podmínek (většinou do jednoho roku od ovdovění) mohl stát cechovním mistrem automaticky, vdovy dostávali také finanční příspěvky z cechovní pokladnice.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 29–30.

¹⁸⁶ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 51–52.

¹⁸⁷ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 683.

¹⁸⁸ ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 8.

6. Cechovní správa

Původní vrchností řemeslníků ve městech byli rychtáři – judex¹⁸⁹ (sami závislí na vrchnosti, jež město založila) a přísední – juratos (z nichž se postupem času stali městští konšelé). Je přirozené, že s rostoucím vlivem a bohatstvím řemeslníků a obchodníků tito usilovali o autonomii a vlastní profesní samosprávu.

Vzorem cechovní organizace byla jistě organizace městská, s rychtářem a městskou radou (konšely) ve městě a s cechmistrem a autonomní obcí mistrů (valné shromáždění) v případě cechu. Téměř všechna nejstarší cechovní statuta byla stvrzena od konšelů a nikoliv od krále, v případě poddanských měst pak od panské vrchnosti. Někdy je proto cechovní zřízení chápáno pouze jako výkonný orgán městské správy.¹⁹⁰ Přesto zůstává faktem, že až do konce doby Přemyslovské není v Českých zemích důkazu o ceších jakožto organizované korporaci.

Cechovní správa, jako výraz profesní samosprávy, byla téměř ve všech oblastech Evropy totožná. Cech jako takový byl organizací, jejíž členové se zavázali (někdy slavnostní přísahou) ochraňovat své společné zájmy. Členové museli prokázat svou kvalifikaci, loajalitu a morální integritu, téměř vždy byl požadován vstupní poplatek. Důležitá byla také skutečnost, že pokud chtěl člen opustit cech, musel o tom učinit veřejné prohlášení a splatit všechny závazky, které měl vůči cechu.

Cech fungoval jako právnická osoba, mohl vlastnit nemovitosti, finanční prostředky, mohl se zavazovat. V rámci své jurisdikce (která

---

¹⁸⁹ Poprvé byl rychtář označen jako judex (či iudex) roku 1234 v Uničově. Srov.: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 239.

¹⁹⁰ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 47. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 239.

fungovala na základě personalit práva¹⁹¹ – ve vztahu k členům cechu) byl autonomní. V rámci této autonomie bylo třeba zvolit vrcholný orgán, kterému by příslušela výkonná a soudní pravomoc, který by jednal jménem cechu, a náležela mu také normotvorná pravomoc - vytvářet a měnit stanovy a ukládat sankce, které nemohl v rámci své pravomoci uložit cechmistr (či cechmistři).

O období vývoje cechovního zřízení v souvislosti s cechovní správou a autonomií po husitských válkách se vyjadřuje výmluvně Zikmund Winter: „Bývali cechové v hlavním městě i v městech královských zajisté živlem dosti mocným, přes všecku svoji závislost na úřadech; vždy jim k rozvoji dosti samostatnosti zbývalo. Vrchnosti nuceny nechávají jim autonomie tolik, že v jejím okruhu samostatný život řemeslnický byl dobře možný, třebaže na zevnějšek samospráva cechovní v této periodě dříve než předešlé vidí se býti míchaninou svobody a závislosti“.¹⁹²

6.1. Valná hromada

Vrcholným orgánem cechu byla **valná hromada cechu**. Byla většinou tvořena mistry cechu, v ojedinělých případech také nižšími členy cechu – tovaryši. Nejen v případě cechů, které plnily veřejně prospěšné účely, nominoval v členy vedení panovník či osoba jím delegovaná, anebo příslušníci městské samosprávy. Posledním typem volby byla nominace nových členů vedení členy právě odstoupujícími.

Cechovní shromáždění (či valné shromáždění nebo také valná hromada cechu či valná schůze)¹⁹³ bylo vrcholným

---

¹⁹¹ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 164.

¹⁹² WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 660.

¹⁹³ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 677.

vyjádřením cechovní profesní samosprávy – právě toto shromáždění bylo nadáno normotvornou pravomocí v rámci cechu. Ačkoliv se cechovní shromáždění (nazýváno také latinsky „sessio“, „convocatio“, „congregatio“, česky ještě „sjití“, „schůze“, „schod“ nebo jen „cech“) vyskytovalo u všech cechů, jeho postavení nebylo vždy úplně stejné. Původně bylo shromažďovací právo cechu neomezené, schůze mohly být svolávány kdykoliv, postupem času se však ustálila praxe, že mohly být svolány pouze s vůlí konšelů.¹⁹⁴

Obvykle se členové cechu scházeli čtyřikrát ročně,¹⁹⁵ schůze však mohla být svolána kdykoliv, za určitých podmínek (po zaplacení určité sumy peněz)¹⁹⁶ mohl svolat schůzi kterýkoliv mistr cechu, někdy však i tato mimořádná schůze mohla probíhat pouze se souhlasem konšelů.¹⁹⁷ Téměř všechny cechovní řády obsahovaly ustanovení, které stanovilo mistrům povinnost se schůzí účastnit pod pohrůzkou peněžité pokuty. Kromě mistrů byly zvány i vdovy po mistrech, řidčeji také tovaryši. Na schůzích rozhodovali pouze mistři cechu, nikoliv však již tovaryši (pokud byli vůbec přítomni).

Cechovní řády obsahovaly celou řadu ustanovení upravujících svolávání schůzí, chování se na schůzích,¹⁹⁸ zasedací pořádek a podobně, včetně (většinou nevelkých) sankcí za jejich porušování. Za úplné zmeškání schůze byly pokuty vyšší, včetně vyloučení z cechu při opakované nepřítomnosti.¹⁹⁹

Schůze se konaly nejčastěji v cechovním sídle, v domě cechmistra již jen zřídka.

---

¹⁹⁴ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 378.

¹⁹⁵ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 29.

¹⁹⁶ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 18.

¹⁹⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 104.

¹⁹⁸ Například pokuty za nevhodné chování, za vnesení kordu na schůzi. Srov.: KLAUS, Alois. *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 11

¹⁹⁹ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 312–313.

Kompetence valné hromady cechu můžeme po srovnání různých cechovních statut popsat takto.²⁰⁰

1. Znalecká činnost v rámci daného řemesla, tedy určitá metodická činnost, stanovení postupů při práci, konzultace a hledání nových pracovních postupů.
2. Cechovní normotvorba, v jistém slova smyslu tvorba cechovního práva, kodifikace cechovních předpisů většinou formou cechovních artikul sepsaných v cechovních statuta (řády).²⁰¹ Tato činnost bývala omezena – konšelé stvrzovali cechovní statuta, mohli tedy jejich podobu ovlivňovat. Jednotlivá usnesení, pokud byla v rámci statut schválených městskou radou, pak konšelé většinou nerušili. V rámci této činnosti bývaly stanovovány také členské příspěvky členů cechu.
3. Soudní kompetence valné hromady nastupovala tehdy, pokud cechmistrů nemohli rozhodnout o komplikované záležitosti sami (v rámci omezení, které stanovila cechovní statuta), či se rozhodli, že tíhu této zodpovědnosti přenesou na shromáždění zástupců cechu.
4. Valná hromada také přijímala nové cechovní mistry. Noví tovaryši a učedníci byli valné hromadě oznamováni „na vědomí“, jelikož byli přijímáni v rámci pracovněprávního vztahu mistr – tovaryš (učeň).
5. Poslední kompetencí valné hromady byla volba cechmistrů cechu, jak je popsána níže v rámci pojednání o volebních řádech.

---

²⁰⁰ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 172–178.

²⁰¹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 679.

Oficiální **zahájení schůze** proběhlo až okamžikem otevření cechovní pokladnice,²⁰² tento princip byl rozšířen „od Visly až k Rýnu“, pokladnice byla svým způsobem oltářem cechu a obdobným způsobem se k ní také přistupovalo.²⁰³

Po zahájení a úvodním slovem cechmistrů byl placen členský příspěvek a poté byla čtena statuta, aby se každému připomnělo, co je cechovním právem.²⁰⁴

Dalším bodem jednání shromáždění byla **tzv. domácí nařízení** či také domácí snesení, schůze se usnášela na důležitých záležitostech, projednávaly se poplatky, společný nákup surovin,²⁰⁵ míry a váhy a podobně. Tato domácí nařízení byla vlastně souborem usnesení soukromoprávní povahy, členové cechu se dohodli mezi sebou a tuto dohodu potvrdili rukou dáním. Který mistr si při těchto usneseních nepodal ruku, ten těmito usneseními nebyl vázán. Domácí nařízení cechu se stávalo obecně závazným teprve tehdy, když bylo potvrzeno jako článek cechovních statut konšely.²⁰⁶

Následujícím bodem jednání bylo přijímání nových členů cechu, zápis učedníků a jejich propuštění z cechu a dále soudní část jednání.

Před zahájením **cechovního soudu** byli mistři vyzýváni ke smírnému řešení problematiky, pokud se smír nezdařil, započalo samotné soudní jednání – první vystoupil žalobce se svou žalobou, poté žalovaný s obranou. Po přednesení svých stanovisek se tito vzdálili z jednání cechovní schůze, následovaly přímluvy jednotlivých účastníků shromáždění a zbylými mistry byl vynesena rozsudek.²⁰⁷

---

²⁰² NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948. s. 7.

²⁰³ WINTER Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 313–314.

²⁰⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 173.

²⁰⁵ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 40.

²⁰⁶ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 315–316.

²⁰⁷ WINTER Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 317–318.

Další částí schůze bylo jednání o finančních věcech.

O jednotlivých bodech programu se nehlasovalo samostatně, každý se mohl vyjádřit, pokud mu bylo uděleno slovo, mohl argumentovat a přesvědčovat mistry, jak se mu zlíbilo. První se mohli vyjádřit k věci cechmistrů, kteří tímto svým vystoupením mohli značným způsobem ovlivnit názor ostatních. Skákání do řeči či nesledování schůze bylo také trestáno pokutami. O soudní jurisdikci soudů viz také dále část. 5.4.

Z výše uvedeného je zřejmé, že také při jednáních cechovních shromáždění (obdobně jako při jednání městské rady) byly položeny základy dnešních moderních **jednacích řádů** například obchodních společenstev.

O skutečnostech projednávaných na cechovních schůzích platila zásada mlčenlivosti pod sankcí pokuty či vězení, při třetím porušení dokonce pod sankcí ztráty živnosti.²⁰⁸ Také hlasování o sankcích mistrům probíhalo většinou tajně, aby nebylo zřejmé, který mistr jak hlasoval. Jednacím jazykem byla ještě v 15. století čeština, později se jednalo v některých ceších také v němčině.

Jednání cechovní schůze bylo zakončeno „svačinou“ při které bylo podáváno jídlo a pití a také další chování účastníků již bylo volnější, ačkoliv stále byly zakázány excesy v chování.

Po roce 1547 byla cechovní samospráva také v oblasti shromažďovací omezena, cechy se nemohli sejít bez svolení císařova rychtáře, po Bílé Hoře navíc býval rychtář přímo cechovním schůzím přítomen; zákonodárná, správní a soudní kompetence tak byla značně omezena.

6.2. Cechmistr

6.2.1. Postavení a pravomoci cechmistra

---

²⁰⁸ Statuta chrudimských krejčích z roku 1594. Srov.: KLAUS, Alois. Z dějin cechovníctví na Chrudimsku. Praha, 1945. S. 11.

Funkci cechmistra výmluvně dokumentuje ustanovení druhého článku statut cechu řeznického z Heřmanova Městce: „Máme všickni jak mladší tak starší poslušni býti, jimi se řídit a spravovati a oni budou také první mezi námi dobrý řád a pokoj nésti, všelijaké neřády a nevole (sami se jich nedopouštějíce přetrhovati) rušiti a kaziti, a žádnému toho nepřihlídati, aby se nižádnému žádného zkrácení a ublížení nestalo.“²⁰⁹

Hlavy cechů, které cech zastupovaly navenek, ať už byly nazývány jakkoliv (v Českých zemích cechmistr²¹⁰ na Moravě starší přísežný²¹¹) vykonaly přísahu, že budou vždy dohlížet na to, aby byla dodržována pravidla cechu, k tomuto nelehkému úkolu byly vybaveny legislativními a soudními pravomocemi. Řešily spory nejen mezi členy cechu, ale také mezi cechy navzájem, bankroty, korupci. Zřizovaly si poradní orgány a měly pravomoc například zabavit zboží či ukládat pokuty. V řemeslných ceších také dohlížely nad kvalitou produkce.

Ve velkých ceších (především obchodních) vedení sestávalo z mnoha dalších představitelů – kancléřů, komořích, notářů a dalších, jinými úředníky pak v závislosti na druhu cechu.²¹² Tito představitelé nebyli v čele cechu dlouho, většinou několik měsíců, v Českých zemích často rok. Bylo zabraňováno tomu, aby členové jedné rodiny zasedali společně v orgánech cechu, alespoň v raném období tak byla zaručena relativní nezávislost a rovnost.

---

²⁰⁹ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 12

²¹⁰ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 189.

²¹¹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 102

²¹² Například hospodáři valchy u soukeníků. Srov.: KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. s. 26.

V čele cechu stálo většinou cechmistrů několik (dva až čtyři), výjimečně **cechmistr** jediný.²¹³ V královských městech byla praxe následující:²¹⁴

1. Zpočátku byli cechmistři stále ještě voleni konšely, což byl více méně relikv z dob dřívějších – v tomto postavení byli cechmistři spíše městskými správními úředníky a zástupci vrchnosti.²¹⁵
2. Častěji se stal jev, kdy si členové cechu volí své cechmistry sami, toto privilegium se poprvé objevilo u pražských řezníků, kterým je povolil roku 1437 král Zikmund a potvrdil roku 1516 král Vladislav Jagellonský. Řezníci se stali v tomto směru průkopníky, jelikož další cechy v této praxi následovaly, zvláště po nepokojích proti konšelům v roce 1483.²¹⁶
3. Poslední variantou byla volba cechmistrů členy cechu, avšak s výhradou souhlasu městské rady, která tuto volbu často také měnila.

V poddanských městech byla situace ještě různorodější, kromě výše zmíněných variant například v Rychnově volili jednoho cechmistra cechu řeznického konšelé a jednoho potom sami řezníci.

V 16. století již volivali cechmistry povětšinou konšelé, starší cechu se tedy veskrze staly závislými a podřízenými úředníky města, nicméně navrhováni byli stále cechem.

Ačkoliv byly nejčastěji pojmy cechmistr a starší používány promiskuitně, v některých případech bylo cechmistrům ustanoveno několik „starších“ (v tomto smyslu starších a zkušených členů cechu)

---

²¹³ Jediný cechmistr měl v podřízenosti několik dalších funkcionářů. Stov.: PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000. s. 50.

²¹⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 94–96.

²¹⁵ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 9.

²¹⁶ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 377.

k poradě a pomoci. Starší autoři rozlišují mezi staršími přísežnými (kteří byli hlavami cechů) a cechmistry (kteří byli hlavami bratrstev);²¹⁷ toto dělení se v pozdější literatuře již neobjevuje. Cechmistři byli odměňováni především prestižnějšími místy, na kterých stály jejich prodejny, brávali také část peněz vybíraných z pokut.

Mezi **pravomoci cechmistrů** patřilo²¹⁸

- zastupovat cech navenek, zejména vůči orgánům městské samosprávy²¹⁹,
- spravovat cechovní pokladnici (cechovní půjčky, podpory a další potřeby), z této správy skládal roční účty,
- zachovávat dohled nad mravností (povinnost zachovávat řády města a cechu) a živností. Tato nařízení měla různou povahu, lišila se také cech od cechu, velká část nařízení se týkala dodržování církevních svátků.

Nejpodstatnější složkou činnosti cechmistrů pak byla **jurisdikce** vůči všem členům cechu, cechmistr byl první soudní instancí (pokud jím nebylo cechovní shromáždění jako celek), druhou pak bývali konšelé a třetí král (nebo jeho zástupce – podkomoří) či vrchnost.²²⁰ Příslušnost cechmistrů k rozhodování sporů byla pravděpodobně u všech cechů obdobná – rozhodovali ve věch řemesla, navíc s negativním vymezením, že problematická otázka nesměla být vymezena jinak městskými předpisy.

Kromě rozhodování sporů mezi členy cechu náležela cechmistrům také kompetence trestní, převážně ve věcech drobných

---

²¹⁷ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl II.* Praha, 1892. s. 389.

²¹⁸ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha, 1906. s. 666–671.

²¹⁹ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů.* Praha, 1984. s. 9.

²²⁰ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha, 1906. s. 667.

přestupků vůči cechovním předpisům.²²¹ Také zde byla jurisdikce širší v městech královských oproti městům poddanským.

Závažným porušením cechovní disciplíny a „pohaněním cechu“ bylo, když se člen cechu obrátil se svým sporem rovnou na druhou instanci, tedy k městským konšelům. V tomto případě hrozila takovému členu sankce vyloučení z cechu. Nejedni konšelé však vrátili věc k projednání soudu cechmistrovskému, pokud byla tato instance přeskočena a stěžovatel se obrátil rovnou na městskou radu.

Důležitým výdobytkem cechů bylo, že si vyměnily rozhodování sporů, které se týkaly na jedné straně člena cechu, na straně druhé však osoby další, spotřebitele. Teprve v případě, že se o sporu nemohlo rozhodnout na cechmistrovské úrovni, byla věc postoupena městské radě. Také v těchto případech docházelo, obdobně jako v dnešní soudní praxi, ke kompetenčním sporům, nejednou rozhodl soud městský (v tomto případě jako soud odvolací) o tom, že věc musí být projednána nejprve v prvním stupni a teprve tehdy, když o ní rozhodne soud cechmistrovský, může být podáno odvolání k městskému soudu.

V případě sporů mezi mistry různých cechů rozhodoval věc přímo soud městský.

Cechovní soud rozhodoval někdy pouze cechmistry, v některých případech si však tito přibrali přísedící z řad dalších cechovních mistrů, zvláště tomu tak bylo tehdy, když cech fungoval jako dvojcech či spolucech (viz také dále) a cechmistr či cechmistři by měli rozhodnout o sporu týkajícím se řemesla, které sami nepraktikovali.

Pokud cechovní soud netrval na tom, že rozhodne daný spor, postupoval věc přímo k rozhodnutí soudu konšelskému. Takto cechmistři postupovali rovněž v případě, že byli sami stranou sporu.

---

²²¹ GRUBER Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 51.

Na konci 15. století se v rámci tovaryšských spolků objevila omezená jurisdikce těchto spolků – **jurisdikce tovaryšských starších** nad tovaryši v méně závažných věcech, popřípadě fungovali obecně jako první instance, výjimečně rozhodovali tovaryšští starší jako přísedící cechmistrovského soudu. Působnost měli především drobná trestněprávní a disciplinární.

Spor se nemusel rozhodovat pouze před soudní cechovní instancí, rozhodovat mohli také tzv. „urbmani“,²²² čili obdoba dnešních **rozhodců**. Již v 15. století (případ zaznamenán z roku 1418) tedy probíhalo řízení ne nepodobné dnešnímu rozhodčímu řízení, tehdy si každá strana vybírala jednoho urbmana. Tento arbitr měl také již od počátku téměř totožnou funkci, sporné strany si jej vybraly a jeho rozhodnutí se podřizovaly jako konečnému.

Živnostenský dohled byl další z pravomocí **cechmistrů**, avšak nevykonávanou zpravidla cechmistry přímo, jelikož tento dohled náležel městu, respektive konšelům, kteří si však často brali cechmistry ve věci tohoto dohledu na pomoc. Nejdůležitější oblastí tohoto konšely delegovaného dohledu byla oblast technická, v Soběslavském právu²²³ bylo stanoveno, že v rámci každé řemeslnické či obchodní činnosti měli být přítomni jako dohled dva přísežní.

Cechmistři však kontrolovali své řemeslo také v rámci cechovní autonomie, vycházejí z požadavku na dobrou pověst a čest řemesla. Důležitou věcí bylo také právo kontrolovat výrobky cizích řemeslníků, kteří prodávali své zboží ve městě. Jelikož cechmistři vykonávali vlastně přenesenou působnost konšelů v oblasti dohledu nad kvalitou výrobků, prováděli často s nimi tyto kontroly konšelé či jimi pověřené osoby, v poddanských městech pak městský rychtář.

---

²²² MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 665.

²²³ Soběslavská práva byla vytvořena až v roce 1440 a obsahuje pouze domnělá privilegia, která udělil kníže Soběslav Starému Městu pražskému. Srov.: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 236.

Dohled, nazývaný také „ohledání díla“,²²⁴ byl prováděn buď v pravidelných intervalech určených cechovními statuty, nebo ad hoc v případech, když bylo shledáno, že je výkon dohledu nezbytný. Samotný dohled pak započínal leckdy již při kontrole materiálu nutného ke zhotovení výrobku a pokračoval ke kontrole hotových produktů. Cechmistr při dohledu přísahal, že se bude držet cechovních statut. V této souvislosti je třeba se také zmínit, že cechmistrů rovněž podléhali cechovní kontrole, ve statutech některých cechů bylo ustanovení, které pověřovalo dva mistry ke kontrole cechmistrovských výrobků. O živnostenském dohledu pojednává také kapitola následující. Logickým vyústěním dlouhodobé práce cechmistrů bylo, že tito se v závislosti na svých zkušenostech a schopnostech postupem času specializovali, jedni vykonávali (výlučně či převážně) soudní pravomoc, jiní dohlíželi na finance, na kvalitu výrobků a podobně.

Kromě výše zmíněných pravomocí předsedali cechmistrů také cechovnímu shromáždění (valná hromada).

6.2.2. Volba cechmistra

Samotná volba cechmistra probíhala různě, kandidáti byli vybíráni například tak, že starší členové cechu nominovali svého kandidáta a obdobně učinili také mladší členové cechu a odstupující cechmistrů.

V této souvislosti je vhodné se zmínit o **volebních řádech** jednotlivých cechů.²²⁵ Například v Kutné Hoře, kde volba probíhala před městskou vrchností (konšely), bylo ve volebním řádu stanoveno, že cechmistrů a konšelé svolávali na volbu pomocí cedulí, které

---

²²⁴ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII.* Praha, 1891. s. 373.

²²⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha, 1906. s. 662– 665.

umístili v kostelích, také kněží při modlitbách upozorňovali na volební schůze.

Volební schůze následně probíhala tak,²²⁶ že dosavadní cechmistři předstoupili před městskou radu se jmény kandidátů, městská rada vybrala nové cechmistry, kteří byli zapsáni do městské knihy. Dosavadní cechmistři poděkovali vrchnosti a podali zprávu o poslušnosti cechu v předchozím období, vrchnost jim na oplátku poděkovala, z funkce je propustila a vyhlásila cechmistry nové. Tito nově zvolení cechmistři následně promluvili před městskou radou a také před cechovními tovaryši.

V jiných městech probíhala volba obdobně, společné pro tyto volby bylo, že nastávající představitelé cechu přísahali (kromě Boha a všech svatých, v katolických městech také Matce boží) konšelům²²⁷ a tím vyjadřovali svou závislost na městské radě. V královských městech se přísahalo navíc ještě králi, ve městech poddanských pak vrchnosti (většinou panské).

Přísahalo se nejprve, že se bude ctít pravda boží, že se zachová poslušnost k vrchnosti, že se bude zachovávat pořádek (míněno cechovní zřízení – statuta), dále rovnost přístupu ke všem mistrům²²⁸ a konečně spravedlnost v přístupu ke spotřebitelům. Tyto části přísahy bývaly standardní, přítomné ve všech cechovních statutech, dále se pak přísahala například věrnost vrchnosti (v poddanských městech) či dodržování kvality výroby a prodeje.

Tato formalizace celé volby jasně demonstruje, že funkce cechmistra byl funkce velmi vážená a důležitá ovlivňující nejenom chod cechu, ale také chod celého města. Pokud cechmistr vypovídal

---

²²⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 94.

²²⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 103.

²²⁸ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 37.

před soudem jako svědek, nemusel přísahat znovu, stačilo, když se odvolal na přísahu, kterou složil jako cechmistr.

Zajímavým úkazem je článek ze statut kovářů z poddanského Kostelce nad Labem potvrzených Janem Šlechtou ze Všehrd; tento článek hovoří o tom, že přísaha cechmistrům se vydává „jako jiným konšelům“.²²⁹ Z této zmínky je patrné, že vrchnost hleděla na cechovní správu stejně jako na správu svého (poddanského města), což vypovídá o jejich rovnoprávném postavení.

Cechmistři bývali na konšelích relativně závislí – pokud by se cechmistr prohřešil vůči městské správě, byl povinen zaplatit pokutu, v případě trojího přestupku mu pak byl výkon práce pozastaven na rok.

6.3. Živnostenské právo a dohled

Na cechy bylo po husitských válkách přeneseno úplné **živnostenské právo**, kterého však požívali pouze členové cechu. Pravomoc přijímat nového člena cechu (a tedy rozhodovat o tom, komu bude náležet živnostenské právo) sice měly cechy samotné, ovšem v některých případech o přijetí spolurozhodovala městská správa, bylo to zejména v případech, když budoucí člen nesplňoval všechny podmínky pro přijetí (příjemné, původ). Také tu, v případě přijímání členů, měla poddanská města svou pravomoc omezenou vrchností a nezřídka byli noví členové přijímáni pouze z její vůle. Živnostenský dohled byl nejpřísnější ve městech, které nevyráběly pouze pro svou potřebu, ale také pro vývoz.²³⁰

Stanovení **dohledu nad živností** a tedy nad kvalitou výroby, jako jednou z nejzákladnějších funkcí cechovního zřízení, se objevilo v cechovních statutech velmi záhy a dosti zevrubně.²³¹ Pokud chtěl

---

²²⁹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 664.

²³⁰ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 375.

²³¹ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 129–135.

cech požívat ochranu konšelů (či vrchnosti), musel těmto umožnit efektivní dohled a vzít na sebe břímě dobré výroby. Cechy tedy, částečně dobrovolně, částečně z popudu vrchnosti, upravovaly ve svých statutech požadavky na kvalitu výrobků, cenu výrobků, stanovily sankce za falešné či nekvalitní výrobky.²³² V některých oblastech či u některých řemesel však tuto dohledovou pravomoc městská rada ve 14. století na cechy nedelegovala, čímž tyto cechy přišly o velkou část své autonomie.²³³

Později od 16. století provozovali **živnostenský dohled** sami cechmistry²³⁴, dohlíželi nad kvalitou výrobků osobně. Tato kontrola probíhala rovnou v řemeslnických dílnách, většinou jednou týdně; od 16. století je také mnohem častější označování výrobků značkami (cejchy). Dohled nad cenami výrobků byl po roce 1547 velmi omezen v neprospěch cechů (viz dále u dohledu konšelů a císařských nařízení), dohled nad cizími mistry zůstal zachován – pokud však chtěli falešné zboží zabavit, museli tak vykonat za přítomnosti městské vrchnosti (většinou rychtáře).²³⁵

Nevhodný výrobek, tedy výrobek falešný či nesplňující požadavky cechovních statut a městských řádů, ale také požadavky obecné (hygienické, množstevní), byl v první řadě zabaven cechmistry s konstatováním, aby bylo falešné dílo „opraveno“ či „popraveno“, čímž se nemínila oprava v materiálním slova smyslu, ale to, aby bylo s výrobkem naloženo „po právu“, tedy rozhodnuto v souladu se statuty, popřípadě s městským řádem. Někdy měla být poskytnuta na nevhodný výrobek sleva.²³⁶

Po zabavení byl výrobek (často po konzultaci s konšely) nejčastěji zničen, v případě potravin býval také poslán do špitálů

---

²³² Nejčastější byly sankce propadnutí zboží a sankce peněžité. Srov.: TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 374.

²³³ Například na Olomoucku: Srov. KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 41–42.

²³⁴ Srov. např.: KLAUS, Alois. *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*. Praha, 1945. s. 20.

²³⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 370.

²³⁶ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 4.

chudým.²³⁷ Nekvalitní či falešné sukno mohlo být prodáváno až v oblasti vzdálené několik mil od města.

Jiný druh dohledu probíhal tehdy, když bylo cechovní zboží určeno k exportu; tehdy probíhala kontrola zevrubná a přísná, cech totiž opatřoval tyto výrobky svými cejchy či pečetěmi (někdy byl dokonce výrobek označen pečetí města).²³⁸

Povinnost označovat své výrobky značkou či cejchem u nás, na rozdíl od západní Evropy, do 16. století nebyla zavedena. Ve věcech živnostenského dohledu se střetávaly dvě protichůdné tendence, tendence k ochraně vlastních (městských) řemeslníků a tendence k ochraně konsumentů, tedy zvláště obyvatel města. Právě ustanovení omezující cechy ve prospěch konzumentů byla ponejvíce do statut včleňována vrchnostenským zásahem a většinou pochopitelně i přes nesouhlas cechů.²³⁹

Nařízení městské rady tak regulovala práci, hranice mezi řemesly, technickou stránku práce a používané materiály a suroviny, cenu a další parametry díla. Přísnější regulaci pak podléhala řemesla denní potřeby, obzvláště potravinářská, pochopitelně ze zdravotních důvodů. Tady se tedy objevuje přecházení dohledových pravomocí z cechu na městskou správu, jako příklad lze uvést nařízení městských rad Starého a Nového Města pražského z roku 1535.²⁴⁰

Silným instrumentem v regulační činnosti měst bylo pak stanovení mezd řemeslníkům. Obecnou snahou konšelů bylo zabránit monopolizaci řemeslných činností (v rámci města, nikoliv ve vztahu k řemeslníkům a kupcům přespolním), která s sebou přinášela drahotu a často také nekvalitu.

---

²³⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 73.

²³⁸ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 280–281.

²³⁹ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 23–29.

²⁴⁰ Tehdy městské rady rozhodly o kvalitě pekařských výrobků. Srov.: MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 186.

Konšelé ve většině města stanovovali v rámci hospodářského dohledu limity na nákup jednotlivých surovin, a jelikož cechy měly tyto limity vyšší než ostatní měšťané, představovala tato skutečnost pro cechy výhodu a protipól závislosti na vrchnosti. Tato privilegia představující jednak ochranu před kupci přespolními, jednak ochranu před měšťany, kteří vykonávali řemeslo bez příslušnosti k cechu, se dostávala také do cechovních statut. Měšťanům se povolovalo vykonávat činnosti, které jinak vykonával příslušný cech, pouze pro svou potřebu.

Dalším druhem dohledu, který zůstal v pravomoci cechmistrů, ale také městské správy, je **dohled mravnostní**,²⁴¹ který byl praktikován zejména v ceších lazebníků a také v rámci mravů náboženských – povinnost světit náboženské svátky a neděle.

Finanční dohled spočíval především v dohledu nad dodržováním tržních řádů a cechovních artikulů ve věci cen zboží a výrobků²⁴² a vybírání pokut za jejich porušování. Důležití v tomto případě byli příjemci těchto pokut, nejobvyklejší bylo rozdělení pokuty na třetiny, jedna třetina připadla cechu, jedna rychtáři a jedna konšelům.²⁴³ Nešvarem tohoto pořádku bylo, že cech se často stavěl za své členy a pokuty jim odpouštěl, popřípadě je převáděl na plnění naturální.

Obvyklé pokuty byly nejen v penězích, ale i v určitém množství vosku. V poddanských městech se nezdálo, že pokuty náležely vrchnosti (panstvu) v celé výši.

Někdy se pokuty za opakované prohřešky zvyšovaly. Jako příklad lze uvést pokuty za nekvalitní výrobky, které museli platit pražští pekaři; při prvním prohřešku se platila pokuta ve výši 5 grošů,

---

²⁴¹ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 136.

²⁴² Již na začátku 16. století se objevují mimo cechovní statuta také ustanovení městských (tržních) řádů, které stanoví ceny výrobků KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 86.

²⁴³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 378.

při druhém grošů 10, při třetím 15 a při čtvrtém prohrěšku byl pekař potrestán pozastavením živnosti na jeden rok.

Cechy sloužily již zpočátku dle magdeburského práva k „poslušnosti a pohotovosti na ochranu jakéhokoliv práva ve městě“²⁴⁴ a dále jako **součást obrany města**²⁴⁵, jejich výborná organizace přímo předurčovala k efektivnímu vykonávání této povinnosti, obzvláště účelná byla služba při obraně městských bran a věží. Členové některých cechů sloužili osobně, některé cechy pouze zajišťovaly vojáky k určitým příležitostem (hlídání trhů, čestné stráž, přehlídky). Pražským střelcům, kteří hájili hradby a zdi pražských měst, udělil majestát „na jejich bydlení a svobodenství“ císař Karel IV. roku 1360²⁴⁶.

Další povinností cechů vůči městům byla povinnost pomáhat při hašení požárů. Tato povinnost byla prastará – znovu byla potvrzena za vlády Marie Terezie Řádem hasení ohně královských měst pražských z roku 1755.²⁴⁷

Dalším prostředkem k ochraně cechu, kterého využívala městská správa, bylo ustanovení (cca. od roku 1410 vyskytující se obecně v cechovních statutech), že cechovní mistr není povinen vyrábět pro toho, kdo má již u jiného mistra dluh.

6.4. Cechovní soudnictví

Cechovní soudnictví bylo jedním z nejdůležitějších aspektů cechovní autonomie a vyjádřením cechovní jurisdikce, tedy projevem nejfundamentálnějších vlastností cechovního zřízení jako takového.

---

²⁴⁴ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 51.

²⁴⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 654–655.

²⁴⁶ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst*. Praha, 1892. s. 85. TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl II*. Praha, 1892. s. 386.

²⁴⁷ MELICHAR, František. *Dějiny cechovního zřízení v Čechách*. Praha, 1902. s. 198–201.

Kompetence cechovního soudu byla zejména ve věcech živnostenských²⁴⁸ a v dalších věcech stanovených statuty. Soud rozhodoval spory mezi mistry navzájem a ve sporech mezi mistry a spotřebiteli. Často se rozhodovalo o dlužích,²⁴⁹ ještě před tím, než o nich rozhodovali konšelé. V 16. století se pravděpodobně tradicí ustanovila věcná příslušnost pro projednání sporu o dluh ve výši deseti kop grošů, pokud byl dluh nižší, rozhodoval cech, pokud byl vyšší, konšelé.

Do jurisdikce cechovní nenáleželi jen cechovní mistři, ale také vdovy, které vedli řemeslo po smrti mistra, čeled' (tovaryši), učedníci a navíc osoby, které přišly do styku s řemeslem ve městě (cizí mistři, stolíři).²⁵⁰

Pokud dlužil měšťan členu cechu, bylo stanovení soudní příslušnosti jiné – jelikož nepodléhal cechovní jurisdikci, byl souzen rovnou soudem konšelským.

Také po roce 1547 zůstala jurisdikce cechovních soudů zachována, obdobně jako užívání cechovních pečetí, což svědčí o zachování relativně velké části autonomie po jinak zlomovém roce 1547.²⁵¹

Cechovní soud rozhodoval ve velkém ve věcech stížností mistrů na tovaryše a naopak. Zajímavé je, že drobná **trestní jurisdikce**²⁵² náležela cechu jen v tom rozsahu, v jakém byly trestní dispozice a sankce popsány v cechovních statutech, pokud tomu tak nebylo, soudil člena cechu opět soud městský – konšelský, který se řídil městským právem, jež obsahovalo tyto konkrétní trestněprávní dispozice a sankce.

---

²⁴⁸ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 33–34.

²⁴⁹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 96.

²⁵⁰ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 138.

²⁵¹ KARLOVÁ, Zdenka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 20

²⁵² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 96.

Tu tedy vidíme rozdělení věcné příslušností vlastně z moci konšelů – sami prostřednictvím potvrzování cechovních statut delegovali část trestní pravomoci na cech (tato skutečnost je zvláště zřejmá po husitských válkách)²⁵³ – jednalo se především o méně závažná provinění, například nesvěcení církevních svátků, neúčast na pohřbu či jiné nemravné chování, lehké rvačky, opilství. Před rokem 1619 projednával cechovní soud také osočení z kacírství. Někdy si však konšelé také v této oblasti vyhradili pravomoc, zejména ve věci rouhání se bohu.

Cechmistři však nerozhodovali pouze o sporech mezi mistry, ale také mezi jejich manželkami, pokud se tyto spory týkaly řemesla. Další pravomoc cechovních soudů byla v oblasti pořádkové a dohledové.²⁵⁴

Přestože se zásadně cechy nezabývaly **urážkami na cti**,²⁵⁵ toto pravidlo však bylo prolomeno tehdy, pokud se jednalo jak o čest řemeslníka, tak zprostředkovaně o čest cechu a samozřejmě, pokud se jednalo o čest cechu především. Ztráta cti totiž znamenala pro osobu vlastně vyloučení z cechu; od mistra bezectného odcházela všechna čeleď i učedníci. Ačkoliv zde neplatil obecný princip presumpce nevinny (neboť z cechu byli vylučováni ti, jež byli nařčeni a nedokázali prokázat opak) například pražští mlynáři se roku 1601 usnesli na opačném postupu – že vyloučen bude ten, kdo nařkne jiného a toto nařčení své nedokáže.

Ve věci **kvality zboží** stojí za zmínku rozhodování ex officio, tedy skutečnost, že cechmistři rozhodovali bez ohledu na to, zda byla podána stížnost na kvalitu zboží ze strany spotřebitele. Také tímto byla regulována hospodářská soutěž.

---

²⁵³ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 33–34.

²⁵⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 132.

²⁵⁵ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 140–143.

Cechmistři měli také částečnou působnost ve věcech manželských, která se však spočívala spíše ve varování a napomínání, mohli například na podnět manželky napomenout mistra, který manželku bil nebo chodil za ženou jinou.

Spory mezi cechy různých řemesel v rámci jednoho města pak rozhodovala (jako orgán fakticky nadřízený všem cechům) městská rada a rychtář, později pouze městská rada.²⁵⁶ Nejčastějším předmětem sporů byly nejasné hranice mezi příbuznými cechy ve věci výroby určitého typu zboží. Také v těchto případech rozhodoval soud městský (konšelský).²⁵⁷

Cechovní soud zasedal nejčastěji ve složení cechmistrovském, méně často (v závažnějších případech) pak rozhodoval celý cech; již při podání žaloby se někdy mohl žalobce domáhat, aby rozhodoval cech celý, v takovém případě se většinou platil vyšší soudní poplatek. Žalobce mohl také se svou věcí počkat na pravidelné zasedání cechovní schůze; statně soud cechovní zpravidla nezasedal samostatně kvůli jedné věci, ale posečkal, až se agendy nashromáždí více.

Práce cechovního soudu byla jednodušší, pokud si platil cech vlastního úředního písaře, který byl zběhlý ve věcech úředních a někdy také právních. Jednacím jazykem byla do Bílé hory čeština, před soudem se muselo vystupovat uctivě, jinak hrozila pokuta za pohrdání soudem. Bylo povoleno, aby zájmy jednotlivých stran hájili advokáti.

Soudní řízení před cechovním soudem nebylo nijak komplikované, rozhodovalo se na základě přednesených důkazů pouze v jednoduchém řízení.

---

²⁵⁶ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 34.

²⁵⁷ Jsou to například spory mezi ševci a koželuhy, uzdáři a sedláři, krejčími a soukeníky, sladovníky a pivovarníky a dalšími. Srov.: TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 364 – 371.

Tresty za přečiny byly rozdílné cech od cechu, závisely především na sankcích stanovených ve statutech.²⁵⁸ Při udělování trestů vyšších byl cech často závislý na souhlasu konšelů, popřípadě vrchnosti. Hierarchie trestů od nejnižšího po nejvyšší byla v rámci cechovního soudnictví tato: napomenutí, hrozba, peněžitá pokuta, pokuta ve vosku (na Moravě i v soli), vězení, ztráta živnosti na čas, permanentní ztráta živnosti a vyloučení z cechu. Nejčastěji ukládanými tresty byly pokuty, které byly placeny většinou v penězích, někdy však také ve vosku a výjimečně například v pivu.

Pokuty byly následovány těžším trestem – vězením. Jelikož neměly cechy pravomoc zabezpečovat výkon trestu, braly si za pomoc městské úředníky a trest byl vykonáván ve městském vězení. Objevovaly se však i sankce doplňující, které měly jiný charakter – například kromě peněžitě pokuty sankce světit (zákaz porážet a prodávat maso) dvě neděle.²⁵⁹ Docházelo také k ukládání trestů vedle sebe – trest peněžitý či ve vosku a vězení.

Pouhý groš či několik grošů se platilo za drobné přestupky proti cechovnímu řádu, jako bylo nedostavení se na schůzi cechu, nehodné chování na této schůzi, odluzování tovaryše, neposlušnost k cechmistrům, odluzování zákazníků, neúčast na pohřbu, drobné opilství a podobně.

Za hádky a rozepře bývala pokuta od 10 grošů výše, stejně tak jako za drobnější rvačku bez krvavých následků; za krvavou rvačku mohla být uložena pokuta až do výše několika kop grošů – v obou případech neplatil napadený v rámci nutné obrany pokutu žádnou. Za neposlušnost k cechmistrům již byla ukládána pokuta od kopy grošů výše.

Viník často prosíval o odpuštění sankce či o změnu trestu, v čemž mu bývalo nezřídka vyhověno.

---

²⁵⁸ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 145.

²⁵⁹ KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 4.

Pozastavení provozování živnosti ukládal cechovní soud za prohřešky těžší, zvláště pak za opakované prohřešky výše uvedené a za nesvěcení dne svátečního (práce v neděli a o svátcích).

V rámci trestu nejvyššího, který mohl být uložen cechovním soudem, tedy trest **permanentní ztráty živnosti**,²⁶⁰ nerozhodoval většinou cechovní soud samostatně, ale převážně za spolurozhodování konšelů či vrchnosti. Tento trest se ukládal například za zpronevěření materiálu, vzpouře proti cechu či provinění proti cechovní cti. Zvláště přečin vzpoura proti cechu, ale také provinění proti cechovní cti, byly přečiny, které se hodnotily velmi individuálně, závisely na úvaze soudu, a tedy byly často předmětem odvolání k soudu konšelskému.

Ojediněle se objevovaly tresty zvláštní, kterými byl například trest vandru, ovšem v jiném významu, než vandr tovaryšský – mistr byl nucen vzdát se řemesla v daném městě a provozovat jej potulně.

Specifickým a kuriózním druhem sankce mající obzvláště difamující povahu bylo zavěšení prohřešivšího se pekaře do koše nad vodní plochu. Pekař byl vybaven nožem a mohl se kdykoliv odříznout a ukončit tak svůj trest pádem do vody. Tento trest byl ukládán zvláště ve 14. a 15. století, tedy na počátku existence cechovního zřízení. Také byl zaznamenán trest spočívající v tom, že pekař stál „na hanbě“ pod okapem proti radnici a prodával nevyhovující chléb hluboko pod cenou.²⁶¹

Výše zmíněné sankce mohly být různě zmírňovány, popřípadě odpouštěny, sankce ukončení provozování živnosti mohla být zmírněna na peněžní pokutu. V různých ceších a městech mohly být sankce za obdobný prohřešek diametrálně odlišné, záleželo na dikci cechovních statut a samozřejmě diskreční pravomoci cechovního

---

²⁶⁰ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 150.

²⁶¹ Jako se stávalo v Olomouci. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 74.

soudu, který rozhodoval na základě ne vždy precizně formulovaných článků cechovních statut.

Rozsudek a tresty byly zapisovány do cechovních registrů, což byl vlastně trest sui generis, jelikož tato skutečnost byla silně difamující.²⁶² Hrdelní tresty se za prohřešky v rámci cechovního soudnictví neukládaly, například za vraždu či krádež byl uložen trest ztráty živnosti, avšak obviněný byl pak postoupen k dalšímu soudnímu řízení.²⁶³

Odvolacím orgánem vůči cechovním rozhodnutím byl soud konšelský, popřípadě vrchnostenský v poddanských městech. Tento odvolací orgán nebyl nikde výslovně ustanoven, vyplýval přirozeně z hierarchie městské společnosti, ze skutečnosti, že cechovní statuta schvalovali také konšelé. Také v případě odvolání se mohli žalovaní obrátit na vyšší instanci pouze v případě, že složili určitý poplatek. Na konci 18. století byla omezena soudní jurisdikce menších měst ve prospěch měst, ve kterých byly zřízeny magistráty; členové městské rady tak museli složit zkoušku způsobilosti také ze základů práva.²⁶⁴

Roku 1548 byl Ferdinandem I. zřízen apelační soud, který rozhodoval mimo jiné také o odvolání proti rozhodnutím soudu městského.²⁶⁵ Došlo tak k vymezení si pravomoci rozhodovat o zvláště náročných věcech ze strany panovníka.

Zvláštní cechovní jurisdikci měli pražští mlynáři až do 18. století. Kromě jurisdikce obecné, svrchu uvedené, rozhodovali také v rámci své soudní pravomoci v celých Čechách, dále podávali znalecké posudky ve věcech vodního práva a vodního stavitelství.

---

²⁶² WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 154.

²⁶³ Viz například statuta chrudimských řezníků. Srov.: KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 4.

²⁶⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 275 a 327

²⁶⁵ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 117.

Obdobnou jurisdikci měli pro Moravu mlynáři Olomoučtí od roku 1612.²⁶⁶

Jménem cechu jednali před soudy cechmistři, ačkoliv nejednou se stávalo, že v případě zesnulého jim byla odepírána aktivní žalobní legitimace, která měla příslušet pouze příbuzným zavražděného. Cechmistrům přesto náleželo právo soudní, dle některých cechovních řádů „od purkmistra a konšelů dané“,²⁶⁷ toto právo bylo nesterpně široké v různých ceších na různém území, užší bývalo v ceších měst poddanských.

Odboj právu²⁶⁸ byl pojem, který se používal tehdy, když člen cechu vztáhl ruku na služebníka vrchnosti, tedy na rychtáře a na jeho pomocníky. Tento prohřešek býval trestán ze strany městské rady sice různě, avšak přísně – byly uloženy také tresty utěti končetiny, popřípadě dokonce trest hrdelní.²⁶⁹

Ve věcech náročných sporů, především mezi cechy jednotlivých královských měst, měl v některých případech konečnou soudní pravomoc panovník.²⁷⁰

6.5. Finance cechu

Jako jedna ze základních pravomocí cechmistra (vedle funkce dohledové a jurisdikční) je pravomoc v oblasti fiskální politiky, kterážto byla zásadním projevem cechovní autonomie a právní subjektivity. Výrazem této finanční autonomie byla **cechovní pokladnice**.²⁷¹

---

²⁶⁶ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 96.

²⁶⁷ turnovský řád bečvářský 1564.

²⁶⁸ Pojem používaný obecně jako odporování právu i mimo městské a cechovní právo. Srov. MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 192–193.

²⁶⁹ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 218.

²⁷⁰ V případě sporu mezi cechy měst Olomouc a Uničov. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 138.

²⁷¹ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 175–187.

Pokladnice však neměla pouze význam fiskální, byla jedním z nejdůležitějších znaků cechu, bývala zdobná a velkolepá, byla v ní uložena také cechovní statuta a jiné cechovní knihy (knihy účetní, výuční listy tovaryšů), erb, pečeť, skládaly se před ní slavnostní přísahy, zahajovaly cechovní schůze, urovnávaly se spory.²⁷²

Základním zdrojem **příjmů cechu** byly **cechovní příspěvky**, placené většinou čtyřikrát ročně, někdy však také v odlišných intervalech (měsíčně). Ačkoliv se tyto příspěvky různily, nebyly vysoké.

Dalším příjmem cechovní pokladnice byly **poplatky za pronájem** společných provozoven cechu, ať už se jednalo o domy, pozemky nebo například vinice.

Nepravidelnými příjmy²⁷³ byly vstupní poplatky (nazývané přístupné či příjemné) a poplatek za složení mistrovské zkoušky, nahodilými příjmy pak zpeněžení zkonfiskovaného zboží stolířů, příjmy z pokut a příjmy z odkazů, pokud takový odkaz zesnuvší učinil.

Také **výdaje**²⁷⁴ **cechů** byly rozličné, mezi ty pravidelné patří každoroční poplatky (označované jako dary) konšelům a poplatky za dosazení cechmistra, někdy se také platívalo u příležitosti církevního svátku – zvláště při svátku patrona cechu. Cechy v poddanských městech platívaly také vrchnosti.

Dalším výdajem byly platy obslužnému personálu, především písaři (pokud si ho cech mohl dovolit) a poslům, některé cechy si platívaly například hlídače. Až od roku 1731 musel mít každý cech povinně svého posla.²⁷⁵

Cechy platily také za chod cechovních provozoven, kostelu (většinou kostelu zasvěcenému cechovnímu patronovi), další výdaje

---

²⁷² MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 44–45.

²⁷³ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 103.

²⁷⁴ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 180–182.

²⁷⁵ Viz také dále – Generální cechovní patent z roku 1731

byly v rámci jarmarků (vyhrazené místo na trhu).²⁷⁶ Cechy přispívaly také na služby veřejně prospěšné či významné, jako třeba na špitál, dále měly cechy povinnost opravných prací po živelných katastrofách či válkách.

Nemalé výdaje vynakládal cech také na cechovní schůze a shromáždění, které se zvláště v 16. století neobešly bez velkých a nákladných hostin.

Přispávalo se dále almužnami potřebným,²⁷⁷ tedy především žebrákům fyzicky postiženým, ale v rámci sociální solidarity také zchudlým cechovním mistrům. O poplatcích městskému rychtáři za policejní spolupráci proti stolířům již jsem pojednal výše.

Zvláštní nemalé náklady byly vynaloženy na okrasné štíty, korouhve a další potřeby pro vystrojení důstojného pohřebního procesí. To, že cechy nelitovaly značných peněžních prostředků na tyto potřeby, bylo výrazem nutnosti ukázat bohatým měšťanům, že konkrétní cech je bohatý a tento měšťan nemusí litovat finance, které poskytne cechu, aby mu tento vystrojil důstojný pohřeb.²⁷⁸

Bohatě ozdobené byly cechovní pokladnice, korouhve²⁷⁹ a také symboly (návěsní i jiné štíty) cechovního sídla. Velké výdaje, avšak výdaje, které neměl cech každý, byly výdaje na zbraně.

Čas od času některé cechy uznaly za nutné nechat si opětovně potvrdit novým panovníkem svá privilegia, což se nikdy nedělo zadarmo.

V některých případech bylo značnou finanční ztrátou, když si konšelé půjčili peníze z cechovní pokladnice, neboť tyto finanční prostředky se městská rada často zdráhala vrátit, popřípadě je vrátila

---

²⁷⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 114.

²⁷⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 104.

²⁷⁸ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury II*: Praha, 1997. s. 561.

²⁷⁹ NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948. s. 10–11.

pod určitou podmínkou a málokdy včetně příslušných úroků z tohoto úvěru.

Jelikož finanční správa cechu probíhala v různé kvalitě (která byla různá s ohledem na postavení cechu), byla tato často podřízena dohledu vyššímu, především ze strany konšelů, ale někdy také ze strany císařského rychtáře. Také tedy se projevuje zvláště od poloviny 16. století přísnější dohled ze strany konšelů, vrchnosti, panovníka.

6.6. Typy cechů a mezicehovní spolupráce

6.6.1. Cechy sdružené

Vyjma cechů prostých se objevují již v období do roku 1547 také cechy **složené, nebo také spolucechy či cechy sdružené.**²⁸⁰ Tyto cechy, jak již jejich označení napovídá, sdružovaly více než jedno příbuzné řemeslo. Cechy, které byly součástí spolucechu, fungovaly buďto souřadně nebo byl jeden cech dominantní. Spolucech měl jednotné sídlo a většinou také erb. Příkladem spolucechu byl níže popsán cech malířů a štítařů pražských, dále například cech uzdářů, sedlářů a ševců Nového Města pražského. Vůbec nejobvyklejším byl spolucech ševců a koželuhů, především v poddanských městech – v Litomyšli z tohoto partnerství plynula ta výhoda, že vstupní plat činil v případě vstupu do spolucechu polovic, jelikož každý člen cechu zastával jeden druh práce.

Cechovní správa, již tak v některých případech relativně obtížná věc, byla v případě spolucechů ještě komplikovanější, neboť správní záležitosti se musely určitým způsobem rozdělit mezi dva či více cechů. Pochopitelné je, že ze spojení dvou cechů měl

---

²⁸⁰ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 289.

prospěch zejména cech méně významný (či méně početný), naopak, pokud některý cech zesílil, často se od spolucechu odtrhl.

6.6.2. Cech všech řemesel a meziměstská spolupráce cechů

V malých městech, kde bylo řemesel mnoho, ale mistrů málo,²⁸¹ se tvořilo ještě širší uskupení cechů, vznikal tak „**cech všech řemesel**“ či také „rejcech“ nebo „rajcech“.²⁸² Zvláště v 16. století a později se tato forma cechu rozmáhala a říkalo se jí také „cech rozličný“ popřípadě také „cech velký“ nebo „cech bohatý“. Již při zakládání města Smečna (roku 1510) byl králem ustanoven cech „všeho řemesla“; ačkoliv při zakládání města nemohl být k dispozici patřičný počet řemeslníků z řemesel příbuzných, kteří by si mohli založit svůj vlastní cech, nutnost organizovat řemeslníky vedla vrchnost k založení cechu „sběrného“, který shromažďoval veškeré řemeslníky. I v dalších městech cechovnictví vzkvétá, cechovní statuta si nechávají potvrdit řemesla nová, v dřívějším období bez náznamu organizace (z nejdůležitějších například rybařů či oráčů).

Jinou formou spolupráce cechů byla **spolupráce meziměstská**, tedy spojení cechů stejných či podobných řemesel z dvou nebo několika měst. Nejčastější bylo toto spojení pochopitelně u měst pražských.²⁸³ Tato forma spojení se nazývá dvojcech a důležité pro její existenci bylo prolomení živnostenského monopolu v jednom městě ve prospěch cechu druhého.

Případů této spolupráce najdeme postupem času stále více, je tedy nasnadě, že forma dvojcechu (popřípadě trojcechu) byla pro řemeslníky relativně výhodná. Také tu však byla někdy spolupráce užší (až po společnou jurisdikci), někdy volnější (jen pro nákup surovin, účast na trzích). Prvním případem byla spolupráce

---

²⁸¹ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury II*. Praha, 1997. s. 555.

²⁸² WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 25–30.

²⁸³ JANÁČEK Josef, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 221.

meziměstská nerovnoprávná, například cechy krumlovské, které byly nadřizeny cechům z okolních městeček a tyto udělovaly například podřízeným cechům tovaryšské právo, tedy právo mít tovaryše. Dalším způsobem spolupráce byla spolupráce meziměstská rovnoprávná, při které byly cechy spíše v postavení na stejné úrovni,²⁸⁴ ačkoliv i zde byl jeden cech hlavní (vykonával například jurisdikci nad členy cechů ostatních); tyto cechy vznikaly především z důvodů kvalitnější ochrany před stolíři.

6.6.3. Cechy krajské

Cechy krajské²⁸⁵ byly mezistupněm mezi cechy meziměstskými a zemskými. Hlavním úkolem tohoto druhu cechovních uskupení byla ochrana krajských cechů při výročních jarmarcích.

I v těchto druzích uskupení docházelo k problémům, když se některý z cechů obrátil se spornými otázkami či pro právní poučení na hlavní cech krajský v jiném městě. V takovém případě docházelo ke zvláštním druhům kompetenčních sporů, které však byly řešeny především smírně, avšak pod hrozbou žaloby k panovníkovi. Tyto typy cechů se vyskytovaly také na panství velkých rodů, které měly vytvořeny specifický správní systém (například na panství Rožmberském),²⁸⁶ kde se spojují řemeslné cechy na této regionální, nikoliv na zemské úrovni.

6.6.3. Cechy zemské

Na konci 15. století se začínají ve větší míře objevovat **cechy zemské** – v jejich čele je povětšinou cech pražský²⁸⁷ (na Moravě

---

²⁸⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 35.

²⁸⁵ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 36.

²⁸⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 271.

²⁸⁷ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 7.

Olomoucký či Brněnský) a sdružuje stejná řemesla z měst venkovských. Také cechy z měst poddanských se sdružovaly v těchto ceších.²⁸⁸

Tato forma spolupráce je umožněna především tím, že venkovské cechy si kupovaly či opisovaly statuta od cechů významnějších (většinou právě pražských, významným zástupcem byl cech pražských malířů a mlynářů) a tím byl vytvořen základ pro obdobnou organizační strukturu, cechovní pravidla a uspořádání. Tato sdružení však nebyla pevná, vrchní cech se často omezoval na poskytování důležitých právních rad cechům ostatním.

Nejužší spoluprací se vyznačoval zemský cech mlynářů (již od roku 1340) a řezníků,²⁸⁹ později pak cechy kloboučníků, sladovníků, staroměstských kožišníků (za zemský cech byl prohlášen privilegiem krále Vladislava roku 1473 – ostatní kožišnické cechy mají dle tohoto privilegia „podléhati jejich právům“)²⁹⁰ a další. Zemský cech mečířů měl dokonce ve svých statutech, že mistr, který hodlá vstoupit do cechu v některém z venkovských měst, musí zaplatit vstupné i cechu pražskému.

Také zde byla forma závislosti na hlavním cechu zemském různá, od závislosti velmi pevné (například povolování jednotlivých členů podřízeného cechu, nadto za úplatu) po závislost spíše formální (cech kloboučníků pražských a táborských), kdy cech zemský ve statutech delegoval jakoukoliv samostatnou působnost na cech podřízený (také „podružný“²⁹¹), pouze v oblasti řemeslníků přespolečných si uchovával určitou pravomoc.

Někteří mistři venkovští, jelikož chtěli požívat ochranu cechu zemského (zejména před stolíři), ale sami nechtěli plnit povinnosti,

---

²⁸⁸ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 225.

²⁸⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 250

²⁹⁰ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 32.

²⁹¹ WINTER, Zikmund. Rovnost organizovaných. In *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925. s. 33.

kteří by museli dodržovat jako členové cechu zemského (příjemné, mistrovský kus), se nenechávali prohlašovat za mistry, ale pouze za „spolubratry“, ačkoliv jejich postavení bylo obdobné, jako postavení mistrů v jednotlivém území.

Nejdůležitější **pravomoc vrchního cechu** však spočívá v oblasti trestní jurisdikce,²⁹² kdy v případě, že cech venkovský uložil ve své působnosti pokutu, byl v její výši vázán stanoviskem cechu vrchnostenského, ten také sloužil jako odvolací instance v nejrůznějších cechovních sporech.

Někteří autoři považují zemské cechy za zcela účelové seskupení snažící se o podrobení veškerých hospodářských činností cechovní autoritě a snahu o dosažení většího politického vlivu představitelů vrchního cechu.²⁹³

Ke zrušení zemských cechů došlo z vůle Karla VI roku 1739, kdy tento panovník zakázal jakékoliv povyšování vrchních cechů nad cechy venkovskými.

6.6.5. Cechy zahraniční a menší

Cechovní spolupráce s **cechy zahraničními** probíhala od 16. století zejména v souvislosti s činností německých mistrů a se šenkovními řemesly. V rámci zahraničního obchodu a řemesel se dbalo především na dobré jméno řemesla. V této souvislosti se objevuje typ **generálních či říšských cechů**, které sdružovali cechy z několika zemí.²⁹⁴

Menší cechy nebyly cechy v pravém slova smyslu, jak je vylíčeno výše. Byly to cechy, jimž nestvrzovali artikule konšelé, ale

---

²⁹² KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 97.

²⁹³ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 62.

²⁹⁴ Ve Vratislavi byl generální cech řemenářů zahrnující mistry z Čech, Moravy, Slezska, Saska, obojí Lužice Durynska a Fojtlandu. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 144.

nižší úředníci, zejména úředníci šestipanští,²⁹⁵ konšelům podřízení. Členové menšího cechu také nemuseli splňovat další požadavky, například nemuseli být měšťany nebo nemuseli platit příjmné. Příklady takového menšího cechu jsou cechy pokrývačů, kočích či rybářů pražských.

---

²⁹⁵ Tito úředníci se mimo jiné starali také o městské nemovitosti. Srov.: JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 122; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 249

7. První cechy a jejich statuta

7.1. Statuta jako pramen cechovního práva

Netřeba pochybovat o tom, že řemeslná společenstva (a později cechy) se původně řídila nepsanými normami, pravidly zvykovými a tradovanými. Avšak s rostoucím vlivem cechů a jejich všeobecným působením na městský život bylo třeba tato pravidla legitimovat vrchností a dodat jim tak patřičnou váhu. Tato pravidla a zvyky se tak staly normami cechovního práva.²⁹⁶

„Ve spolku vznikala z praktických potřeb a příhod rozmanitá pravidla, s počátku jen vnitřního života se týkající; ta pravidla, skromné prvotiny cechovní legislace, stávala se zvykem, časem bývala zapisována jakožto statut, jímž se řídili bratři ve spolku; naposled sebrali zvyky a statuta, po domácku usnesená a kdo ví už kolik let poslouchaná, a donesli je na radní dům, aby je uznala i obec a stvrдила vrchní městská instance zákonodárná – judex et jurati, držitelé moci veřejné. A ti vskutku začínají nejedna řemeslná statuta svým jménem a slovem: „Pro lege statuimus“ – zákonem stanovíme. Stvrzením řemeslných usnesení již přiznán značný kus autonomie a iniciativa v zákonodárství řemeslníkův“.²⁹⁷

Stvrzením statut byla řemeslníkům přiznána značná míra autonomie, ale výrazný mezník představuje teprve přiznání soudní pravomoci v určitých otázkách: „a tou přenesenou působností a přiznanou autonomií dokonána proměna bratrstva v korporaci cechovní.“²⁹⁸

Pro úplnost třeba doplnit, že řemeslníci v poddanských městech donášeli statuta ke stvrzení k panské vrchnosti. Společně

---

²⁹⁶ KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004. s. 47.

²⁹⁷ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 181.

²⁹⁸ WINTER, Zikmund. První řemeslné cechy v Čechách, In *Časopis Musea Království českého*, LXXVIII, Praha, 1904.

s výsadami a privilegii nařizovali konšelé, aby cechovní statuta obsahovala ustanovení o kontrole a dohledu, o kvalitě zboží či poplatcích za různé úkony; konšelé tedy statuta zkoumali zevrubně, vylučovali, co se jim nezdálo („qui articuli displicebant nobis“), staré věci pozměňovali a nové přidávali – za nejdůležitější ustanovení statut, které definuje cechovní zřízení jako takové, je označováno ustanovení, které ukládalo řemeslníku povinnost být členem cechu (tedy cechovní přímus).²⁹⁹

V rámci rozlišení pojmů je možné konstatovat, že cechovní normy schválené představiteli města je možné nazývat články (artikulemi), které tvoří statuta, normy, které cechy obdržely od panovníka, se poté nazývají privilegia.³⁰⁰

Statuta starších a vlivnějších cechů si často vypůjčovaly cechy nové, ve většině případů za úplatu. Avšak statuta neobsahovala úpravu veškerých cechovních pravidel, některá (zvláště interní) nadále zůstávala v rovině právních obyčejů a nebyla stvrzována vrchností.

Ačkoliv se v dobových záznamech i ve statutech samotných hovoří o prostém stvrzení článků vrchností, je možné, že již od počátku bylo takové stvrzení úplatné (tak, jak to bylo obvyklé později), první záznam o určitém druhu protiplnění existuje však až v listině nožířů novoměstských z roku 1407, kterou si tito nechali potvrdit od rady novoměstské

Ve statutech nalézáme také úpravu soudní jurisdikce cechu; soudní pravomoc v prvoinstančních věcech konšelé začasto přenechávali cechovním představitelům, především z důvodu hospodárnosti. Pravomoc rozhodovat ve druhé instanci si však konšelé ponechávali, v královských městech byl třetí rozhodovací instancí král.

---

²⁹⁹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 33.

³⁰⁰ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl II*. Praha, 1892. s. 264.

Pravomoc, aby si členové cechu volili vlastní představitele, si konšelé nechávali dlouho pro sebe, do cechovních statut se dostává až v 15. století.

Chybou by bylo domnívat se, že cechovní statuta byla rigidní, že všechny cechy upravovaly své záležitosti podobně – s postupem řemeslné výroby a také se vzrůstajícím vlivem cechů na chod měst se objevovaly v statutech nové články, statuta nabývala na obsahu a konkrétnosti. Jelikož byl třetí instancí v cechovní správě král, nespokojily se některé cechy s potvrzením svých statut konšely, ale požadovali na králi, aby jim je potvrdil. V západní Evropě bylo ostatně zvykem, že cechovní činnost reguloval³⁰¹ a cechovní statuta potvrzoval panovník již od počátku existence cechovního zřízení (souviselo to jistě se silnější královskou mocí například ve Francii než v našich zemích či v německých zemích).

Jako shrnutí můžeme tedy uvést, že ve stavech se objevovaly ustanovení trojího druhu – autonomní usnesení mistrů (členů cechu), nařízení představitelů města a (pověštinou v pozdější době) královské výsady.

7.2. První historicky doložené cechy a jejich statuta

7.2.1. Obecný úvod a cechovní statuta prvních historicky doložených cechů

Předem je třeba předestřít, že před prvními písemně doloženými cechy, které se začaly objevovat ve 14. století, existovaly nejspíše cechy starší³⁰², o kterých se však nedochovaly písemné zmínky. Tato společenství buďto provozovala svou činnosti bez písemných statut (tady pouze na základě ústní domluvy) nebo si statuta nenechala potvrdit od vrchnosti, popřípadě se statuta

---

³⁰¹ RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000. s. 28.

³⁰² Snad již od počátku 13. století. TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I*. Praha, 1855. s. 332.

nedochovala. Již organizace řemesla a obchodu totiž předpokládají určitou formu organizace.³⁰³

Následuje výčet prvních cechů, o kterých existují písemné záznamy – většinou cechovní statuta. Některé cechy však nejspíše existovaly již dříve, například pražští řezníci se dovolávali statut z doby Přemysla Otakara II., existuje zmínka o existenci cechů ve Znojmě z konce 13. století,³⁰⁴ kdy znojemský měšťan – řezník prodává roku 1285 faráři na základě smlouvy, která byla zpečetěna městskou pečetí a za přítomnosti svědka „Henrico czechenmeister“.³⁰⁵

Podnětem k takto zevrubnému zkoumání těchto raných cechovních zřízení je nezbytnost upozornění na články, které byly obsahem statut již od počátku zřízení a na články, které se do nich dostaly postupem let v závislosti na vývoji cechovního i společného.

Taktéž stojí za zmínku, že cechovní statuta byla v průběhu let doplňována o další a další články, většina těchto článků byla nových, objevovaly se však také články, které rušily články předchozí bez toho, aby byla ve statutech výslovná zmínka o jejich rušení, nové články byly platné podle automaticky aplikované zásady „lex posterior derogat legi priori“.

Prvním písemně doloženým cechem, který si nechal stvrdit svá statuta, byli **krejčí Starého Města pražského, kteří si v roce 1318³⁰⁶** nechali od rychtáře a staroměstské městské rady potvrdit své články. Dle jiných badatelů se tak však stalo již roku 1218.³⁰⁷ Jakožto první u nás potvrzená cechovní statuta tato neupravovala podrobnosti, obsahovala hlavně úpravu otázek nejnnutnějších, které se objevovaly následně i ve statutech cechů pozdějších; těchto

---

³⁰³ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 101.

³⁰⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 188.

³⁰⁵ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. s. 293.

³⁰⁶ JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 56.

³⁰⁷ Pravděpodobně se však jedná o chybu v psaní či tiskovou chybu. Srov.: MELICHAR, František. *Dějiny cechovního zřízení v Čechách*. Praha, 1902. s. 112.

několik článků bychom tedy mohli označit za vzorových pro cechovní statuta všech cechů následujících. Jelikož je pravděpodobné, že statuta v určité formě existovala již před rokem 1318, je zřejmé, že obdobná ustanovení byla již do té doby dodržována v rámci práva zvykového.

Statuta prvního písemně doloženého cechu v českých zemích tedy stanovila především:

1. že členem cechu může být pouze měšťan „se zaručením čtyř kop grošů pražských“ (myšlen tím majetek),
2. vstupní poplatek (tzv. „příjemné“) ve výši půl kopy grošů pražských (z čehož polovina připadla cechu, polovina konšelům),
3. ve dvou člancích okolnosti soutěže mezi členy cechu (práce na zakázku, prodej pouze ve svém domě) s důrazem na to, aby měli členové cechu rovné podmínky,
4. pokuty za porušení artikul (o příjem z pokut se v tomto případě nedělil cech jen s konšely, ale i s královským rychtářem)
5. podmínky pro tovaryše (ve statutech nazýváni pacholky); tito měli zakázáno pracovat u krejčí jiných, mimocechovních.

Statuta se naopak výslovně nezmiňovala o cechovní správě, o jurisdikci, podrobněji ani o živnostenském a dozorovém právu. Tyto záležitosti si nejspíše mezi sebou upravili krejčí interně a nepovažovali za nutné je stvrzovat zástupcem vrchnosti, také se jednalo o víceméně věci nesporné. Jako jasný projev cechovní profesní samosprávy a místo, kam se ukládaly cechovní statuta, cechovní finance a další písemnosti, museli mít již tento první

doložený cech také pokladnici, ačkoliv není zřejmé, jestli tomu tak bylo již v době potvrzení statut v roce 1318.³⁰⁸

Od roku 1324 se datují první články **statut pražských zlatníků**. Tato statuta byla nejprve statuty bratrstva,³⁰⁹ teprve později do nich byly přidávány články mající povahu cechovní. Kromě článků uvedených výše u krejčích (kteréžto se objevovaly de facto u statut všech cechů) se v nich objevila ustanovení o účasti a zaopatřování na pohřbu (evidentní důkaz bratrské povahy statut) a také o tom, že členy cechu se nemohli stát „pankarti“, tedy osoby zrozené mimo manželství (ti, jenž nepocházeli z lože řádného).

Po roce 1324 se ve statutech objevila zmínka o mistrovi a třech starších, kteří vykonávali cechovní jurisdikci, jež byla v tomto raném období velmi úzká – statuta obsahovala pouze trestněprávní články o „nadávce lží“ a o „misterské rvačce“. Starší rozhodovali pouze, pokud vznikl spor, na jehož straně stál mistr.

Co se týká článků nových, v cechovních statutech pražských krejčí z roku 1318 neobsažených, je záhodno zmínit se také o neobvyklém ustanovení, že mistr může za peníze pracovat pro mistra cizího – důkaz toho, že cechovní monopol nebyl na počátku cechovního vývoje tak tuhý.

V rámci kvalifikačních požadavků bylo ve statutech nejprve obsaženo ustanovení, že mistr musí při přijetí do cechu předložit vysvědčení z města, kde se vyučil, posléze v nich však nalézáme podmínku, „aby tři léta v Praze pracoval“.

Že se cech pražských zlatníků vyvinul z bratrstva, ale především skutečnost, že cech existoval paralelně vedle bratrstva (členové cechu byli členy bratrstva, ne nutně však naopak) lze vyvodit ze článku hovořícím o tom, že syn mistrův, který se nevyučil řemeslu, smí zůstat v bratrstvu.

---

³⁰⁸ NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948. s. 6.

³⁰⁹ PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000. s. 11 – 12.

Ustavení o tovaryších bylo oproti statutům krejčích rozsáhlejší; upravuje se tu jejich přijímání do cechu (zákaz přijímat tovaryše nepoctivého, nepůjčovat mu peníze), jejich práce (nesměli sami prodávat své výrobky) a plat (nikdo neměl platit tovaryšům více, než bylo stanoveno). O mnoho později bylo dokonce umožněno tovaryšům pořádat vlastní schůze, taktéž článek o cenách za zlatnická díla se dostal do statut později.

7.2.2. Vývoj cechovních statut v první polovině 14. století

Také o statutech dalších cechů, které vznikaly v průběhu 14. století, je třeba se zmínit, neboť články těchto statut demonstrují posun v jednom z nejdůležitějších prvků cechovního zřízení – v cechovním právu. Postupem času se cechovní statuta standardizovala, avšak některá ustanovení se objevovala u prvních cechů z nutnosti, bez předchozí úpravy a tedy bez recepce ze statut jiných. Dále tedy následuje výběr z nejdůležitějších článků prvních dochovaných cechovních statut.³¹⁰

V průběhu 30. a 40. let 14. století přinesly svá statuta na radnici ke stvrzení další cechy – v roce **1336 tak učinili pražští platnění**.³¹¹ Tato statuta byla zajímavá tím, že obsahovala pouze články o učednících a tovaryších, jejich postavení tedy bylo pravděpodobně nejspornější a bylo nezbytné jej potvrdit konšely. Ve statutech bylo stanoveno, že učedník musí za učení platit mistrovi 2 kopy pražských grošů (v té době to bylo velmi mnoho), bratrstvu (také platnění měli před rokem 1336, kdy si donesli statuta na radnici, bratrstvo a první články ve statutech tomu odpovídají) pak grošů 15. Učedníci museli být u mistra v učení po dobu čtyř let, je tu tedy

---

³¹⁰ Podrobný výběr srov.: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 187–220.

³¹¹ Viz. Winter Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 198. Dle jiných zdrojů však měli již od roku 1328 platnění spolucech se štítaři a helměři. Srov. TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I*. Praha, 1855. s. 334.

zmínka o nuceném učení, dále museli složit jistinu dvou kop grošů, která propadla (po půl kopě rychtáři a cechu, kopa konšelům) v případě, že z učení utekli (což se stávalo nezřídka).

V roce **1337 obdrželi řezníci budějovičtí** na základě své žádosti od krále Jana Lucemburského „práva řezníků pražských“.³¹²

Tato statuta jsou zajímavá hned z několika důvodů:

1. ke statutům byl připojen tržní řád, ve kterém bylo stanoveno, jak a kde smějí v Českých Budějovicích prodávat řezníci přespolní,
2. poprvé si prokazatelně řemeslníci nechali potvrdit statuta od krále (v roce 1338 pak znovu od krále nového, Karla IV.) a ne pouze od městských konšelů,
3. budějovičtí řezníci obdrželi privilej řezníků pražských, tedy poprvé došlo k recepci statut jiného cechu (ačkoliv první záznam o cechu pražských řezníků se dochoval teprve z roku 1339),

O rok později, tedy v roce **1338**, si nechal artikule potvrdit první cech z města venkovského, učinili tak **pekaři netoličtí**, kteří si články sepsali sami a nechali si je potvrdit vrchností, v tomto případě opatem cisterciáckého kláštera ve Zlaté koruně. V těchto statutech bylo mimo jiné stanoveno, že synové měšťanů mají být přijímání nálezem konšelů zdarma, kdežto pekaři cizí musí zaplatit konšelům, kostelu, rychtářům a všem pekařům po džberu piva. Toto je první zmínka o „vstupní svačině“, které dosti znevýhodňovala cizí řemeslníky.

Roku **1340 byl vydán mlynářům a také soukeníkům v Praze řád** (nikoliv statuta, ta byla pravděpodobně vydána pro soukeníky - o mlynářích viz dále - již dříve, jelikož navenek vystupovali jako cech,

---

³¹² Jak již jsem zmínil výše, statuta pražských řezníků existovala pravděpodobně již na konci 13. století, bohužel se však nedochovala.

písemné zmínky o statutech však nemáme), který na ně přenáší část působnosti konšelů, a to konkrétně v oblasti technického a živnostenského dohledu nad kvalitou zařízení a výrobků. Čtyřem soukenickým přísežným mistrům nařizuje se kontrolovat kvalitu sukna v dílnách, a pokud by tito našli sukna nekvalitní, měli je zabavit a donést rychtáři a konšelům.³¹³

U mlynářů byla situace ještě zajímavější, delegace pravomocí ještě silnější; čtyři konšelé nebo jejich pověřenci měli společně se čtyřmi mlynáři (pravděpodobně mistry) kontrolovat kvalitu mlýnů a k tomuto účelu byla zřízena mlynářská komise technická a soud.

Jelikož mlýny byly povětšinou ve správě panské a městské, mlynáři zůstávali často až do 16. století mimo cechovní organizaci, mlynářská technická komise a soud, nejprve zřízená pro Prahu, postupem času však pro České země, byla vlastně úřadem městským, respektive zemským, a ne cechem v rámci města. Cechovní zřízení pražských mlynářů a jejich výsadní postavení v rámci českých zemí se považuje za první zemský cech.

Krejčím staropražským roku 1341 potvrdila městská rada nové cechovní artikule, které evidentně vznikly jako kompromis mezi konšely a cechem; na jedné straně se v nich promítaly požadavky na ochranu konzumentů, na straně druhé pak požadavky na ochranu cechu proti vetešníkům. Tato nová statuta jasně dokazují, jak živý a flexibilní byl cechovní život již ve 14. století. Oproti článkům z roku 1318 zmíněným výše byla oslabena živnostenská svoboda, nově každý rok volili čtyři přísežné mistry konšelé,³¹⁴ kteří měli dbát o pořádek v cechu a o kvalitu díla. Rozšířeny byly taky trestněprávní články, byly stanoveny pokuty za zpronevěru, za prodlení s prací a podobně.

---

³¹³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I.* Praha, 1855. s. 334 – 335.

³¹⁴ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I.* Praha, 1855. s. 333.

Z roku 1346 jsou první dochovaná cechovní statuta z Brna – statuta cechu kožešníků.³¹⁵

7.2.3. Vývoj cechovního zřízení od poloviny 14. století do husitských válek

Císař Karel IV. se jako první panovník v českých zemích snažil vliv cechů na chod společnosti omezit a cechovní zřízení nařízením z roku 1352 zakázal, ale v této době již byly cechy natolik provázány s městskou správou, že tato snaha se nesečkala s úspěchem – cechy existovaly dál, některé si však nechaly svá statuta znovu potvrdit.³¹⁶ Někteří autoři vysvětlují **snahy markraběte a později krále a císaře Karla o omezení cechovního zřízení** v tom, že cechovní statuta existovala do té doby více méně jako soukromoprávní smlouvy omezující konkurenci, čemuž se snažila města a panovník zamezit.³¹⁷

V průběhu dalších let se objevují další a další cechovní statuta také mimo pražská města, stále častěji se objevují články převzaté od cechů jiných; obsahují veskrze standardní ustanovení, popsané již výše. Ze zvláštností je možná zmínit například statuta cechu krejčích budějovických, které obsahují články o zaručení se za škodu,³¹⁸ kterou by krejčí při šití způsobil, dále tresty za falešnou práci a výčet svátků, za kterých se nesmí pracovat.

Vzrůstající ctižádostivost cechů a jejich představitelů a touha po vlivu v městské radě vedly k tomu, že některá města se proti jejich vzrůstajícímu vlivu ohradila; v městě Chebu v roce 1351 byly cechy

---

³¹⁵ ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 4.

³¹⁶ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 114.

³¹⁷ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 20–21.

³¹⁸ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 200.

dokonce zakázány³¹⁹ z příkazu krále Karla IV (tento příkaz byl nepochybně vydán na popud konšelů chebských) – tato událost však byla spíše výjimečná a již o rok později Karel IV zase cechy obnovuje, bezpochyby také proto, že mu plynuly příjmy z opětovného stvrzení cechovních statut (a také z pokut vybraných cechem).

Města a cechy většinou spolupracovali řádně, konšelé se ohrazovali hlavně proti tajným spolkům, které neměly své články potvrzené městskou radou; tak se stalo například na konci panování Karla IV. v Novém Městě pražském, kde konšelé prohlásili spolek, jež vedl uzdář Zub, za šibalství a rozmlíška skončila vyhnáním 14 osob z města.

Cechy v poddanském městě **Litomyšli** zakoupily artikule cechů z Hradce Králové a z Mýta a nechali si je schválit vrchností, kterou byl v tomto případě biskup litomyšlský. Takto měli řezníci ve statutech ustanovení, týkající se vstupného do cechu, jurisdikce, monopolu prodeje vůči měšťanům a úpravu soutěže mezi mistry navzájem (tedy ustanovení více méně standardní), ale také ustanovení, týkající se slušného chování řezníků a „trestů za nestydatost k ženským“.

Také pekaři litomyšlští obdrželi články, které kromě jiného obsahují ustanovení o „novém mistru“ či „mladém mistru“ – poprvé je tu zmínka o tom, že nový mistr má celý rok pekařství provozovat sám, kteréžto ustanovení jej znevýhodňovalo vůči mistrům starším, kteří měli k ruce tovaryše. Statuta krejčích litomyšlských z roku 1363 poprvé obsahují ustanovení, že mistr nesmí mít dvě živnosti, pokud by začal provozovat živnost druhou, má se živností první přestat. Pozdější artikule sladovníků z roku 1415 obsahují zmínku, že právo měnit statuta má pouze litomyšlský biskup.

Statuta Litomyšlských ševců z roku 1413, tentokrát již potvrzená od konšelů, obsahují poprvé podrobnější popis

---

³¹⁹ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 7.

mistrovského kusu; švec měl zhotovit čtvero obuvi dle odedávného řádu a obyčeje. Tato statuta obsahovala také jedno z prvních ustanovení technické povahy, když se v člancích popisovalo, jak šít obuv ve prospěch konzumentů. Zevrubnější byla také ustanovení o učednících, hovořilo se v nich o tom, že učedník musí být řádného původu a jako vstupní poplatek musí být přineseny mistrovi dvě prostěradla, poduška a polštář. Další články pojednávaly například o slušném chování na členských schůzích či o tom, že kdo by žil v neřádném manželství, ztratí členství v cechu.

Co se týče **cechů moravských**, ty měly vývoj poněkud ztížen, moravský markrabě Karel (pozdější král Karel IV.) v letech 1341 až 1346³²⁰ dokonce zakazoval řemeslníkům v Olomouci, Brně a Znojmě zakládat cechy, prý byli zakládány proti rychtáři a konšelům (contra iudicem et juratos); snažil se tedy zachovat moc městské rady na úkor cechů. A ačkoliv se cechům v Čechách dařilo prosadit své mistry na místa konšelů, na Moravě se tak dělo pouze výjimečně.

Na Moravě byla také později situace pro cechy komplikovanější, ačkoliv některé cechy byly povoleny moravským markrabětem Janem, stalo se to dle jeho slov pouze proto, aby mohli lépe vykonávat své povinnosti platební. Kromě výše zmíněného zákazu zakládání cechů v moravských městech byly některé cechy rozpouštěny městskou radou.

Roku 1391 si hned tři řemesla pražská (uzdáři, sedláři a ševci) nechávají stvrdit články městskou radou, z těchto statut je patrné, že v této době již bylo přijímání do cechu standardně podmíněno těmito podmínkami: ius civile (právo měšťanské), list původu a chování, mistrovský kus a vstupní poplatek (příjemné či plat). V člancích bylo vysloveně stanoveno, že příjemné má být použito na zbraně a zaopatření při pohřbu. Cechmistry si vymínila městská rada volit sama.

---

³²⁰ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 7–8.

Roku 1399 nebo 1400 si nechali potvrdit svá statuta postřihací soukeničtí na Starém městě. Tyto články kromě jiného obsahují raritní výslovné ustanovení, že jde o řemeslo svobodné, to jest, kdo nechtěl, nemusel do cechu vstoupit.³²¹ Tu se tedy objevil opak přimusu, lze však dovozovat, že dohled a výhody členství tvořily podmínky pro členství fakultativní.

V roce 1401 se objevuje nucená změna statut pražských pasířů³²² týkající se jurisdikce – k soudní stolici čtyř mistrů bylo připojeno osm obecních mistrů za přísedící z důvodů hádek mezi členy cechu. Městská rada tu opět projevila své nadřazené postavení vůči některému z cechů.

Pekaři netoličtí si nechali roku 1402 opatem zlatokorunským a městskými konšely potvrdit své dřívější články z roku 1338, ke kterým byli přidány některé články nové; za zmínku stojí článek, ve kterém se stanovilo, že nové členy cechu mají sice přijímat mistři, ale tito aby byli předvedeni také před konšely a rychtáře. Tento případ je dalším z řady případů vzrůstající moci městské správy nad mocí cechovní, ačkoliv i dříve některé cechmistry volila městská rada, aby zasahovala oficiálně do přijímání členů, to se stalo poprvé. Mezi tyto případy můžeme řadit také statuta vetešníků novoměstských z roku 1404 – většina článků má ráz nařízení konšelů, menšina pak formu usnesení mistrů.

Provazníci pražští si nechali konšely Nového Města pražského roku 1410 potvrdit svá statuta, v nichž jeden článek prý pocházel ze zvyků společenství a stanovil závazek, který si tovaryši domluvili mezi sebou, že u mistra, který si jednoho z tovaryšů pohněval, pracovat žádný z nich nebude; tento článek je velmi výjimečný,

---

³²¹ ve statutech výslovně stanoveno „will er aber die czeche nicht mit den meistern haben, noc gewynnen denne so mag er das wol ledig sein, wan sie nymand darezu sullen, dasz man die czeche von yn gewinne“, Srov.: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 213.

³²² Pasíř vyráběl pásy a opasky. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 36.

jelikož si tu poprvé tovaryši (de facto námezdní dělníci) stanovují svou dispozicí svá vlastní práva na úkor mistrů. Dále obsahují statuta první zmínku o konkurenci mistrů mezi sebou, konkrétně jeden mistr druhému neměl odluzovat dělníka a také dokud nedostal jeden mistr za dílo zapláceno, neměl ono dílo vykonat mistr jiný.

Cechovního zřízení prodělalo v některých městech³²³ vývoj komplikovanější, dlouho existovala řemesla v područí konšelů, teprve v průběhu 15. století byla udělena privilegia cechům.

V pražských městech na konci prvního desetiletí 15. století hospodářský vývoj stagnoval, mistr Jan Hus byl dán do klatby a náboženské hnutí začalo nabírat na síle.

Cechy sui generis pak byly hutě³²⁴ - které měly svá vlastní pravidla, cechům podobná; ve stavitelství byl stavitel chrámu (magister operis)³²⁵ de facto v postavení cechmistra, techničtí zástupcové jeho při stavbě byli „parléři“, členové huti pak mistři, tovaryši a učedníci. V případě hutí musel například tovaryš přísahat, že nevyzradí tajemství (výrobní proces) díla. Spory soudil magister operis, důležitější rozhodnutí však náležela zástupci krále (magister fabricae).

„Úhrnem vysvítá, že cechy doby lucemburské jsou užitečné instituce hospodářské pokroku i veřejnému dobru sloužící, s mnohými stránkami dobrými a s některými zárodky příštích chyb.“³²⁶ Relativní nesobeckost pramenila zvláště z bratrských tradic, hospodářská stránka zřízení se ale pochopitelně hlásí o slovo ve statutech velmi brzy, politická pak spíše velmi pomalu.

Od roku 1419 narušuje cechovní vývoj, stejně jako vývoj celé země, husitská revoluce, České země měly problémy se svou

---

³²³ Například v městě Chrudim byl potvrzen rychtářem a konšely první cech (řezníci) až roku 1455. Srov.: KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 3.

³²⁴ Ve smyslu dílny některých uměleckých řemesel. Srov.: Československá akademie věd: Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha, 1971. s. 669.

³²⁵ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 575–576.

³²⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 227.

samotnou existencí a není tedy divu, že hospodářství nemělo prostor se rozvíjet.

7.3. Vzorová statuta – cechovní kniha pražských malířů

Za vzorová statuta, která podrobně popíše nejstarší formu cechovního práva, jsem si pro existenci rozsáhlé literatury³²⁷ i pro rozmanitost statut jako celku vybral statuta cechu pražských malířů, resp. jejich cechovní knihu, která je jednak velmi obsáhlá, často doplňovaná a jednak ukazuje na pozvolný přerod bratrstva v cech, klasický způsob vzniku cechu v českých zemích.

Roku **1348 založili si malíři a štítaři všech tří pražských měst bratrstvo**; toto nebylo zvláštní jen tím, že jeho členové byli měšťané všech tří pražských měst, ale i tím, že malíři a štítaři přibírali k sobě do bratrstva také příbuzné řemeslníky – sklenáře, knihvazače, řezbáře, pergameníky, iluminátory a další (jednalo se tedy o určitý typ spolucechu).

Ačkoliv nemáme dochovanou listinu, kterou by si bratrstvo nechalo potvrdit od městské rady jako statuta, máme dochovanou „cechovní knihu“ malířského bratrstva,³²⁸ ze které se dovídáme z usnesení mistrů mnohé o životě v bratrstvu, ale také o jeho rozvíjení se v cech.

Své společenství sice označují členové jako bratrstvo, nemůžeme však přehlédnout jasné známky cechovního zřízení – jurisdikci (a trestněprávní sankce), samosprávu a postupem času se pozvolna bratrstvo v cech také proměnilo. Zejména později se v člancích střídá slovo bratrstvo se slovem cech, nejlépe lze tuto skutečnost vysvětlit snad tak, že v rámci bratrstva vznikala postupně organizace korporálního typu, do níž náleželi malíři i přidružení

---

³²⁷ PÁTKOVÁ, Hana. *Cechovní kniha pražských malířů*. Praha, 1996; CHYTIL, Karel. *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490 – 1582*, Praha 1906.

³²⁸ PÁTKOVÁ, Hana. *Cechovní kniha pražských malířů*. Praha, 1996.

řemeslníci a jak začaly převažovat hospodářské zájmy nad zájmy duchovními, začala se vyvíjet cechovní správa, jurisdikce a živnostenský dohled (živnostenská policie) – tedy všechny atributy cechovního zřízení.

Proto je tedy v následujícím textu zabývajícím se malíři a štítaři pražských měst používán jak termín bratrstvo, tak termín spolek a cech, samotné rozlišení je totiž komplikované a z knihy bratrstva nerozlišitelné.

Kromě toho, že se bratrstvo pomalu přetvářelo v cech, je další možností, proč byl také v pozdějším období pro toto společenství používán pojem bratrstvo, skutečnost, že malíři se postupem času začali považovat spíše za umělce, než za řemeslníky, a tedy odmítali být sdruženi v „řemeslném“ cechu, namísto toho byli členy bratrstva. Tuto teorii potvrzuje také potvrzení císaře Rudolfa II., který roku 1595 potvrdil malířskému společenství, že „nejsou cechem, nýbrž bratrstvem a také ne řemeslem, nýbrž uměním“.³²⁹

Rovněž názor, že označení bratrstvo bylo pouze zástěrkou, kdy cech deklaruje s cílem omezit vliv městské správy pobožnost a bohubilé záměry, ale namísto toho vykonává cechovní politiku³³⁰, je dalším vysvětlením pro používání výrazu bratrstvo namísto výrazu cech.

Cechovní kniha pražského malířského sdružení byla psána v letech 1348-1527. Obsahuje ustanovení z různých let, články, které měnily artikule předchozí, doplňovaly je, ale existovaly i paralelně vedle sebe.

Ačkoliv se v knize hovoří o vzniku sdružení v roce 1348, první dochované články pochází pravděpodobně z let pozdějších. Zajímavé je, že část těchto prvotních článků má svou dobu ve statutech pražských zlatníků (pravděpodobně původně z roku 1324,

---

³²⁹ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 38.

³³⁰ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 102.

dochovaných však až z roku 1368). Tato skutečnost naznačuje mezicechovní spolupráci (jistě nejen mezi citovanými cechy).

Ačkoliv bylo sdružení samozřejmým předmětem zájmu rychtáře a městské rady, z jejich zpracování vyplývá, že si bratrstvo (postupem času průběžně měněné v cech) založili malíři a štítaři sami. Vliv městské správy se objevuje v několika člancích, v nichž se mimo jiné stanoví, že ten, kdo chce provozovat malířské řemeslo, musí se zaručit 30 kopami grošů a mít městské právo³³¹ – městská rada tak nejspíše využila iniciativu malířů a při schvalování prosadila články, které jí byly ku prospěchu.

Jak již bylo řečeno výše, sdružení mělo zpočátku silný náboženský charakter, bylo tedy bratrstvem s jistými odchylkami, prvky korporátního typu. Již v průběhu druhé poloviny 14. stoléní, došlo k sérii panovnických zásahů do statut, které schválil král Karel IV.; tak v roce 1365 uložil štítařům podílet se na obraně města, dále pak v dalších intervencích král stanoví dělicí čáru mezi dvěma řemesly tvořícími spolek, tedy malíři a štítaři.³³² Právě privilegia Karla IV. z roku 1365 jsou považována za mezník, po kterém mělo bratrstvo již povahu cechu.³³³

Další nové články stanoví věci obvyklé ve statutech ostatních řemesel, tedy například místo výkonu práce, podmínky získání mistrovství, ustanovení o tovaryších, povinnosti k městu.

Se zřetelnějším zaměřením na hospodářství se také množila ustanovení, která stanovila meze výkonu řemesla mezi malíři a štítaři – objevují se ustanovení o monopolizaci trhu, dokonce o zákazu prodeje štítařského zboží na místech malířů; král Karel IV. navíc zakázal malířům, aby malovali štíty. Štítařů, ačkoliv byli druhou nejpočetnější řemeslnickou skupinou v cechu, nebylo mnoho a

---

³³¹ PÁTKOVÁ, Hana. Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století. In *Pražský sborník historický* 25. Praha, 1992. s. 12-15.

³³² PÁTKOVÁ, Hana. Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století. In *Pražský sborník historický* 25. Praha, 1992. s. 12.

³³³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl II.* Praha, 1892. s. 387.

v letech 1380 a 1392 Václav IV. svým privilegiem stvrzuje statuta již malířům a sklenářům.³³⁴ Statuta z roku 1380 obsahují zajímavé ustanovení, že cizí (mimocechovní) malíř sice prodávat smí, avšak pouze se souhlasem mistrů cechu.

Další hospodářská ustanovení zahrnují zákaz nabízení nižší ceny za dílo, které již bylo za určitou cenu přislíbeno a povinnost platit o suchých dnech³³⁵ do pokladnice jeden groš. Důležité ustanovení (které demonstrovalo posílení samosprávy sdružení) stanovilo, že člen, postavivší se proti sdružení a hledající oporu mimo ně, zvláště u městské rady, má být vyloučen. Toto jasně ukazuje na omezení pravomoci městské rady, možná však dobrovolné – vnitřními záležitostmi spolku se městská rada málokdy zajímala.

Ještě článek z roku 1454 nehovoří o obligatorním členství ve společenství nutném pro výkon řemesla (přímus),³³⁶ mluví však o mistrovském kuse, nutném pro vykonávání řemesla. Až články z roku 1458, a poté i články z pozdějších dob, hovoří o nutnosti být členem společenství, kteroužto povinnost malíři důsledně uplatňovali; roku 1535 byl dokonce zostřen postih za vykonávání řemesla mimo společenství – z původního zbavení možnosti vykonávat řemeslo na zabavování výrobků a dokonce možností vzít provinilce za asistence rychtáře do vazby.

Jiná článek obšírně popisuje zákaz dovozu cizích děl do Prahy, tedy zákaz vnější konkurence, tento článek byl potvrzen konšely roku 1458 a byl pro hospodářskou činnost cechů zásadní.

Od 30. let 15. století se objevují články upravující konkurenci členů společenství mezi sebou navzájem, postupně se kromě výše zmíněného zákazu přebírání práce mezi mistry navzájem objevila

---

³³⁴ PÁTKOVÁ, Hana. Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století. In *Pražský sborník historický* 25. Praha, 1992. s. 12-13.

³³⁵ Suché dny byly dny adventní, před velikonoce, letniční a o sv. Jeronýmu (30. září). Srov. MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 51.

³³⁶ PÁTKOVÁ, Hana. Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století. In *Pražský sborník historický* 25. Praha, 1992. s. 14.

ustanovení zakazující zaměstnávat tovaryše, který neměl dokončenou práci u jiného mistra, dále zákaz lákat zákazníky z cizích dílen do svých a omezení počtu tovaryšů zaměstnaných u jednoho mistra (70. léta 15. století).

Samotný spolek působil ve všech městech pražských, jeho základy však jsou jistě na Starém Městě pražském. I když spolek založili malíři a štítaři, v 70 – 80. letech 14. století byly členy také zlatotepci, sklenáři a řezbáři, od 20. let 15. století pak ještě krumplíři a knihaři.

Co se týče jazyku statut, tato jsou psána z části německy, česky i latinsky. Prvních šest složek knihy obsahuje statutární záznamy, popřípadě záznamy o sporných záležitostech (mající patrně charakter precedentů). Sedmá složka obsahuje záznamy týkající se pouze konkrétních osob a osmá pak záznamy, které bychom mohli současnou terminologií označit jako ustanovení přechodná a závěrečná. Kniha je psána kromě ustanovení o tovaryších v první osobě plurálu.

Některé části knihy obsahují ustanovení o přijímání do spolku, vyúčtování a placení členských příspěvků; sankce oproti tomu byly pravděpodobně zaznamenávány v odlišné knize. Nejstarší dochovaná kniha pražských malířů má shodné rysy s knihami městských statutů a knihami městského soudnictví.

Pokud se podíváme podrobně na konkrétní ustanovení statut, je možné z česky psaných částí vysledovat několik pozoruhodností, které můžeme rozdělit do pěti kategorií.

1. První část (devět článků) pojednává o bratrské pobožnosti, kostelu, oltáři, svících a především o pohřbu, je tedy klasickým příkladem ujednání bratrstva a jistě částí nejstarší.

2. Druhá část článků se týká bratrské správy³³⁷. V jejím čele stál bratrský mistr, na správě se dále podíleli tzv. Čtyři, kteří měli soudní pravomoc a tzv. Tři, kteří byli strážci klíčů od cechovní truhlice. Později se hlava cechu nazývá „primus magister“, ještě později stojí v čele sdružení dva přísežní. Za mistra musí být také volen jeden malíř³³⁸ a jeden z malířů musí mít klíče od pokladnice (ustanovení zajišťující rozhodující vliv malířů v cechu). Jeden článek týká se konkrétní jurisdikce a exekutivy mistra bratrského a starších, stanoveno, že o přích rozhodují mistři a ti, kdo se nepodrobí jejich rozhodnutí, jsou vyloučeni z cechu. Dokonce je stanovena sankce ve výši 15 grošů tomu, kdo by haněl mistra.
3. Třetí oddíl se zabývá přijetím v bratrstvo, vstupními poplatky, členskými příspěvky, právem synů a dcer³³⁹ mistrovských a nutností vykonávat řemeslo jeden rok před přijetím za mistra.
4. Bratrskými schůzemi se zabývá čtvrtá část článků, je zde de facto stanoveno, že schůze má pravomoc tvořit cechovní právo, na schůzi se hlasovalo a usnášelo se k důležitým otázkám cechu.
5. Poslední, pátá část knihy (dva články), se zabývá tovaryši; spor mezi tovaryšem a mistrem má rozhodovat cechovní správa, a dokud tento spor nevyřešen, nemohou být přijati jiným mistrem.

---

³³⁷ PÁTKOVÁ, Hana. Pražská bratrstva mezi husitstvím a reformací. In *Documenta Pragensia*. Praha, 2000. S. 11.

³³⁸ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 377.

³³⁹ Ten, kdo si vzal mistrova dceru, byl přijat do cechu bez nutnosti prokázat znalost řemesla. Taktéž u cechu chrudimských kloboučníků a jinde. Srov. KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 10.

8. Obchodní cechy v českých zemích a jejich vliv na finanční právo

Počátky sdružování jsou také u obchodních cechů spojeny se sdružováním se v bratrstva. Ačkoliv organizovaná činnost obchodníků pochází jistě z období mnohem staršího, až z roku 1358 pochází záznam o starším či větším bratrstvu kramářů, o dva roky dříve, tedy z roku 1356, pak o mladším či menším bratrstvu kramářů a z roku 1364 o bratrstvu kupců. Na Moravě vzniklo bratrstvo kupců pouze v Olomouci – roku 1388, ve Slezsku pak ve Vratislavi.³⁴⁰ Obchodní cechy byly v českých zemích pouze okrajovou skupinou a stály tak ve stínu cechů řemeslných, které také začasto suplovaly úkoly cechů obchodních – zajišťovaly si samy prodej vlastnoručně vyrobeného zboží.

Společenství obchodníků postrádala především vlastní profesní samosprávu, jelikož o záležitostech obchodníků se starali především konšelé a jejich pověřenci. Obchodní cechy obvyklé v západoevropských zemích tak v našich poměrech existovaly pouze v minimálním rozsahu.

Obchodníci sdružující se do cechů byli povahou svého podnikání buďto kramáři, tedy spíše maloobchodníci nebo obchodníci se smíšeným zbožím,³⁴¹ anebo kupci, což byli velkoobchodníci podnikající ve velkých skladech a podnikající obchodní cesty.³⁴² A zejména kupci společně s kroječi³⁴³ po vzoru řemeslníků inklinovali k vytvoření společenství, které by je především bránilo před cizí obchodnickou konkurencí.

---

³⁴⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s.26–27.

³⁴¹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I*. Praha, 1855. s. 322.

³⁴² JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 57.

³⁴³ Kroječ či kráječ dříve prodával sukna, ze kterých si zákazník doma šil šaty sám, byl to tedy původně obchodník ze sukna, teprve později z nich vzniklo povolání krejčího. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 337.

Tyto spolky však zpočátku nenacházely u městských konšelů velkého pochopení, jelikož zájmy obchodníků nebyly vždy nezbytně ve shodě se zájmy městských řemeslníků – zisk obchodníků pocházel mimo jiné z levného nákupu zboží od řemeslných cechů. Obchodníci měli komplikovanější postavení také z důvodu internacionálního rozsahu jejich činnosti, obchodovalo se mezi různými zeměmi a obchod omezovaly různé poplatky, cla a mýta. Nadto byla cla zemská a cla soukromá, často bylo zapotřebí platit cla obě.³⁴⁴ Proto je také u obchodníků silněji zastoupen politický aspekt cechu – působili na vladaře s cílem zajistit si výhody (tedy především nižší poplatky, cla a mýta) oproti obchodníkům zahraničním.

Obchodní cechy významným způsobem působily na soudobé **finanční právo, ať už v oblasti fiskální** (právní regulace veřejných financí – daně, cla) **tak v oblasti nefiskální** (měnové právo, cejchy a s nimi spojené puncovníctví).

8.1. Kupecké řády a správní dohled nad trhy

Normy, které upravovaly práva a povinnosti obchodníků, ať už organizovaných v rámci cechovního zřízení či mimo něj, byly jednak panovníkova privilegia a jednak **kupecké řády** vydávané městy či (zvláště v pozdější době) panovníkem.

Již roku vydal 1304 Václav II. privilegium, dle kterého museli zahraniční kupci v Praze vystavit své zboží k prodeji celých pět dní po příjezdu do města, pokud se hodlali zdržet.³⁴⁵

Roku 1329 a později v letech 1340, 1349 a 1351 byly sepsány kupecké či obchodnické řády v Praze. Nejdůležitější řád z roku 1351³⁴⁶ stanovil výhradní právo pražského skladu – cizí obchodník dle něj nemohl prodávat v Čechách jinde, než v Praze – a dále

---

³⁴⁴ KLAUS, Alois. Z dějin cechovníctví na Chrudimsku. Praha, 1945. s. 2.

³⁴⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I.* Praha, 1855. s. 316 – 317.

MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských.* Praha. 1947. s. 14.

³⁴⁶ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy.* Praha, 1992. s. 54.

stanovoval mnohá další omezení – povinnou registraci, dohled městských orgánů, prodej za hotové, zákaz lichvy a další. Na toto důležité privilegium z roku 1351 se pražští obchodníci odvolávali ještě několik století. Král Václav IV. tento řád roku 1393 obnovil a přidal další zákazy a příkazy (zostřil právo skladu),³⁴⁷ některá porušení těchto zákazů sankcionoval dokonce hrdelním trestem.

Nejdůležitější z královských privilegií, právo nuceného skladu, bylo uděleno také dalším městům, jako byla například Olomouc, Kolín, Litoměřice, České Budějovice, Hradec Králové a v průběhu let přibývala města další.³⁴⁸

Jak bylo uvedeno výše, společenství obchodníků postrádalo autonomii, správní **dohled nad trhem** vykonával rychtář (tržní rychtář byl poprvé zmíněn již roku 1212 jako úředník panovníka),³⁴⁹ konšelé a ve větších městech také další úředníci.

Mezi takové patřili litkupníci³⁵⁰, což byli obchodní znalci, jejichž hlavní úlohou bylo samotné zprostředkování obchodu mezi domácími (měšťany) a zahraničními kupci. Bez litkupníka nesměly být zahraniční obchody vůbec uskutečňovány pod sankcí absolutní neplatnosti. Také tento úředník byl pod dozorem na základě nařízení městské rady z roku 1333 – pokud napomáhal kupcům v protizákonném jednání, byla mu uložena sankce přibytí za jazyk ke sloupu stojícímu na rynku.³⁵¹

Dalšími městskými úředníky byli měřiči a vážní, kteří zajišťovali odpovídající kvantitativní kvalitu zboží. V obchodě s vínem zastávali úlohu litkupníků šrotěři a koštěři, nad obchodem s rybami dohlíželi zprvu rychtáři, později porybní, nad obchodem s uhlím

---

³⁴⁷ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 13.

³⁴⁸ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 196.

³⁴⁹ JANÁČEK Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 143.

³⁵⁰ Původně znamenal litkup oběť bohům po větší majetkové transakci. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 337.

³⁵¹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl I*. Praha, 1855. s. 325 – 326.

uhlířský rychtář. Taktéž trh ovocný a dřevěný měl své vlastní řády a dohlížející úředníky.

Nad trhy, na kterých se prodávaly řemeslné výrobky, dohlíželi také cechmistři příslušných řemeslných cechů (kontrola měr, vah a kvality – viz také kapitola 6.3), nad potravinami však nejen ti, ale také městští dohlížitelé.

Dohled nad spravedlivými cenami probíhal prokazatelně dokonce již od roku 1287, kdy bylo pověřeno šest městských pánů, aby zajistili ceny přiměřené. Tento cenový dohled pochopitelně neprobíhal v rámci zahraničního obchodování, kde cena závisela na množství dalších faktorů. Obecně nebyl organizovaný zahraniční obchod atributem cechovního zřízení, které spíše usměrňovalo vztah mezi řemeslníkem a zákazníkem; zahraniční obchod byl příznačný pro pozdější necechovní výrobu manufakturní.³⁵²

Některá výše uvedená pravidla a omezení neplatila pro **výroční jarmark**,³⁵³ což byl trh svobodný, mohli se ho účastnit také mimoměstští kupci, kteří byli dokonce osvobozeni i od správních poplatků. Snad jediným omezením tak byla povinnost neprodávat zboží falešné. Jarmareční trhy byly v městech velmi oblíbené a právo takové trhy pořádat uděloval v královských městech sám panovník a v městech poddanských, o něco později, panská vrchnost.

Zejména ve velkých městech a panskému stavu dávali od 15. století obchodníci zboží na úvěr zaručený dlužními úpisy, což samo o sobě jistě vyústilo v nezanedbatelný rozvoj závazkového práva.³⁵⁴

Různé poplatky³⁵⁵ vůbec znamenaly značné omezení obchodování, přirozeně však panovník a města nehodlali žádnou obchodní činnost ponechat bez zpoplatnění. Systém cel a mýt byl dlouhou dobu víceméně nahodilý, každý vlastník mostu, brány či

---

³⁵² PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 244.

³⁵³ JANÁČEK Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 57.

³⁵⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 196.

³⁵⁵ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 170 – 172.

obchodní cesty je mohl vybírat. Vlivní obchodníci (například norimberští) si však dokázali sjednat výjimky.

Právě **zahraniční obchodníci**, většinou členové velkých obchodních cechů, působili tuzemskému obchodu velké škody už jen tím, že se jejich zboží objevovalo v Českých zemích, a docházelo tak ke konkurenčním bojům. Cizí kupec, který ve městě pobýval a s městem „trpěl“ (tedy platil městu) požíval práva hostinského (ius advenarum) či také **právu hostí**,³⁵⁶ které bylo využíváno pro účely regulace obchodu. Toto právo vylučovalo drobné obchodníky z obchodu s konkrétním zbožím, pokud tito neměli městské právo.

Hlavní zásady práva hostí byly následující³⁵⁷:

Hostem byl obchodník, který nebyl měšťanem daného města, nebo nebyl pod jeho ochranou, byl jim zakázán obchod v malé míře a váze, hosté nesměli obchodovat mezi sebou. Měšťané nesměli s hosty obchodovat, ani se s nimi spolčovat, obchod mohl být proveden jen za účasti litkupníka (viz výše). Zboží, se kterým se neobchodovalo, nesmělo být rozbaleno a muselo být po krátké době vyvezeno z města.

Regulaci práva hostí proběhla prostřednictvím **Vladislavova privilegia** z poslední čtvrtiny 15. století. Toto privilegium zakotvilo výše uvedené zásady práva hostí. Výjimky a výsadní postavení v rámci práva hostí pak měli kupci norimberští a kupci dvorští.

Právo hostí pak postupně ztrácelo na významu v průběhu vlády Habsburků, Ferdinand I. nařídil například roku 1538 nucenou celní zastávku v Praze.³⁵⁸

8.2. Cla a daně – regulace fiskální politiky

---

³⁵⁶ JANÁČEK Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha, 1955. s. 208–215.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 208–209.

³⁵⁸ JANÁČEK, Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha, 1955. s. 211.

Dalším instrumentem, kterým byla omezena činnost obchodních cechů, byla cla a s nimi související celní řády. Již ze 14. století se nám zachovalo několik **celních řádů**. Nejstarším tímto řádem je z roku 1341 „sazba cla v Habrech povinného“,³⁵⁹ dále pak celní řád litoměřický z roku 1352. Hradec Králové obdržel právo vybírat tržní clo (ungelt)³⁶⁰ od panovníka roku 1396, clo vybírané v městských branách náleželo Plzni od roku 1388. V pražských městech bylo clo v branách vybíráno již od roku 1331, dále se vybíralo clo od roku 1348 na Pražském mostě (jako peněžní pomoc po jeho výstavbě) a konečně nejdůležitější tržní clo se vybíralo na Týnském dvoře (cca. od roku 1339).³⁶¹ Zvláštním typem cla pak byla „výtoň“³⁶² – clo z plavení dříví.

Další regulace celních tax byla provedena 1546 a 1575 celními mandáty již za vlády Habsburků. V těchto řádech již byla zřejmá centralizace panovnické moci.

Kromě cel byl obchod regulován také **daněmi**, ať už nepřímými daněmi z prodeje výrobků, či daní z jednotlivých obchodů a daní z hlavy, kterou museli platit všichni zahraniční obchodníci.

Nejistotu v obchodních vztazích ve 14. a 15. století vyjma chaotického systému cel prohluboval taky nejednotný systém měr a vah; jednotlivé míry a váhy se lišily v podstatě země od země či dokonce v rámci jednoho města. Pokusem o unifikaci bylo nařízení Karla IV. z roku 1352, ve kterém nařizuje Hradci Králové, aby jeho soukeníci měli stejné míry a váhy. Také mince se používaly různé, s různým obsahem drahého kovu.

Závazkové právo té doby se tedy muselo vypořádat s celou řadou problémů, ať už jde o jazyk smluv, které byly často uzavírány

---

³⁵⁹ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 197.

³⁶⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 43; Původně byl ungelt jakýkoliv mimořádný poplatek. Srov.: MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 669.

³⁶¹ JANÁČEK, Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha, 1955. s. 219–220.

³⁶² MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971. s. 705; HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 170.

s cizozemskými obchodníky, dále musely být stanoveny vlastnosti zboží v mírách a vahách srozumitelných oběma smluvními stranami a konečně musela být stanovena měna, ve které transakce proběhne. Společně s povinností platit určitou sumu z každého prodeje vrchnosti (tato povinnost se nevztahovala na panstvo a kněží) a nebezpečím, které pro obchodníka představovaly dlouhé cesty se zbožím, ovlivňovaly tyto skutečnosti značným způsobem obchodování své doby.

Dalším problémem byla faktická nemožnost půjčovat si peněžní prostředky na úvěr; kanonické právo znemožňovalo křesťanům poskytovat peníze na úrok (tato praxe byla zmírněna během 15. století), a tak tuto činnost vykonávali především Židé, kteří půjčovali peníze za úrok značně nepřiměřený.³⁶³

---

³⁶³ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 166.

9. Vývoj cechovního zřízení po husitských válkách do roku 1547

Vývoj cechovního zřízení, který byl násilně přerušeno husitskými válkami, pokračoval po jejich skončení sice tam, kde před vypuknutím husitských bouří skončil,³⁶⁴ avšak samotná města byla hospodářsky zdecimována a hospodářské síly v nich se začaly účinněji obnovovat až v průběhu druhé poloviny 15. století.³⁶⁵

Přeci však nezůstalo cechovní zřízení rigidní a s pokročilou dobou se v něm objevovaly určité drobné odlišnosti. Především se na první místo v cechovních statutech dostal požadavek monopolizace výroby,³⁶⁶ byl ztřeštěn cechovní přímus – například pod sankcí popadnutí zboží vrchnosti, či sankcí vězení, v některých městech se dokonce řemeslníci, kteří nebyli členy cechu, nemohli dostat ke slušnému bydlení. Cech se tak určitým způsobem uzavíral mnohem více, než v období předešlém.³⁶⁷

Ostatní cechovní požadavky se sice zachovaly, ustoupily však mírně do pozadí. Povinnost být členem cechu chránila také samotné spotřebitele před stolíři – řemeslníky provozujícími řemeslo na vlastní pěst bez náležité cechovní regulace kvality.

Nutno podotknout, že obdobně jako v obdobích předešlých se takové společenství řemeslníků nenazývá pouze cechem, ale v některých případech také (stále, ačkoliv již má ráz korporace) bratrstvem, zřízeností, pořádkem, či dokonce řádkem nebo pospolností.

9.1. Opětovné potvrzení statut a cechy nové

---

³⁶⁴ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 115.

³⁶⁵ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 165.

³⁶⁶ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 67.

³⁶⁷ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*: Praha, 1985. s. 290.

Cechovní statuta se také opětovně začala doplňovat a měnit, pokud cechy o svá statuta během husitského povstání přišla, nechávaly si vrchností potvrzovat statuta nová, období 15. století je tak obdobím největšího rozmachu cechů v historii českých zemí (obzvláště v městech pražských).³⁶⁸ Pro velký počet původních cechů, které si nechaly potvrzovat statuta, a také cechů nových, uvádím pouze nejdůležitější skutečnosti,³⁶⁹ které se dotýkají předmětu práce.

Nejvíce nových cechů vznikalo v Praze, obdobný počet cechů vznikl (či si nechal znovu potvrdit svá statuta) jak ve Starém Městě pražském, tak v Novém Městě pražském. Na Moravě a především pak v Olomouci bylo toto období obdobím přechodného klidu a stabilizace cechovního zřízení.³⁷⁰

Také města poddanská ve větší míře přinášela svá privilegia ke stvrzení vrchnosti. Tak se dělo především v městech poddanských patřících velkým panským rodům (ve velké míře u Rožmberků, dále například u Berků z Dubé). Samostatným královským majestátem si nechají cechy tohoto období také udělovat erb, velmi často se symbolem sv. Václava.

Zajímavým úkazem té doby úkazem je recepce cechovního řádu ševců žitavských z Lužice ševci českolipskými – jeden z mála příkladů převzetí řádu Lužického do Čech.³⁷¹

Nejvíce řemesel z tohoto období je cechů potravinářských, dále cechů oděvních a obuvních, řemesla kovodělná a přepychová

---

³⁶⁸ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 360.

³⁶⁹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 573–608.

³⁷⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 39–40.

³⁷¹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 576.

se inkorporovala do cechu jen ve městech velkých, některé jen v Praze.³⁷²

V cechovní knize staroměstských pražských malířů, v zápise z roku 1435, se objevuje **z právního hlediska velmi důležité ustanovení, že členové cechu často zapomínají na svá práva** a proto se od nich žádá, aby se s nimi seznámili, aby tato práva nebyla svévolně zlehčována.³⁷³ Toto ustanovení je velmi důležité a zakotvuje zásadu publicity práva do cechovního zřízení. V téže knize, ale v zápise z roku 1441, se stanoví trest mistrovi, který nebude akceptovat jurisdikci cechu, ale se svým sporem vystoupí před pány. Také toto ustanovení je právně velmi významné, cechy si tímto zabezpečovaly personální jurisdikci nad svými členy a tím si upevňovaly ve velkém svou autonomii a autoritu.

Pro založení cechů, leckdy i z iniciativy konšelů, hovoří (také ve statutech proklamované) různé důvody – tak je zmiňován například zájem na stabilizaci hospodářství po válce, dále také zájem konzumentů na kvalitě výroby, ale také samotný zájem města a někdy bez okolků citovaný zájem na monopolizaci výroby. Statuta některých cechů celospolečenského významu dokonce schvalovala v tomto období jako „vrchnost“ široká měšťanská obec, namísto městské rady jako reprezentanta této obce.³⁷⁴

Dalšími důvody pro založení cechu ze strany konšelů pak byl bez skrupulí popisovaný zájem finanční (poplatky cechů městu), zájem na upravení vztahů mezi tovaryši a mistry a v neposlední řadě také ještě z bratrského zřízení přetrvávající zájem na solidaritu členů a pomoc v nouzi.

---

³⁷² WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 576.

³⁷³ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 578.

³⁷⁴ Například nožíři, malíři a sklenáři novoměstští. Srov.: TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy – díl VIII*. Praha, 1891. s. 361.

Důležitým důvodem, popsáním například ve statutech cechu hrnčířského na Novém městě z roku 1488, je **zájem na ulehčení správního dohledu a jurisdikce ze strany města**. O sedm let mladší statuta malostranských vetešných ševců³⁷⁵ obsahují výslovnou deklaraci konšelů, že cech je zřizován také proto, aby byla soudní pravomoc vykonávána samotnými členy cechu, avšak bez toho, aby byla způsobena újma na právech konšelů.³⁷⁶

Řemesly, která se také v této době nespojila v cech³⁷⁷, bylo řemeslo lékárnické a dále řemeslo knihtiskařské³⁷⁸ – monopolizace v nich probíhala zcela přirozeně, lékárníci i knihtiskaři museli oplývat znalostmi, které byly pro jejich práci nezbytné, a pokud tyto znalosti neměli, byli automaticky vyloučeni z živnosti.

Se vzrůstající silou šlechtického stavu města částečně ztrácela na své exkluzivě v řemeslné výrobě, pánové i rytíři povyšovali vesnice na řemeslná městečka a tím městskou výrobu oslabovali. Spor mezi městy a šlechtou eskaloval nejvíce po vydání Vladislavského zřízení zemského roku 1500,³⁷⁹ pomocí kterého si šlechta ještě více posílila své pozice. Spor pokračoval až do roku 1517, kdy bylo Svatováclavskou smlouvou³⁸⁰ přiznán městům hlas v zemském sněmu. Výlučné právo městských živností, včetně práva mílového,³⁸¹ však tímto bylo v Čechách ztraceno.³⁸²

---

³⁷⁵ Neboli také správkaři obuvi. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 38.

³⁷⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 596; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 250.

³⁷⁷ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 20–21.

³⁷⁸ ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 9.

³⁷⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 115 a 247.

³⁸⁰ Kterážto upravovala postavení měšťanstva generálně, na rozdíl od jednotlivých královských privilegií. Srov.: ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského Království Českého: Díl I. Privilegia měst Pražských*. Praha, 1886. s. IX – X.

³⁸¹ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 91.

³⁸² HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992. s. 308.

9.2. Změny v cechovní autonomii

V období do nástupu Habsburků na český trůn (resp. od roku 1547) se v Českých zemích neobjevila centrální regulace řemeslníků a obchodníků, jelikož král neměl společnou živnostenskou politiku, jako tomu bylo například v Německu či Francii, což však zároveň neznamenal, že by se panovník rozpákoval s rušením cechů (jak bylo popsáno v kapitole 7.2.3.) či nechal cechovní zřízení bez jakékoliv právní regulace – například ve Slezsku se králi Zikmundovi podařilo omezit cechy regulací mezd v řemeslné výrobě.

Cechy, jak již bylo řečeno také výše, nebyly organizace autonomní, jejich statuta i v tomto období stvrzovali v královských městech konšelé;³⁸³ v některých případech si nechaly cechy své artikule stvrzovat králem, potvrzení krále však nebylo pro existenci cechu nezbytně nutné.³⁸⁴

Pokud však tato dvojkolejnost nastala, na cechovní zřízení neměla až na výjimky velký vliv. Snad jen případ píseckých řezníků stojí za zmínku: spor mezi píseckými konšely a řezníky dospěl až ke komornímu soudu, který nakonec rozhodl tak, že řemesla mají být dle starého obyčeje pod správou konšelů a podkomořího.

Král naopak velmi často propůjčoval erby na praporece a pečeti, jak náleželo k jeho odvěkým privilegiím.

Zemské sněmy nebyly také příliš aktivní ve stanovování centrální živnostenské politiky, nejdůležitější akt, který se týkal řemeslníků, **byl policejní řád, který** byl schválen roku **1492** na českém sněmu;³⁸⁵ tento mimo jiné stanovil, že řemeslník musí mít doporučující listy od svého mistra. Tento a další podobné akty však

---

³⁸³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 250.

³⁸⁴ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 638.

³⁸⁵ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 638.

byly v rámci cechovní regulace nad úrovní jednotlivých měst pouze ojedinělé.

Shrnutím výše řečeného tak docházíme k resumé, že živnostenskou politiku měla převážně města – městská rada (ač byla „vrchností“ společně s králem a podkomořím) zůstávala rozhodujícím činitelem v životě cechovním, zvláště pro bezprostřední blízkost k obecnému cechovnímu životu. Postupem doby se ve statutech objevují další a další články, které poukazují na prohlubující se závislost cechů na městské správě, obzvláště v oblasti dohledu (a také ustanovení hovořící o tom, že statuta jsou sepsána dle vůle nynějších i budoucích konšelů).³⁸⁶

Odlišná situace byla v městech poddanských, kde dominantní pozici zaujala samo vrchnost omezující přímý vliv konšelů, na panstvích Rožmberských byla taková pozice vrchnosti nejsilnější, cechy byly včetně svého založení závislé na panské vrchnosti velmi silně – Rožmberkové si vymínili právo kdykoliv měnit cechovní statuta.

---

³⁸⁶ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906. s. 646–654.

10. Vývoj cechovního zřízení po roce 1547

Někteří autoři označují za začátek dalšího období cechovního zřízení rok 1526³⁸⁷ – nástup Habsburků na český trůn, někteří označují za počátek nové etapy vývoje již začátek 16. století.³⁸⁸ Faktem však zůstává, že nejdůležitější změny v cechovním zřízení nastaly po potlačeném stavovského povstání v roce 1547 a tento rok jsem si také vybral jako mezník mezi jednotlivými etapami vývoje cechovního zřízení.

10.1. Zrušení cechů v roce 1547

Do roku 1547 do cechovního vývoje zasahovala především městská rada, zatímco vrchnost zemská (tedy panovník) minimálně a vlastně jen na výzvu – například jako odvolací instance, při udělování erbů a pečeti, při stvrzování statut „pro jistotu“ navíc králem, dále pak v oblasti cel a daní.

Zlomový okamžik však nastal po potrestání stavovského povstání roku 1547, kdy král Ferdinand I. odebral privilegia (a statuta) královským městům a zrušil také cechy v těchto městech. Města a cechy dostali svá privilegia nazpět až po určité době, především v průběhu 50 let 16. století, kdy cechy žádaly o svá privilegia a král jim je postupně vydal nazpět.³⁸⁹

Důležitým faktem zůstává, že nařízení Ferdinanda I. z roku 1547 nebylo formulováno jednoznačně³⁹⁰ (také není jednoznačně v literatuře interpretováno) a také nebylo důsledně provedeno, kterýžto stav měl za následek právní nejistotu; cechy – ve smyslu

---

³⁸⁷ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913.

³⁸⁸ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 218.

³⁸⁹ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526-1620*. Praha, 1910. s. 10–11.

³⁹⁰ KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004. s. 46.

pořádku – tedy fakticky existovaly, neměly však potvrzená privilegia a byly tedy bez pravomocí.³⁹¹

Důvody pro tento krok si někteří badatelé vysvětlují tak, že král chtěl zrušením cechů umožnit živnostenskou svobodu, avšak bez ohledu na to, zda byla společnost na tuto svobodu připravena a především, bez konkrétního legislativního zabezpečení tohoto záměru.³⁹²

Pro důležitost, kterou tento akt znamenal, uvádím citaci části nařízení Ferdinanda I. z 24. září 1547, kterým navracel Malé straně privilegia – tato část zmiňuje také otázku zrušení cechů v roce 1547: „A jakož jsme také seznaříc lidskú těžkost z strany cechuov všelijakých řemesel v městě našem Menším Pražském takové cechy zrušiti a zdvihnutí ráčili, těch více v Menším Městě Pražském dopůštěno býti nemá kromě toho pořádku, kterýž se při přijímání na řemeslo a při tovaryších každého řemesla zachovává, při tom se zuostavují...A pokudž bychom jednoho každého času, uznajíc potřebu při řemeslnících, hospodářích o hospody skrze osoby od nás vydané naříditi ráčili, takový řád budú povinni podnikati a podle toho se poslušně zachovati a úřad konšelský má povinen býti nad tím držeti a pilně dohlédati, aby se tomu dosti stalo.“³⁹³ Totéž ustanovení se objevuje v nařízení směřovanému Starému Městu pražskému a Novému Městu pražskému.³⁹⁴

Také z textu tohoto nařízení vyplývá, že ačkoliv panovník zrušil cechy, zrušil je spíše v jejich soudobé institucionální podobě, kdy odebral cechům působnost a jurisdikci (pomocí privilegií, statut), avšak organizaci řemeslníků nezrušil, naopak si přál její zachování.

---

³⁹¹ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 225.

³⁹² JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 229–230.

³⁹³ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského Království Českého: Díl 1. Privilegia měst Pražských*. Praha, 1886. s. 394.

³⁹⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského Království Českého: Díl 1. Privilegia měst Pražských*. Praha, 1886. s. 418 a 423.

Privilegia a statuta byla navracena cechum az v prubehu nasledujicich let. Ackoliv navraceri privilegii probihalo za poplatek, byl si král vědom, že bez pevných řádů bude řemeslná výroba téměř svobodná a tudíž bude probíhat bez vrchnostenského dohledu. V této situaci si panovník uvědomoval neudržitelnost stavu a navracel postupně cechům privilegia (či potvrzoval statuta), avšak leckdy výrazně pozměněné ve svůj prospěch.

Dne 5. prosince roku 1558 vydal tehdy již císař Ferdinand I. nařízení, ve kterém stanovil, že cechovní řády mají být dle potřeby obnoveny, avšak po poradě se čtyřmi měšťany a hejtmanem. Tehdy tedy byla cechovní statuta jistě revidována a práva, která panovníku nevyhovovala, nebyla těmito statuty navracena.³⁹⁵

Jurisdikci nad svými členy vykonávali do doby navraceri privilegii cechy více méně tajně a po domácku.³⁹⁶

Jiná situace byla v městech poddanských, které byly omezeny ve svých privilegii jen velmi málo, vrchnost jim privilegia ponechala a průběžně potvrzovala nová; nařízení o zrušení cechů z roku 1547 se těchto měst nedotklo vůbec.

10.2. Ingerence panovníka do cechovního zřízení – živnostenské zákonodárství

Jak již bylo řečeno výše, po potlačení neúspěšné stavovské revoluce z roku 1547 král Ferdinand zesílil nad městy dohled, často jim odebral privilegia a mnoho městských cechů zrušil – cechy jako společenství tak sice existovaly, ale bez autonomie a všeho, co je s ní spojeno.³⁹⁷ Při postupném znovuzakládání cechů byla potom cechovní privilegia potvrzována ne městy, ale přímo panovníkem.

---

³⁹⁵ KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 8.

³⁹⁶ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 61.

³⁹⁷ JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983. s. 168.

V tomto období tedy přešla v souvislosti s centralizující se mocí panovnickou část dohledu do pravomoci městské rady, další část pak do pravomoci zemských úředníků.

Panovník se také vydal další cestou, cestou obecně závazného živnostenského zákonodárství – již zmíněného roku **1547 vydal první řád**,³⁹⁸ který stanovoval nejnižší mzdy čeledi; později se přidaly řády stanovící pevnou cenu výrobků (drahotní řády) a tyto pak byly pak v následujících letech upravovány a doplňovány. Významný řád pochází z roku 1549, kdy tento stanovil požadavky na kvalifikaci tovaryšů a na jejich plat, dále určoval mzdy s ohledem na konkrétní kraje a v pražských městech a obsahoval ustanovení o dodržování řádu a o sankcích.³⁹⁹

V roce **1578 vydal Rudolf II. Veliký řád policejní o cenách a mzdách**,⁴⁰⁰ který stanovoval přesné ceny výrobků a mzdy tovaryšů. S tímto řádem však byla velká nespokojenost mezi cechy;⁴⁰¹ ceny surovin se v jednotlivých oblastech různily, stejně jako akceptovatelné prodejní ceny výrobků, řád však přikazoval ceny stejné a jednotné. Dále obsahoval ustanovení, aby na každé řemeslo dohlíželi dva úředníci stojící mimo řemeslo, aby se čelilo drahotě.⁴⁰² Tento řád byl revidován v roce 1605, avšak nespokojenost s ním přetrvávala v češích i nadále. Další drahotní řád byl vydán po bitvě na Bílé hoře.

Již první výše citovaný velký řád z roku 1578 prolamoval odvěký článek vyskytující se v cechovních statutech, aby nebylo zákazníkovi, který dluží u jednoho mistra, zhotoveno žádné zboží, dokud mistru předešlému, u kterého je dlužen, nezaplatí. Ovšem i po

---

³⁹⁸ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 80; KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 17.

³⁹⁹ KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 18.

⁴⁰⁰ MELICHAR, František. *Dějiny cechovníctví v Čechách*. Praha, 1902. s. 184–185.

⁴⁰¹ Zejména mezi nejvýznamnějším cechem – řezníky, Srov.: MELICHAR, František. *Dějiny cechovníctví v Čechách*. Praha, 1902. s. 190.

⁴⁰² MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 38.

nabytí účinnosti tohoto řádu se takový článek v cechovních statutech objevoval, pro rozpor s citovaným policejním řádem však nemohl být uplatňován u vyšší soudní instance.

Uvedené opatření panovníka se týkala pouze měst českých (vyjma Plzně, Českých Budějovic a Ústí nad Labem) a hornolužických, Moravská města (vyjma Jihlavy) byla tohoto téměř likvidačního kroku ušetřena a vyvíjela se bez většího omezení až do doby bělohorské.⁴⁰³

Přes tyto panovníkovy zásahy nebylo cechovní zřízení omezeno tak, jako v Rakousku, kde roku 1527 Ferdinand I. omezil novým řádem pro řemesla cechovní zřízení tak, že cechovní mistrovství již neuděloval cech, ale městská rada.⁴⁰⁴ Tento všeobecný řád řemesel, který vydal Ferdinand I. ve Vídni roku 1527 zůstal platný pouze pro rakouské země,⁴⁰⁵ pro země české žádné takové nařízení vydáno nebylo.

10.2. Motivace pro vznik cechů a změny ve vnitřní organizaci

Také v ceších obnovovaných po roce 1547 se objevují ve statutech zmínky o obecném blahu společnosti a do popředí se dostávají formulace o cechovní samosprávě, v tomto věku již ve smyslu určitého zřízení regulujícího činnost řemeslníků ku prospěchu celku, navíc jako odlehčení činnosti městské a vrchnostenské správy.⁴⁰⁶

Zajímavým důvod nacházíme pro vznik cechu pekařů, mlynářů a perníkářů v Luži, kde vrchnost prohlásila, že statuta potvrzuje „jak

---

⁴⁰³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 251.

⁴⁰⁴ KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 7.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 58.

⁴⁰⁶ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 172.

pro ušetření vrchnosti, také pro polehčení práva a pro snadnější přetržení zlého“.⁴⁰⁷

Dalším otázkou, která se objevovala ve statutech a popisovala důvod, proč byl cech založen, byla otázka tovaryšská – v této době se už veskrze dělnická třída mnohem lépe organizovala v rámci cechovního zřízení.

Dále v tomto období vznikaly **další spolucechy**, tedy sdružení několika řemesel v rámci města. Tato situace vznikala především tehdy, když cechovní mistři jednoho cechu svým počtem nedostačovali pro vznik samostatného cechu, ale také tehdy, když se rozhodla spolupracovat řemesla příbuzná, popřípadě řemesla, která by bez sebe nemohla existovat. Spolucechy tak vznikaly a zanikaly, stejně jako se někdy spojila řemesla v řemeslo jedno.

Souřadné postavení cechů v rámci spolucechu se dalo vyvodit (kromě statut spolucechu) také ze skutečnosti, že byla tato řemesla uváděna v samotném názvu spolucechu. Naopak podřadné cechy se stávaly součástmi spolucechů především z důvodu monopolizace jejich práce. Mnoho těchto spolucechů však ve sledovaném období vznikalo z vůle konšelské vrchnosti.⁴⁰⁸

Specifická situace v oblasti spolucechů byla v Praze při slučování a pozdějším rozdělování pražských měst v 16. století – spolucechy vznikaly, zanikaly a transformovaly se v průběhu tohoto období nejrůznějším způsobem, jelikož byla problematická existence několika cechů stejných řemesel v jednom městě (pokud byla pražská města zrovna sloučena). Pevných pražských spolucechů bylo pramálo, jako příklad lze uvést pokrývače, truhláře, uzdáře a kočí. Řemeslníci hradčanští a vyšehradští se sdružovali při ceších malostranských a novoměstských.

---

⁴⁰⁷ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 6.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 25.

Také **ve vnitřní organizaci cechů se po roce 1547 objevovaly změny**,⁴⁰⁹ zejména se pro tíživou hospodářskou situaci komplikoval vstup do cechu, zvyšovalo se příjemné jako vstupní poplatky a z toho důvodu se množily případy stolířství, tedy provozování řemesel mimo cechovní organizaci. Tato skutečnost se projevovala hlavně díky relativnímu přelidnění cechů v poměru k objemu poptávky, dále z důvodu ostřejší konkurence a konečně kvůli značnému rozmáhání se praxe, že vrchnost a také panovník měli své vlastní řemeslníky zaměstnané při svých dvorech, kteří nebyli omezeni tak přísnými nařízeními. Právě mezi těmito řemeslníky a řemeslníky městskými sdružovanými v ceších docházelo ke sporům.⁴¹⁰

Dalším činitelem, který ovlivňoval ústup řemeslných cechů z jejich dřívější slávy, byl rozmáhající se zahraniční obchod, který byl s to uspokojit již relativně velkou část domácí poptávky. Ostatně mnoho domácích řemeslníků působilo částečně také jako obchodníci a někteří se vydávali na cestu obchodování úplně.

Řemesla z důvodu vzrůstající imigrace i v rámci povolávání cizích řemeslníků přestávala být převážně česká, velké množství cizích řemeslníků se také bez závažnějších problémů asimilovalo do našeho prostředí. Přesto se ve statutech některých cechů objevovala ustanovení, která požadovala od členů znalost českého jazyka.

10.4. Omezení autonomie cechů a její přenesení na vrchnost

---

⁴⁰⁹ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 10–11.

⁴¹⁰ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526-1620*. Praha, 1910. s. 12 – 13.

Změny v autonomii cechovního zřízení po roce 1547

můžeme s přihlédnutím k oslabené moci měst, centralizaci a panovnické ingerenci do živnostenské politiky shrnout takto:⁴¹¹

1. nad cechy kromě konšelů začal dohlížet rychtář, tedy králův zástupce v královském městě, ve městech pražských ještě navíc hejtman. Rychtáři sice zprvu měli výslovné kontrolní pravomoci ve věcech městské rady (ačkoliv postupovali dle záznamů i vůči cechům), roku 1617 však vydal císař výslovnou instrukci o dohledu na cechy.⁴¹² Městská rada byla první dohlížecí instancí,
2. v artikulích se přísahá již vždy věrnost králi, a to jak v městech královských, tak městech poddanských,
3. ačkoliv postačovalo i v této době potvrzení statut městskou radou, mnoho cechů se snažilo si svá privilegia nechat potvrdit panovníkem,
4. do cechovních statut prostřednictvím panovníka pronikaly snahy rekatolizační⁴¹³ a proněmecké,
5. činnost řemeslnická se stávala prostředkem příjmů královské pokladny, cechy byly zahrnuty do každoročních zemských berní, tato situace eskalovala zejména před bitvou na Bílé hoře, kdy byl vybírán značný jednorázový poplatek,
6. panovník posiloval svou pozici na poli vydávání předpisů, které například stanovovaly mzdy či sazby za řemeslné výrobky (viz výše),
7. živnostenské právo bylo posíleno ve prospěch panovníka, ten mohl nařídít cechu, aby přijal určitého mistra a dále mohl

---

⁴¹¹ JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 227; WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 65–67; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 250–253.

⁴¹² KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 20–21.

⁴¹³ V roce 1624 byla vydána instrukce všem krajským hejtmanům, která zakazovala výkon živnosti řemeslníkům nekatolického vyznání. Srov. KLAUS, Alois. *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*. Praha, 1945. S. 6.

panovník umožnit, aby mistr působil sám, bez členství v cechu, jako mistr osvobozený. Tito mistři pracovali především u královského dvora či pod jeho záštitou. Také umělcům bylo udělováno právo působit bez nutnosti být členy cechu. Byl tedy zaveden veledůležitý princip, že „právo živnostenské plyne z milosti zeměpanské“, ⁴¹⁴

Zbytkové pravomoci městské rady byly sice částečně v útlumu souvisejícím s oslabením pozice měst, avšak městská rada si s vývojem v hospodářství osobovala pravomoci další, v předchozím období neexistující, či náležející dosud do pravomocí samotných cechů. Působnost městské rady tedy byla následující: ⁴¹⁵

1. městská rada (tedy purkmistr a konšelé) byla exekutivním orgánem zemským, vykonávala mandáty a dekrety panovníka a dle nich také trestala,
2. stvrzování cechů a jejich statut po několikaleté přestávce vykonávala taktéž, ovšem za přítomnosti královského zástupce – rychtáře,
3. postupem času (po té, co panovník odmítl rozhodovat bagatelní spory) taktéž opětovně rozhodovala spory, které si cech nemohl vyřešit sám, jako první odvolací instance,
4. živnostenské právo určovala stále městská rada, jelikož bylo vázáno na právo měšťanské, o kterém taktéž rozhodovala (zvláště v technických věcech pochopitelně ve spolupráci s cechem), avšak intenzita zásahů do autonomie cechu taktéž postupem času rostla. Objevily se případy zásahů do volby nových mistrů ze strany městské rady. ⁴¹⁶

---

⁴¹⁴ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 74.

⁴¹⁵ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913. s. 78–89.

⁴¹⁶ KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 15.

5. živnostenský dohled byl vykonáván stále více ve prospěch spotřebitele, například stolíři byli stále častěji stíháni konšely pouze na výslovný popud cechu, židé pouze tehdy, když nebyli pod ochranou panovníka,
6. města rozšířila svůj dohled na mnohem širší spektrum činností, ve věci měr a vah, ale i dalších technických náležitostí, cejchů. Vydávala také cenová nařízení, ačkoliv existovaly řády zemské; cenová nařízení měst bývala flexibilnější – reagovala rychleji na změny cen jednotlivých komodit. Tato omezení byla nejčastější v oblasti cechů potravinářských. Další omezení byla hygienická, týkala se rovněž potravinářských řemesel a dále řemesel, která při své činnosti silně zapáchala,⁴¹⁷
7. finanční politika města vůči cechům byla rovněž rozšířena a velmi bohatá – platilo se za potvrzení cechovních statut, dále za jednotlivé rozsudky v rámci odvolací instance, jíž byla městská rada, platilo se za zásah městské správy vůči stolířům a následné uvěznění, roční poplatky a dávky (i v naturáliích). Specifickými poplatky byly poplatky na vzdělávání (v Kutné Hoře), některé cechy měly dokonce robotní povinnost,
8. ze starých povinností přetrvávaly povinnosti předcházet požárům a hasit je,⁴¹⁸ některé cechy měly také povinnosti vojenské (obrana města) a přetrvával i dohled nad mravností – svěcení svátků a nedělí, dobré chování.

Z výše uvedeného vyplývá, že dohled městské vrchnosti (městské rady) v 16. a 17. století byl značným způsobem zosťren, na újmu cechovní svobody a řemesla vůbec, s diskutabilním prospěchem pro spotřebitele. Cechy byly v rámci centrální moci zbaveny vlastně veškerého politického vlivu.

---

⁴¹⁷ Mezi zapáchající řemesla byli tradičně zahrnováni například jircháři nebo koželuzi. ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 4.

⁴¹⁸ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 99

Autonomie cechů po roce 1547 tak vlastně následovala osud autonomie královských měst (zejména pražských), která byla potlačena ve prospěch centrální panovnické moci. Rady pražských měst se mohly scházet jen s povolením panovníka či jeho komisaře, nad městy bděl královský rychtář a hejtman, odúmrt' propadala králi a Starému Městu pražskému bylo odňato postavení vrchního práva městského – byla zakázána apelace ve věcech právních ke Starému Městu pražskému ve prospěch královské komory.⁴¹⁹

Jak plyne z předešlého výkladu, také autonomie cechů byla tedy v období po roce 1547 značným způsobem omezena, ovšem tu částečně ve prospěch panovnické moci, částečně ve prospěch měst. Mállokterý cech si již psal vlastní statuta, spíše si jej vypůjčoval⁴²⁰ (za poplatek) od cechů starších z jiných měst a dával si je stvrzovat konšely (někdy jako celek s tím, že si místní odlišnosti poté cechy upravovaly vlastním usnesením) a posléze králem.

Co se týče **struktury statut** z období druhé poloviny 16. století, tak tato statuta, stejně jako dřív, nemají standardní strukturu, jednotlivé články jsou v nich uspořádány více méně nahodile, objevují se také věci bagatelní. Je z ní také zřejmé, které články se v nich objevily z iniciativy cechů, které pak z vůle městské vrchnosti a panovníka. Pro větší bezpečnost a důležitost se cechovní statuta vpisují také do městských knih.

Kromě cechovních statut měly cechy také **jiné evidence a registry**,⁴²¹ například soupisy učedníků, tovaryšů a mistrů, knihy pří, dluhů, koupí (surovin), knihy účetní a další, které byly taktéž ukládány do cechovní pokladnice.⁴²² V této době také končí (alespoň formálně)

---

⁴¹⁹ KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934. s. 3

⁴²⁰ KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 64.

⁴²¹ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 17.

⁴²² NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948. s. 6

výsadní postavení cechmistra v rámci cechu, například výhodná místa při trzích jsou již minulostí.

11. Centrální regulace cechovního zřízení (živnostenské zákonodárství) po třicetileté válce

Po konsolidaci řemesel v období po třicetileté válce, kdy byly české země zpustošeny a vylidněny, pokračovalo cechovní zřízení ve své tradiční podobě ovlivněné událostmi roku 1547.⁴²³ Cechy se však ještě mnohem více uzavíraly před okolím, monopolizace výroby pokračovala. Města udělovala privilegia také řemeslníkům mimo cech (například u panských dvorů), rostl počet stolířů. Velký hospodářský rozmach překračující hranici měst i zemí nestihlo strnulé cechovní zřízení zachytit, hlavním představitelem řemeslné výroby se postupně stávala manufaktura.⁴²⁴

V Anglii byl cechovní monopol zrušen roku 1623⁴²⁵, ve Francii značně omezen již roku 1614, cechovní monopol byl zrušen roku 1776 a po Francouzské revoluci byly cechy úplně zrušeny roku 1791⁴²⁶. V německých zemích proběhly v letech 1530, 1654 a 1672 pokusy o reformu cechovního zřízení, postupně od roku 1810⁴²⁷ pak byla v jednotlivých zemích v podstatě cechovní autonomie rozložena, cechy přišly o jurisdikci a dostaly se přímo pod dohled zemských úředníků.

V českých zemích byly vydány roku 1689 státní výnosy, které regulovaly řemeslnou výrobu k neprospěchu cechů.⁴²⁸ Dále se jednalo o zrušení cechů roku 1699 v souvislosti s návrhem hejtmána Nového Města pražského Ferdinanda z Vrtby,⁴²⁹ který však ještě zánik cechů neznamenal. V rámci připravované reformy však byla provedena dotazníková akce, při níž města odpovídala na otázky

---

⁴²³ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 12.

⁴²⁴ KLÍMA, Antonín. *Manufakturní období v Čechách*, Praha, 1955. s. 198

⁴²⁵ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 56.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 57.

⁴²⁸ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*. Praha, 1985. s. 598.

⁴²⁹ JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963. s. 276.

týkající se cechovního zřízení. Z odpovědí zástupců měst vyplývá⁴³⁰, že:

- bez cechů by nebyla zajištěna odpovídající kvalita výroby,
- bez cechovního zřízení by nebylo adekvátně zajištěno vzdělání učedníků a tovaryšů,
- cechy měly důležitou funkci při slavnostních událostech, ale také při hašení požárů.

Roku 1725 vyšel císařský patent, který stanovil, že tovaryš může získat právo vykonávat živnost již pouhým rozhodnutím správním,⁴³¹ v letech 1731 a 1732 pak proběhlo další omezení cechovní autonomie ve prospěch státní moci (tzv. generální cechovní patent Karla VI.).

Roku 1708 byl vydán dvorský dekret Josefa I., ve kterém se mimo jiné hovoří o tom, že „cechy zřizovati, jim řády, výsady a svobody udělovati přísluší pouze vládě“.⁴³²

11.1. Generální cechovní patent z roku 1731

Nejdůležitějším právním dokumentem tohoto období byl **generální cechovní patent z roku 1731**, který představoval velkou ingerenci do profesní samosprávné pravomoci cechů, obsahoval velké množství omezení, na které navazoval systém přísných sankcí.⁴³³ Patent byl také jedním z prvních obecně závazných předpisů upravujících cechovní zřízení, generálním pramenem cechovního práva.

Je zřejmé, že tento akt nemohl postihnout drobné i větší rozdíly mezi různými druhy cechů a jeho přínos k cechovní správě je

---

⁴³⁰ DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984. s. 14 – 15.

⁴³¹ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*. Praha, 1985. s. 598.

⁴³² ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 12.

⁴³³ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 231.

diskutabilní, prospěl však stále vzrůstajícím centralistickým tendencím.

Samotný patent je jedním z nejvýznamnějších legislativních aktů 18. století⁴³⁴ a pro jeho důležitost (stanovil zatím největší zásah do cechovního zřízení přímo ze strany státní moci a vytvořil základ živnostenského hospodářství a byl nutným předstupněm ke tvorbě živnostenského zákoníku), je třeba zevrubněji popsat **jednotlivá ustanovení**.

Článek první prohlašoval za neplatné všechna statuta, která nebyla potvrzena králem, stanovil povinnost, aby se cechovní schůze účastnil cechovní inspektor nebo komisař (kteréžto funkce také patent zřizoval)⁴³⁵ jako zástupce vrchnosti, a dále stanovil sankce za nedodržování tohoto ustanovení.

Druhý článek mimo jiné ukládal povinnost učedníka předkládat průkaz původu a výuční list – které byly následně uloženy v cechovní pokladnici. Výpověď z pracovního poměru musel podat tovaryš nejméně 8 dní předem.

Článek třetí hovořil o tom, že učedník, který se vyučil na jiném místě a učil se potřebný počet let, nemůže být nucen se učit déle v dalším zaměstnání.

Čtvrtý článek stanovoval osoby bezectné, mimo jiné katy, žalářníky, žebráky, hrobníky a pohodné, jejichž synové nemohli dosud vykonávat řemeslo. Ode dne účinnosti generálního cechovního patentu (s výjimkou pohodných, kteří měli zpřísněný režim) mohli synové těchto osob řemeslo vykonávat.

Pátý článek zapovídal svépomoc a svévolný výkon práva mistrů a tovaryšů pro případ, že se jiný mistr či tovaryš dopustil bezectného jednání – v těchto případech se vždy nechávalo

---

⁴³⁴ KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004. s. 47-48.

⁴³⁵ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 342.

rozhodnutí o obviněném na vrchnosti. Dále hovořil článek o tovaryšských stávkách (rebeliích) a stanovil za ně tresty.

Článek šestý ruší předchozí praxi hlavních (vrchních či zemských) cechů a cechů vedlejších (venkovských);⁴³⁶ nadále mají mít všechny cechy, jejichž statuta potvrdil král, rovné postavení. Tento článek také zapovídá v rámci posilnění centrální vrchnostenské moci korespondenci cechů mezi sebou a ruší tovaryšská bratrstva.⁴³⁷

Sedmý článek upravuje vandr či „šenkování“ tovaryšů⁴³⁸ (viz také výše); nadále má být vandrovní tovaryš zaopatřen jen v nezbytném rozsahu a tovaryši, který žebrá či vandruje od cechovní hospody k hospodě, nemá být nadále poskytnuto zaopatření.

Osmý článek se týkal pokut, až dosud udělovaných za prohřešky jako urážku na cti nebo stolířství. Nadále měly udělovat cechy pokuty jen za mírnější prohřešky (do 2 zlatých), výnos z pokut měl plynout cechu jen na úhradu nákladů, zbytek připadal vrchnosti.

Článek devátý zakazoval některé předchozí diskutabilní cechovní praktiky, například pohrdlivé chování mistrů k tovaryšům či nošení zbraní tovaryši. Dále tento článek upravuje postavení tovaryšů, kteří pracovali pro vrchnost (zákaz diskriminace těchto tovaryšů ze strany cechů).

Desátý článek zakazuje hanění mistrů ze strany tovaryšů a prohlašuje za neplatnou přísahu mistrů, že budou zachovávat cechovní tajemství.

O nemanželských dětech a jejich postavení po případné legitimizaci z milosti císaře pojednává článek jedenáctý.

---

⁴³⁶ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 50.

⁴³⁷ KLÍMA, Antonín. *Manufakturní období v Čechách*, Praha, 1955. s. 205.

⁴³⁸ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947. s. 50.

Dvanáctý článek přikazuje cechům řádně hospodařit (zakazuje nákladné hodování) a upravuje mistrovský kus.⁴³⁹

Článek třináctý zakazuje některá jednání členům cechu, jde o jednání mezi rivalitními cechy, o kartelové dohody mezi členy cechu a dále upravuje některé skutečnosti související s manželstvím.

Čtrnáctý článek se opět zabývá chováním čeledi (tedy učedníků a tovaryšů) a stanoví, že pro jejich nevhodné chování může být zrušen celý cech. Tento článek také hovoří o důležité skutečnosti – **publikaci generálních patentů**. Stanoví se, že tyto musí být veřejně vyvěšeny na náležitých místech, uloženy v každé cechovní pokladnici a každoročně čteny za přítomnosti cechovního inspektora nebo komisaře na cechovním shromáždění. Dále se generální patenty četly učedníkům při vstupu do cechu. Cechy, které nadále fakticky fungovaly bez ohledu na tento patent, měly být zásahem vrchnostenské moci zrušeny.⁴⁴⁰

Tradice úředně publikovaných právních norem pro celé rakouské soustátí či pro jednotlivé země pak byla založena za vlády Josefa II.⁴⁴¹

Konečně patnáctý článek deklaruje povinnost řídit se těmito patenty a stanovuje také dozorové orgány: guberniální úřady, obchodní komory, krajské hejtmány a jiné úřady.

11.2. Generální cechovní artikule z roku 1739

Generální cechovní artikule z roku 1739 dále stanovily jednotný řád (vlastně společná statuta)⁴⁴² pro všechny řemesla.

---

⁴³⁹ Zákaz těžko zhotovitelných a neužitečných mistrovských kusů. Srov.: MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha, 1947. s. 51

⁴⁴⁰ KLÍMA, Antonín. *Manufakturní období v Čechách*, Praha, 1955. s. 205.

⁴⁴¹ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 326.

⁴⁴² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 254.

Z velké části navazovaly na předchozí generální cechovní patent z roku 1731,⁴⁴³ v některých částech jej pak doplňovaly.

Města byla těmito artikulemi rozdělena na 4 třídy, 1. a 2. třída měst pak měla cechovní statuta, která se nazývala „privileje“. V člancích byla nejdůležitější ustanovení týkající se pracovněprávních vztahů tovaryšů.

Celý název těchto artikul byl „Generální cechovní artikulové pro cechovní pořádky královských dědičných zemí českých“ a byly vzestupně dle článku rozděleny na následující části.

„O učednících“ - prvních 9 článků

Každý, kdo vstupoval do cechu jako učeň, musel být katolického vyznání a musel zaplatit do cechovní pokladnice vstupní poplatky, který se lišil dle třídy města. Dále byla stanovena zkušební lhůta 6 týdnů po nástupu do učení⁴⁴⁴ a za učedníka se museli zaručit dva mistři. Byla stanovena doba, po kterou se musel učedník učit řemeslu, v závislosti na druhu řemesla. Další ustanovení se zabývala zběhnutím učedníka (propadnutí záruční částky) a trestáním učedníka mistrem, dále postupem v případě, že mistr zemřel před skončením učednické doby, poplatkem za vyučení a učedníky, kteří byli syny mistrů.

„O tovaryších“ – článek 10 až 24

Generální cechovní artikule se zabývaly obecně chováním tovaryše – například dobou, do které musí být večer zpátky v domě hospodáře, listem původu a listem výučním, regulovaly tovaryšský vandr (jeho délka byla taktéž různá v závislosti na povolání). Další články pojednávaly o cechovní hospodě, čili „šenkování“ – postup pro případ, že tovaryš nesehnal práci a dále postup při nástupu a výpovědi ze zaměstnání.

---

⁴⁴³ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 241.

⁴⁴⁴ ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 12.

Byly taktéž zakázány dohody o mzdách a mistrům zakázány dohody o cenách zboží. Po zrušení tovaryšských schůzí cechovními patenty z roku 1731 byly tyto schůze opět povoleny za určitých podmínek (za poplatek). Spory vzniklé na těchto schůzích projednávali cechmistři za přítomnosti cechovních komisařů. Dále se znovu apeluje na dobré chování tovaryše, včetně včasného oznámení o konci pracovního poměru; pokud se nebude tovaryš chovat řádně, odkazují generální cechovní artikule na postup stanovený v generálních cechovních patentech z roku 1731 – jasný to důkaz částečně prováděcího charakteru artikulí.

„O mistřích, mistrovských kusech a mistrovských povinnostech“ – články 25 až 43

Článek 25 stanovil požadavky, které musel tovaryš splnit, aby mohl být přijat za mistra, byly to: Vysvědčení od cechu, kde chtěl být mistrem, osvědčení o původu a výuční list, výhostní list⁴⁴⁵ (v případě, že byl člověk poddaný) a průkaz o vykonaném povinném vandru. Společně s těmito podmínkami musel tovaryš získat městské právo a také v tomto případě musela s kandidátem souhlasit vrchnost. Další část se zabývala mistrovským kusem, také tady jej posuzovali cechmistři a nadto také cechovní komisaři.

Byly stanoveny ceníky pro přijetí mistra do cechu (taktéž dle třídy města a dle druhu řemesla), byla ovšem zakázána dříve velmi populární vstupní svačina. Synové cechovních mistrů a také mistři působící v jiných městech měli zaplatit pouze polovinu tohoto poplatku. Byla také potvrzena stávající praxe, při které se zakazovalo, aby jeden mistr „odluzoval“ tovaryše mistru jinému, další články hovořily o trzích a zakazech podomního obchodování. Článek 43 zakotvil prastarou povinnost členů cechu účastnit se pohřbu

---

⁴⁴⁵ Tento list vydávala poddaným jejich vrchnost a uvolňovala je k práci. Srov.: KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929. s. 49.

mistra, navíc však pojednával o výpomoci mistru nemocnému (propůjčení tovaryše).

„O vdovách“ – články 44 a 45

Vdova po cechovním mistru mohla pokračovat v provozování živnosti; neměla-li tovaryše, byl jí cechem přidělen a po složení určité peněžní částky do cechovní pokladnice ji cech zaopatřoval. Tovaryš, který se s takovou vdovou oženil, si měl co nejdříve obstarat právo mistrovské. Také tyto články tedy potvrzovaly současnou praxi.

„O cechovních shromážděních a peněžitých sbírkách“ – články 46 až 54

Řádná cechovní shromáždění se měla konat čtyřikrát do roka za přítomnosti cechovního inspektora nebo komisaře a všech tovaryšů a mistrů (pod pokutou za neúčast). Další články pojednávaly o chování účastníku shromáždění a rozsouzení případných sporů (za účasti cechmistrů a komisaře) a o mimořádných cechovních shromážděních. Z každé schůze musel být vyhotoven zápis do cechovní knihy.

„O starších cechmistrích , též o pokladnici a přivtělených cechů“ – články 55 až 61

Cechmistry dle generálních artikulí volil cechovní komisař a cechovní shromáždění, potvrzovala je pak vrchnost. Články 56 až 58 pojednávají o cechovní pokladnici, o tom, jaké listiny a poplatky se do ní ukládaly. Pokladnice měla mít několik zámků, klíč od jednoho z nich měl cechovní komisař nebo inspektor. Ve věci pokut a zabaveného zboží odkazovaly artikule taktéž na generální cechovní patenty. Článek 60 stanovil, že jednou ročně musí být kromě cechovních patentů (viz článek 14 těchto patentů výše) přečteny také cechovní artikule. Poslední článek 61 umožňoval tvorbu společných cechů, pokud bylo mistrů jednoho cechu málo.

Další regulace cechovního zřízení byla provedená roku 1739 a umožnila manufakturám konkurovat cechům.⁴⁴⁶

Obecně tedy lze konstatovat, že nová centrálně provedená regulace cechovního zřízení uskutečněná v 30. letech 18. století přebírala z dosavadních různorodých cechovních statut ustanovení, která se osvědčila a i nadále sloužila ku prospěchu centrální vrchnostenské moci (jako například zákaz kartelů, osvědčení o původu a výuční listy a další), praxe, která byla již obsoletní a vrchnostenské moci nevyhovovala, byla zrušena (vstupní svačina, podřízené venkovské cechy, podomní prodej a další). Podřízení cechovního zřízení státní správě pak zajistilo státu účinně kontrolovat a ovlivňovat řemeslnou výrobu.⁴⁴⁷

Další změny v cechovním zřízení pak proběhly speciálními artikulemi z let 1742–1778⁴⁴⁸ a dále za vlády Marie Terezie a Josefa II., mnoho živností se stalo svobodných, jiným se udělovala živnostenská koncese po splnění jednoduchých podmínek, tedy bez nutnosti být členy cechu a mít měšťanské právo (patent z roku 1765).⁴⁴⁹ Josef II. později v boji proti cechům ještě zesílil, když přestal potvrzovat cechovní statuta novým cechům.

Roku **1791 byl vydán generální cechovní patent**, který opět výslovně zmiňoval funkci generálního cechovního inspektora.⁴⁵⁰ Živnosti byly rozděleny na cechovní a necechovní, mistrem se mohl řemeslník stát až po zkoušce složené před státním úředníkem.

Cechovní zřízení dále postupem času ztrácelo na významu, necechovní živnosti (de facto tovární výroba) byly čím dál více protežovány, zvláště co se sociálních a zdravotních služeb týče

---

⁴⁴⁶ MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 343.

⁴⁴⁷ KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004. s. 48.

⁴⁴⁸ DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992. s. 12.

⁴⁴⁹ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 81.

⁴⁵⁰ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha, 2006, s. 60-61.

(Dekret z roku 1842 pozměnil možnost zaměstnávání dětí na věk až od devíti let. Následovala nařízení týkající se opatření pojištění v případě nemoci dělníků.), což vedlo k přesunu tovaryšů do třídy továrních dělníků. Za vlády Josefa II. vůbec docházelo k velkému rozvoji pracovního zákonodárství, v celém tomto období „se rýsují čtyři kořeny, z nichž rostou právní předpisy o práci – normy práva cechovního, předpisy práva horního, tzv. čelední patenty a normy robotních patentů“.⁴⁵¹

11.3. Zánik cechovního zřízení – živnostenský řád

Také v 19. století pokračoval úpadek cechovního zřízení, které bylo už pouhým stínem své bývalé důležitosti a nemohlo konkurovat modernímu způsobu výroby. Pomalu začal převládat tovární způsob výroby a některé cechy tak přirozeně zanikly, když nemohly konkurovat cenou a rychlostí výroby. Roku 1854 byly zahájeny práce na „Osnovách zákona obchodního a živnostenského pro císařský stát rakouský“.

„Ani nové podnikání, které se hlásilo k podnikatelskému liberalismu, však nebylo možné ponechat bez vypracování určitých společně závazných pravidel, která by zabránila tomu, aby se liberalismus nezvrhl v anarchismus s jeho destruktivními důsledky.“⁴⁵²

Dne 20. prosince roku **1859** tak byl vyhlášen patentem 227 ř. z. s účinností od 1. května 1860 **živnostenský řád**⁴⁵³ pro české země jakožto i pro celou Rakouskou monarchii. Živnosti byly prohlášeny za svobodné, zmizel cechovní přímus (nad některými živnostmi si však stát zachovával dohled a tyto mohly být vykonávány jen na základě

---

⁴⁵¹ VANĚČEK V. *Dějiny státu a práva v Československu*, Orbis, Praha 1964, str. 304.

⁴⁵² GERŠLOVÁ, Jana. *Historie veřejné správy: Živnostenský řád v retrospektivě*. In *Veřejná správa*, červen 2008, Praha, 2008.

⁴⁵³ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 87.

koncese). Tím byly **de facto i de iure zrušeny cechy ve svém klasickém pojetí.**

Od roku 1860 přebírají zčásti funkci cechů na základě živnostenského řádu živnostenská společenstva,⁴⁵⁴ která však již nemají z tak velké části regulatorní funkci, naopak se zabývají též zdravotnickým a sociálním zabezpečením, ale také poměry mezi mistry, pomocníky a uční. Právě mimo jiné rozmach dělnického hnutí v 18. a 19. století rovněž přispěl k zániku cechů; tovaryši a učedníci, kteří se postupem doby transformovali v dělnickou třídu, se postupně sdružovali v jiných organizacích.

Jako dozvuk cechovního pojetí živností byla po zmatku způsobeném téměř úplným uvolněním regulace novelou živnostenského řádu z roku 1883 (Živnostenský patent z 15. března 1883 č. 39 ř. z.)⁴⁵⁵ zřízena **živnostenská společenstva** již jako povinně veřejnoprávní korporace,⁴⁵⁶ částečně tak byl obnoven přímus (povinné členství v organizaci), avšak již ne přímus cechovní. Tyto organizace obsahovaly velkou část původní cechovní regulace (výchova řemeslníků,⁴⁵⁷ disciplinární jurisdikce, dohled nad uskladněním surovin, atd.⁴⁵⁸) a byly tak přirozeným nástupcem cechovního zřízení. Další novela živnostenského řádu byla vydána roku 1907, kladla například požadavky na přísnější odbornost živnostenských společenstev.

Úkolem živnostenských společenstev bylo zprostředkování práce, vypracování kolektivních smluv, vzdělávání a školení členů.

---

⁴⁵⁴ MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha, 1947. s. 65 – 66.

⁴⁵⁵ JAKUBEC, I. – JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha, 2006, s. 64–66.

⁴⁵⁶ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 158.

⁴⁵⁷ ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993. s. 14.

⁴⁵⁸ GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922. s. 95.

Živnostenská společenstva se mohla na určitém území sdružovat v jednotu živnostenských společenstev, která už byla dobrovolná.⁴⁵⁹

S určitou mírou zjednodušení lze konstatovat, že **zájmová samospráva dnešních svobodných povolání sdružených do profesních komor** má svůj základ v organizaci cechovní, ať už se týká vnitřních statutárních předpisů či například povinného členství a v rámci notářství pak notářského přímusu, který od roku 1850 stanovil, že k vyhotovení určitých právních listin je třeba přítomnosti notáře.⁴⁶⁰ Samotná stavovská organizace notářů byla založena roku 1871, lékařské komory roku 1892, provizorní advokátní řád byl vydán roku 1849 a advokátní řád potom roku 1868.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 335.

⁴⁶⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 382

⁴⁶¹ URL: < <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=38>>

12. Závěr

Závěrem lze tedy konstatovat, že cechovní zřízení, které sdružovalo jednotlivé profese v českých zemích od 14. do 19. století, je **projevem samosprávy, konkrétně samosprávy profesní (zájmové)** a je možná jej považovat za předchůdce současných profesních organizací.

Ačkoliv vznikl cech původně jako projev dobrovolného **sdužovacího práva**, stala se z něj korporace s nuceným členstvím, která jednak chránila zájmy svých členů vůči třetím osobám, jednak vykonávala jurisdikci mezi svými členy a to jednak v oblasti soudní a jednak v oblasti dozorové, kontrolní.

Popsané právní aspekty cechovního zřízení se prolínaly mnoha stoletími, některé otázky se v průběhu let měnily s různou dynamikou (pracovněprávní vztahy zůstaly rigidní od 14. do poloviny 18. století, od tohoto okamžiku však došlo k zásadním změnám), některé zůstávaly téměř stejné (zasedání na cechovním shromáždění).

Také **cechovní právo, zosobněné především cechovními statuty** se v průběhu let měnilo, od značně autonomní úpravy z počátků cechovnictví, přes vzrůstající centrální působení státu po roce 1547, až po sjednocení cechovního práva centrálním cechovním zákonodárstvím, jenž bylo provedeno v letech 1731 a 1739.

Základní atributy cechu (tedy jurisdikce a veřejnoprávnost) měly rozdílný vývoj. Zatímco veřejnoprávnost, tedy skutečnost, že cech byl veřejnoprávní korporací, na kterou byla přenesena část vrchnostenské moci, zůstala cechům po celou dobu jejich existence, jurisdikce byla postupně omezována stejně, jako byla omezována autonomie cechu ze strany nejprve městské a později hlavně státní moci.

Je tedy možné shrnout, že cechovní zřízení jako projev profesní samosprávy bylo nedílnou součástí vývoje společnosti ve 14. až 19. století s významným působením v oblasti práva správního, pracovního, finančního a práva sociálního zabezpečení.

13. Seznam literatury a pramenů

POUŽITÁ LITERATURA

BAIN, Ebenezer. *Merchant And Craft Guilds: A History Of The Aberdeen Incorporated Trades*, 2008.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *O začátcích ústavních dějin Starého města pražského*. Praha, 1904.

DESSI, Roberta – PICCOLO, Salvatore. *Two is a company, N is a Crowd?: Merchant guilds and social capital*. Salerno, 2008.

DIVIŠ, Jan. *Pražské cechy*. Praha, 1992.

DIVIŠ, Jan. *Pokladny pražských cechů*. Praha, 1984.

EBELOVÁ, I. *Novoměstské cechy stavebních řemesel v 16. až 18. století*, Documenta Pragensia 17, Praha, 1998.

GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003.

GRUBER, Josef. *Obchodní politika*, Všehrd, Praha 1924

GRUBER, Josef. *O komorách obchodních a živnostenských, Obchodní a živnostenská komora*, Praha 1904

GRUBER, Josef. *Průmyslová politika*. Praha, 1922

HICKSON, Charles R. – THOMPSON, Earl A. *The historical efficiency of european guilds*. Los Angeles, 1989.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989.

HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992.

HOUDEK, Ivan. *Zo života ružomerských cechov*. Martin, 1936.

HRUBÁ, Marie *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských Měst severozápadních Čech v raném novověku*, Documenta Pragensia 18, Praha, 2000.

CHYTIL, Karel. *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490 – 1582*, Praha 1906.

JAKUBEC, Ivan. – JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství Českých zemí od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha, 2006.

JANÁČEK, Josef. Pohled na život řemeslnických tovaryšů *In: Kniha o Praze 1963*. Praha, 1963.

JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha, 1961.

JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha, 1963.

JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha, 1983.

JANÁČEK Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha, 1955.

JANÁČEK Josef. K účasti Pražanů v protihabsburském odboji roku 1547. *In Pražský sborník historický 1964*. Praha, 1964.

KARLOVÁ, Zdeňka. *Změny v cechovním zřízení měst pražských po r. 1547*. Praha, 1934.

KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998.

KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha, 2005.

KLAUS, Alois. *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*. Praha, 1945.

KLÍMA, Antonín. *Manufakturní období v Čechách*, Praha, 1955.

KÜHDEL, Jan. *Vývoj olomouckých řemeslných cechů (do začátku 17. stol.)*. Olomouc, 1929.

LEWIS, Bernard. *The islamic guilds*. 1937.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1971.

MALÝ, K. – SIVÁK, I. *Dějiny státu a práva v České a Slovenské republice do roku 1918*. Praha, 1993. s. 51.

MENDL, Bedřich. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha. 1947.

MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902.

MEZNÍK, Jaroslav. Pražská řemesla počátkem 15. století. *Pražský sborník historický VII*. Praha, 1972.

- NOVOTNÝ, Antonín. *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha, 1948.
- OSIKA, Jan. Svět zanikajících řemesel. *In Večerník Praha, roč. 11*. Praha. 2001.
- PÁTKOVÁ, Hana. Pražská bratrstva mezi husitstvím a reformací. *In Documenta Pragensia*. Praha, 2000.
- PÁTKOVÁ, Hana. Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století. *In Pražský sborník historický 25*. Praha, 1992.
- PÁTKOVÁ, Hana: *Bratrstva ke cti božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha, 2000.
- PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury I*. Praha, 1985.
- PETRÁŇ, Josef. *Dějiny Hmotné kultury II*: Praha, 1997. s. 561.
- RENARD, Georges. *Guilds in The Middle Ages*. Kitchener, 2000.
- SEDLÁK, Jan. *O počátcích erbů pražských cechů*. Praha, 1945.
- SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray. 1875.
- STÁTNÍKOVÁ, Pavla. Cechovní předměty: *In Arts & Antiques*. Praha, 2004.
- STÁTNÍKOVÁ, Pavla. Cechovní pohřeb. *In Arts & Antiques*. Praha, 2004.
- ŠTĚDRÝ, Bohumil – BUCHTELA, Rudolf (ed.). *Řád živnostenský ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z. doplněný živnostenskými novelami, k němu se vztahujícími zákony, normáliemi a rozhodnutími úřadů, nálezy nejvyššího správního soudu a posudky obchodní a živnostenské komory Pražské*. Díl I. Praha, 1924.
- TOMAS, Jindřich. Hospodářské a sociální poměry v pražských městech v letech 1518-1547. *Pražský sborník historický VII*. Praha, 1972.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy I*. Praha, 1855.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy II*. Praha, 1892.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy VIII*. Praha, 1891.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách 1526–1620*. Praha, 1910.

WINTER, Zikmund. *Zikmund Wintra sebrané spisy z beletrie a z kulturních studií XVI.: Z městských živností*. Praha, 1925.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst*. Praha, 1892. s. 85.

WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. Věku*. Praha, 1913

WINTER, Zikmund. *Zlatá doba měst českých.*, Praha, 1991

OGILVIE, Sheilagh. *Guild, efficiency, and social capital*. In *The Economic History Review: Evidence from German Proto-Industry*. New Series, Vol. 57, No. Cambridge, 2004.

ZŘÍDKAVESELÝ, František a kol. *Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu*. Brno, 1993.

ČLÁNKY

Cechy, brzda pokroku? In *Tajemství české minulosti*, 1/2010, Praha, 2010.

GERŠLOVÁ, Jana. Historie veřejné správy: Živnostenský řád v retrospektivě. In *Veřejná správa*, červen 2008, Praha, 2008.

RUDOVÁ, Žofie. Turecké cechy. In *Historický obzor*, 11, 2000.

WINTER, Zikmund. První řemeslné cechy v Čechách, In *Časopis Musea Království českého*, LXXVIII, Praha, 1904.

CIMALA, Petr. *Referát o hanze ve středověku*, <http://www.modelylodi.cz/cesky/nazvoslovi/hanza.htm> (19.10.2001)

KOTOUS, Jan. Ke kořenům pracovního práva. In *Aplikované právo*, 2/2004, Praha, 2004.

INTERNET

Starověká řemesla: URL: <<http://www.jcmf.cz/lib/htech/straro.htm>> [cit. 2007-1-03].

Historie advokacie v ČR: URL:

<<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=38>>

PRAMENY

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského Království Českého: Díl 1. Privilegia měst Pražských*. Praha, 1886.

PÁTKOVÁ, Hana. *Cechovní kniha pražských malířů*. Praha, 1996.

14. Přílohy

14. 1. Příloha č. 1 – srovnání procentuelního zastoupení cechovních odvětví ve Starém Městě pražském v letech 1429 a 1562⁴⁶²

Výrobní skupina	1429	1562	Rozdíl
Potravinářská	16 %	25 %	9 %
Oděvní	28 %	20 %	8 %
Kovodělná	18 %	15 %	3 %
Textilní	13 %	1,6 %	11,4 %
Kožedělná	13 %	4,9 %	8,1 %
Zpracovávající dříví	7 %	8,7 %	1,7 %
Zpracovávající tuky		2,1 %	
Zpracovávající zeminy		1,1 %	
Ostatní živnosti	5 %	15,3 %	10,3 %

⁴⁶² JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961. s. 191–193.

14. 2. Příloha č. 2 – Vybrané sazby řemeslnických výkonů v Rakovníku na počátku 17. století⁴⁶³

Řemeslo	Výkon	Zlatých	Krejcarů
Řezníci	Kůže z vola největší	3	56
	Kůže z krávy	2	30
	Kůže telecí		20
	Loje libra		6
Koželuhové	Teletina nejlepší		30
	Vepřovice		36
	Pár podešví velkých		7
Ševci	Pár bot největších	1	39
	Pár bot menších	1	06
Kožišníci	Vydělání lišky		7
	Vydělání kuny		4
	Vydělání zaječiny		1
Kováři	Podkova ze železa hospodáře		3
	Okování vozu z železa hospodáře	3	30
	Okování vozu z železa kováře	10	
Truhláři	Dveře prosté		14
	Dveře futrované		42
	Lože na tři osoby	1	

⁴⁶³ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 62.

Bečváři	Velký 4 věderní sud		20
	Džber velký		8
	Pár konví		3
Mydláři	Libra svíček		8
	Libra mýdla		7

14. 2. Příloha č. 3 – Pozvánka ke schůzi cechu⁴⁶⁴

„Slovutní vzácné poctivosti páni mistři a bratři poctivého řemesla mlynářského k pokladnici a articulum do král. a kraj. města Čáslavě i jiní okolní na dvě i tři míle jak majestát náš sebou přináší, patřící; všem službu naši, všecko dobré, jak na duši spasitedlné, tak také tělu prospěšné před vzkazující, v známost vám uvozují, že pro průchod chvalitebného pořádku našeho mlynářského dle starobylého a zachovaného způsobu J. M. C. pana rychtáře jakožto inspektora poctivých řádův v král. městě Čáslavi, aby nám schůzka hlavní povolena byla, jsem pozdravil. Pročež pánův bratrův bratrsky žádám a vedle povinnosti a závazku na mne vloženého napomínám, že sebou nic nedáte sjíti, nýbrž poněvadž ten poctivej řád od předkův našich s velikou těžkostí a nákladem vyzdvižen jest a podle J. M. C. té milosti udělené a od přísěžných mlynářův zemských potvrzené, že jeden každý příští slavnosti vzkříšení Páně, tj. v outerej, jenž s bude psáti 20. aprilis do města Čáslavě se pochýlí, a co kdo s čím povinnen bude sebou přinese; též aby nějaká (niaka) pořádnost se stala a ten poctivej a starožitnej řád zaopatřen byl, svou radou přispěje, kterej by přistoupení chtěl neb za vyučenou dáti mínil, uředlníka připovědět mínil, že po poslíčku věděti dáti sobě nestiží; i pro lepší důvěření této citací dal jsem pečeť cechovní přitisknouti. Datum v král. městě Čáslavi 9. April. A, 1688.

Pečeť cechu mlynářského

(Podpis schází)“

---

⁴⁶⁴ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 261.

14. 2. Příloha č. 4 – Povolení k učení⁴⁶⁵

„Já Vilím František Škodský z Fajerberku, velebné Kapitoly Královské Hlavního Kosetla Sv. Víta na Hradě Pražském Správce známo činím tímto listem vůbec přede všemi a zvláště tu, kdež čtoucí slyšán bude, že jest přede mne předstoupil Petr Nejedlá s náležitou poslušnou poddaností mne jest za to snažně požádal, poněvadž toho celého oumyslu jest poctivému řemeslu mlynářskému se učiti a vyučiti, abych mu tak list na místo vrchnosti jeho milostivě povolující, tak také poctivého na svět splození, hodnověrného vysvědčení vydati odporen nebyl. I poněvadž slušné a spravedlivé věci vyhledává, ani i milostivá vrchnost takových lidí budoucně potřebovati moci bude, tehdy tak činím a s povolením opačené vrchnostijeho milostivé, aby se tomu řemeslu učiti a vyučiti mohl, své povolení dávám. Ano i že jest otec Jakub Nejedlý a matka Barbora, dcera nebožtíka Bartoloměje Hrocha skrze pořádného lože manželského na svět splodili. Za kteréhož se k V. M. a Vám a obzvláště pánům Starším Cechmistrům poctivého řemesla mlynářského (přimlouvám), aby téhož jmenovaného Petra Nejedlého do společnosti své přijmouce (však z poddanosti, v kteréž zavázán jest nepropouštějíce), jemu všelikou vlídnost pro jeho ctné i rodičův jeho chování prokazovali. Že tomu tak a ne jináče, pečeť mou, kterouž užívám, na vědomí toho všeho přitisknouti jsem dal a se svou vlastní rukou podepsal. Jehož jest dathum v městys Unhošti 4. dne Octobris Ao 1660.

Vilím (Pečeť.) František
Škodský z Fajerberku m. p.“

---

⁴⁶⁵ MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha, 1902. s. 261-262.

14. 2. Příloha č. 5 – Artikule cechu ševcovského v královském Starém Městě Pražském⁴⁶⁶

„My Ferdinand II. z Boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouské, Markrabě Moravské a Slezské Kníže a Lužické Markrabě.

Oznamujem tímto listem všem, že jsme od Starších cecmitrův i jiných všech mistrův poctivého pořádku řemesla ševcovského v Starém Městě našem Pražském, ve vší poníženosti prošení. Abychom jim od slavné paměti krále Vladislava majestát na užívání jistého počestného znamení a erbu předků jich i s potomky a budoucími daný, kteréžto datum v Praze ve čtvrtek po obřezání Božím, léta Páně tisícího čtyřstého sedmdesátého sedmého; jako i některé artikule a řády, kterýmiž jsou se předkové jich ševcův v pořádku svém řídili a oni tolikéž řídí, též resolicí od někdy Karla kněžete z Lichtensteina na onen čas království našem dědičném Českém nařízeného místodržícího, mezi nimi staršími i jinými mistry ševcovskými Starého Města Pražského z jedné a staršími židy Pražskými o prodej rozličné obuvi a v jich řemesle živnosti provozování z strany druhé, jedenáctého dne měsíce října léta tisícího šestého dvacátého čtvrtého vyšlou; item recess od téhož knížete z Lichtensteina v též příčině jménem a na místě našem sedmého dne měsíce dubna léta tisícího šestistého dvacátého šestého vynešený, milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili. K jejichžto ponížené prosbě milostivě nakloněni jsouce, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím s radou věrných našich milých a mocí královskou jakožto dědičný král Český nadepsaný majestát krále Vladislava na užívání téhož znamení a erbu týmž ševcům Staroměstským daný, jako i dotčené dva recessy, které se takto

⁴⁶⁶ MELICHAR, František. *Dějiny cechovníctví v Čechách*. Praha, 1902. s. 142-149.

rozuměti a vykládati mají, že židé Pražští žádných tovaryšův, štolýřův a čeládky křesťanské k děláni obuvi všeliké, leč dle znění týchž recessův, jen k svým vlastním potřebám židovským a více nic bez vůle a vědomí starších mistrův pořádku ševcovského chovati moci nemají a nemohou, schváliti, obnoviti a potvrditi a nadepsané mistry řemesla ševcovského při týmž majestátu a dle znění jeho užívání znamení neboližto erbu v prostřed listu tohoto našeho uměním malířským obnoveného a vymalovaného, jako i při týchž dvouch tak vysvětlených recessích zůstaviti ráčili. Jako i nicméně na jich Starších cechmistrův i jiných mistrův téhož pořádku ševcovského poníženou žádost a vyhledávání nadepsané artikule a řády pro uvarování všelikých budoucích roztržitostí a nesnází tolikéž potvrzovati a je vysvětlovati ráčíme takto:

Předně, kdyžbykoliv při obnovení ouřadu konšelského, buďte předešlý anebo nový starší od poctivých purkmistra a raddy Starého Města Pražského, témuž pořádku nařízení a ustanoveni byli, má se všecken cech do společnosti sjíti a mistři obecní mají v nově volené starší za stůl zasaditi a jim společně a jednomyslně připověděti, že se ve všem povolně jak v svornosti a lásce jimi řídití a spravovati i také na jich obec obeslání každého času poslušně se najíti dáti chtějí; mají také a povinni budou jich starších mistrův žádati, aby nad poctuvým pořádkem, majestátem, starobylými zvyklostmi a řády ruku ochrannou drželi a kteréhož by z prostředku jich starších požádali, aby jim v příbytku jeho schůze popřána byla, toho se jim dostati a povoleno býti má.

Druhé: když by starší cechmistři počet svůj, jakž dobrý řád v tom zachovávan bývá, činiti chtěli, tehdy mají v plném počtu přede všemi mistry, v přítomnosti dvou osob radních ze všeho příjmu i vydání každého času i roku pořádný počet činiti; po vykonání toho všickni jiní mistři povinni budou týmž starším cechmistrům za jich práci uctivě poděkovati.

Třetí: pro obecné potřeby toho pořádku při každých suchých dnech všickni obecní mistři kromě starších, kteříž se z toho vynímají, a pro práci, kterouž pro ten pořádek vedou a bedlivě vésti mají, osvobozují, po šesti krejcařích do pokladnice skládati a dávatí jsou povinni, pokudžby se pořádek, po čem by budoucně dáváno býti mělo, nesnesl.

Čtvrté: každý tovaryš řemesla ševcovského, kterýž by do pořádku za mistra přijat býti chtěl, má předně u jednoho mistra, jenž by již deset let v řemesle mistrem byl, do tří let v řemeslu dělat a potom po troje suché dni, vyžádaje sobě do cechu vstoupení, se odpověditi a žádati, aby jemu bylo dopuštěno mistrovské kusy ukázati a to zejména takové: boty mazané s koleny, kordovánem podšité, s řemenem štěpované na tři podešvy dobře ušité; pár bot dobrého vazy do vody po lovecku dvakrát po podešvě šitých; pár bot kordovánských, rovných, též kordovánem podšitých s řemenem na tři podešvy; pár střevíc, jež zovou punčoch, dvakrát po podešvu šitých; pár střevíc mysliveckých na tři podešvy po dvakráte do nártu šitých; pár panenských kordovánských střevíc mazaných. Potom pak týž mistr nebude moci jinému až do tří let žádnému k řemeslu dopomáhati.

Páté: Tovyš, který by sobě oblíbil a za manželku pojíti chtěl vdovu mistrovskou, ten sobě předně vstoupení s přátely svými do pořádku vyžádati, potom podle hodného uznání a možnosti jeho na penězích za mistra přijati býti má. Podobným způsobem také, kdyžby sobě oblíbil a za manželku sobě pojíti chtěl dceru mistrovu, ten každý 10 kop míš. Do pořádku složiti povinnen bude a má též za mistra přijat býti. Jestliže by se pak kdo s tovaryšův aneb kdokoliv jiný našel a nedělaje u mistra k řemeslu do tří let pořádku sběhlých, ani že by sobě vdovy mistrové anebo dcery mistrovské za manželku nepojal, ten má za tři léta 30 kop míš. do pořádku složiti a pořádné kusy

mistrovské ukázati, jináče nebude moci nižádným vymyšleným způsobem za mistra přijat bejti.

Šesté: Syn mistra dobře zachovalého, užívaje práva po otci svém, jakž při prvních suchých dnech vstoupení do pořádku s přáteli svými by měl, ten hned má za mistra beze všeho okazování řemesla a kusův mistrovských do pořádku přijat býti a tehdáž do pokladnice cechovní dolar široký složiti. Mají pak jemu dva mistři od pořádku vydání býti, kteříž by jemu i jednomu každému za mistra přijatému správu a naučení podle starobylého nařízení, jak by se chovati měl, dali a to v slovích takových: Slibuji tajnost' raddy i všecko poslušenství cechu zachovati, jakž na věrného pobožného křesťana náleží, se s svatou katolickou, římskou církví srovnávati, nynějšími i budoucími staršími cechmistry i poctivým pořádkem se řídit, spravovati, všecky mistry v poctivosti míti, sám také ve všech věcech řádně a poctivě živ býti a se chovati; táž pak slova ten vnově přijatý sám ústy svými vyřknouti bude povinen.

Sedmé: kterémuže tovaryši řemesla již povoleno bylo ukazovati a on měl do pořádku přijat býti, ten každý bude povinen sobě za manželku osobu od poctivých a řádných rodičův spolčenou, kteráž by se ve svém stavu pannenském nebo vdovském poctivě chovala, pojíti, čehož pokudžby se nestalo a něco nepočstného vyhledáno bylo, tehdy takový každý k řemeslu býti připuštěn nemá. Tolikéž mistr téhož řemesla, kterýž jsouce vdovcem, zase by se oženil a manželku z neřádných a nepořádných lidí, též z lože nepořádného zplozenou, nebo že by nepoctivě se chovala, pojal a pakliby se týž mistr nějakého neřádu, pro kterýž by ji sobě za manželku pojíti musil, dopustil, což také o každém tovaryši rozuměno býti má, takový každý nemá toho užiti a v pořádku trpín býti.

Osmé: mladý mistr, jsouce do pořádku přijatý, aby sobě krámu k provozování řemesla bez vědomí starších nenajímal a nejednal, a nad to výš jak týž vnově přijatý tak žádný jiný z obecních mistrův

jiného přenajímání nemá pod pokutou 2 kop míš. a k tomu téhož krámu užítí moci nebude,

Deváté: každý mistr jak kdo potom přijatý, jest v prodeji a v sedání v trhu též jinde po jarmarcích takový řád zachovávatí a posloupně sedati mají a žádný aby jinému kupcův neodluzoval žádným vymyšleným způsobem, pod pokutou dvou kop míšeňských; také aby žádný z mistrův jeden druhému tovaryšův a čeládky jich neloudil tolikéž pod pokutou tolikéž pod pokutou dvou kop míš.

Desáté: Žádný mistr nemá sám o své újmě sobě učedníka jednati nežli s vědomím a povolením starších cechmistrův, před miniž o témž učedníku, prvé nežli by přijatý byl, od lidí hodnověrných o řádném jeho z počestného lože na svět splození vysvědčení se státi má; k tomu také dva rukojmí, lidi hodné za věrnost' a zbití v mistra jeho do kolika let se učiti tolik také liber vosku do pořádku složití povinen bude.

Jedenácté: Aby řemeslo po krámích a stáncích bylo za časté vohledáno, tak aby všichni mistři řemeslo spravedlivé a hodné dělali, starých podevší k nové obuvi nedávali, aniž staré přípravy koží českých liberní a Nídrlandské kůže nemíchali; při kom by se pak co takového našlo, aby pobráno a ten každý od starších pokutován byl.

Dvanácté: kdyby mezi mistry, manželkami jich nějací neřádové, vády a různice povstaly, tehdy starší cechmistři mají tu moc, je před sebe obeslati dáti a v tom ve všem vyslyšeti, porovnatí a na kohož by příčina týchž nevolí uznána byla, jeho peněžitou pokutou nebo vězením skutečně trestati.

Třinácté: dopustil-li by se kdo z tovaryšův a čeládky zahálky a mistr jeho starším by o tom neoznámil, týž mistr bude povinnen do pořádku jednu libru vosku dáti. Tovaryš aneb čeledín má vězněním strestán býti nebo tolikéž libru vosku složití.

Čtrnácté: Jestli že by Pán Bůh prostředkem smrti některého z mistrův nebo manželku a dítky jich z světa povolati ráčil, povinni

budou všichni mistři k jisté hodině časně se scházeti a to mrtvé tělo poctivě k hrobu doprovoditi. Kdožby se pak k tomu nepostavil, ten každý pokutu 12te krejcarův bude povinen složiti a dáti.

Patnácté: Co se kupcův, handlířův, židův stolířův a jiných pokoutních k děláním a prodáváním obuvi všelijaké pro nepořádnost jich žádného práva nemajících ševcův, kteříž by v střevících a všelijaké obuvi handlovali a buď v městech Pražských po krámích, ulicích aneb kdekoliv jinde v městech, městečkách a vesnicích v království Našem dědičném českém, ji dělali aneb prodávali, dotýče; ti a takoví kupci, handlíři, židé i jiní nepořádní stolíři, kdežbykoliv postiženi byli, mají od starších mistrův na místě jiných mistrův řemesla ševcovského, při právě tu kdež náleží z toho právně obviněni býti a jednokaždé právo má a bude povino mezi nimi co za spravedlivé jest vyřknouti a straně, kteráž by obdržela spravedlnosti, uděliti a k ní dopomoci.

Šestnácté: Na trzích a jarmarcích kdekoliv v témž království českém vysazených, žádný, kterýž pořádný mistr řemesla ševcovského v poctivém pořádku zůstávající anebo pravého náboženství katolického římského, pro něž mnozí z téhož království Našeho českého se odebrali, následovník nebyl, žádné obuvi pod pokutou pobráním ji prodávati nemá, leč by sobě kdo obzvláštní na to obdarování od nás, dědicův a budoucích našich králův českých z milosti udělené a dané měl.

Sedmnácté: Ty osoby, které sobě jaké fraybrýfy dané mají, povinni budou se k týmž starším cechmistrům i jiným všem mistrům téhož poctivého pořádku, pokojně, šetrně a náležitě chovati, jim v nejmenším žádných protimyslností nečiniti a pamatujícíce na to, že jim takový frajbrýfy z pouhé milosti a to až do milostivé vůle a libosti Naší udělené jsou, k tomu sami příčinou nebyly, abychom my na slušnou stížnost pořádku ševcovského takových kasírovali příčiny neměli.

Osmnácté: Žádný, kdožby pravého náboženství katolického římského následovníkem, poslušným synem církve svaté nebyl, do společnosti a cechu jich pod jakýmkoli vymyšleným způsobem přijímán, jako i pokudžby ještě který nekatolický v pořádku byl, dále nikoliv více trpín býti nemá, nyní i na budoucí věčné časy.

Devatenácté: Na trzích a jarmarcích kdekoliv v království českém vysazených mistrů řemesla ševcovského v poctivém pořádku Starého Města Pražsk. zůstávající mohou a moci budou spolu s jinými handlíři zároveň jednoho času a hodiny obuvi své vykládati a prodávati.

Dvacáté: Podle starobylého každého času zachovaného způsobu a obyčeje mohou a moci budou oni starší cechmistrů na místě jiných mistrův pořádku ševcovského téhož Starého Města Pražského tak jako kdy prvé, svobod, nadání, řádův a práv svých tuto vysazených jiným mistrům ševcovským, kdeby se ti koliv osaditi a poctivý pořádek sobě zaraziti chtěli, svobodně udělovati a je toho všeho účastna činiti, však vše toliko osobám dobře zachovalým a katolickým.

Naposledy tuto obzvláštní milost naši císařskou a královskou všem téhož pořádku ševcovského Star. Města Pražsk. činíce, aby kdyžby se koliv a kdekoliv který z nich na jarmarcích a jinde po živnosti své zahodil, žádné z nich od nižádného buď on kdo buď pro cizí i obecní dluhy, kteréž by jeho vlastní nebyly, hurován a obstavován býti nemá nyní i na budoucí věčné časy.

Chtíce tomu konečně, aby svrchu psaní starší cechmistrů i jiní mistrů v témž poctivém pořádku v Star. Městě Pražsk. zůstávající při tom při všem, což se v tomto listu Našem píše a obsahuje, jmíni, držáni a neporušitelně zachováni byli bez Naší, dědicův Našich i budoucích králův českých i na jiných všech lidí překážky a odporosti.

A protož přikazujem všem obyvatelům a poddaným Naším, ze všech čtyř stavův téhož království Našeho dědičného českého a obzvláště Pražanům StaroMěstským nynějším i budoucím věrným milým, abyste častované starší cechmistry i jiné mistry v témž pořádku ševcovském Star. Měst. Praž. zůstávající při týchž naddotčených svobodách, obdarováních a milostech, dobrých a chvalitebných zvyklostech jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, žádných jim v tom nejmenším překážek jak sami nečiníce, tak ani komu jinému činiti nedopouštějíce a to pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší Císařské a Královské dědicův Našich budoucích králův českých.

Tomu na svědomí pačeť naši Cís. A Král. k listu a majestátu tomuto přisvěsiti jsme poručiti ráčili. Dán v Městě Našem Vídni ve středu po neděli postní Laetare jinak dvacátého osmého dne měsíce března Letha od narození syna božího ticícího šestistého dvacátého devátého v královstvích Našich Římského desátého, Uherského Jedenáctého a Českého dvanáctého.

Ferdynand

Gulielmus Comes Slavata
Bohae & Cancellarius

Ad mandátům Sac. Ces. Majestra
tis proprium.

J. J. Hännigek

Rafael Mnissovský

L. S.

Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu pečeť pořádku našeho větší k tomuto Vidimus jsme přivěsili, jehož jest datum v král. Star. Měst. Pražském dne 24. Měsíce Novembris Leta Páně 174.“

Abstrakt

Tato rigorózní práce se zabývá právními aspekty cechovního zřízení v českých zemích, popisuje tyto jednotlivé aspekty a věnuje se také jejich vývoji od počátků cechovnictví až po jeho zánik v roce 1860.

Práce vychází ze situace v oblasti měst a městského práva, detailně popisuje chovní správu a zabývá se právy a povinnostmi každého člena cechu. Stěžejní částí práce je potom problematika cechovní normotvorby, jejímž projevem jsou zejména cechovní statuta a později také obecně závazné předpisy vydávané panovníkem.

Abstract

This rigorous thesis deals with the legal aspects of the Czech guild system and defines these aspects from the beginning of the existence of guilds in the Czech lands to the demise of the guild system in 1860 caused by the Trades Licensing Act of 1859.

It describes the situation in the municipality and municipal law, describes in detail guild government and deals with rights and duties of every guild member. The fundamental part of the thesis is concerned with the matter of guild legislature manifested in guild statutes and later also in central trade regulations made by the sovereign.

Shrnutí

Tato rigorózní práce se zabývá právními aspekty cechovního zřízení v českých zemích, popisuje tyto jednotlivé aspekty a věnuje se také jejich vývoji v rámci existence cechovního zřízení v českých zemích – tedy od prvního cechu, jehož existence je doložena písemnými prameny (roku 1318), přes zlomový rok 1547, od kterého se cechovní právo stále ve větším rozsahu začalo řídit centrálním živnostenským zákonodárstvím, až po zánik cechovníctví v roce 1860, který byl důsledkem nabytí účinnosti nového živnostenského zákoníku.

Výchozím bodem práce je skutečnost, že cechovní zřízení je projevem samosprávy, konkrétně samosprávy profesní (zájmové), která byla na cechy delegována nejčastěji městskou správou.

Cechovní zřízení se prolíná různými oblastmi práva, především právem správním, dále také právo finančním, pracovním, okrajově právem sociálního zabezpečení.

Práce vychází ze stavu v oblasti měst a městského práva, bez kterého by neexistovalo právo cechovní, a analyzuje podmínky, za kterých cechovníctví v českých zemích vzniklo se stručným srovnáním situace v zahraničí. Dále popisuje podmínky pro vstup do cechu a postavení jednotlivých členů cechu – učňů, tovaryšů, mistrů a vdov – kteří měli v rámci cechovního zřízení jiná práva i povinnosti.

Další část práce popisuje zevrubně cechovní správu, včetně vrcholných orgánů této správy (cehmistr, cechovní shromáždění), cechovního soudnictví, postupu před cechovním soudem a systému sankcí, zabývá se také finanční a kontrolní funkcí cechů.

Stěžejní částí práce je potom problematika cechovní normotvorby, jejímž projevem jsou zejména cechovní statuta, později potom také obecně závazné předpisy vydávané panovníkem – řády, patenty či dekrety. Tento úsek se kromě popisu nejdůležitějších či

standardních ustanovení cechovních statut zabývá také zvláštnostmi a odchylkami v této oblasti cechovního práva.

Relativně samostatnou součástí práce jsou v podmínkách českých zemí cechy obchodní, kterým je věnována samostatná kapitola; tyto cechy nedosahovaly důležitosti, jako v jiných evropských zemích.

Résumé

This rigorous thesis deals with the legal aspects of the Czech guild system and defines these aspects from the beginning of the existence of guilds in the Czech lands, i.e. from the first historically documented guild statutes (attested in 1318), through the critical year 1547 (during which the guild law was beginning to be regulated to an increasing extent by the central trade law), to the demise of the guild system in 1860 caused by the Trades Licensing Act of 1859.

The initial point of this thesis is the fact that the guild system is a manifestation of self-government, specifically the manifestation of professional self-government. This self-government was delegated by the municipality.

The guild system pervades different areas of law, in particular administrative law, along with financial law and labour law and marginally also social security law.

The thesis emerges from the situation in the area of municipality and municipal law (without which the guild law would have never existed); it also analyses the specifications of the guild system formation in the Czech Lands and compares them to the situation in foreign countries. Furthermore, the conditions of guild membership are described with regards to the individual members of the guild – apprentices, journeymen, masters and widows – who have different rights and duties in the guild system.

The following part of the thesis describes in detail the guild government, including the highest authority (the guild master, the guild assembly) and guild judicature with a system of sanctions and procedures during trial; it also deals with financial and supervisory functions of the guilds.

The fundamental part of the thesis is concerned with the matter of guild legislature manifested in guild statutes, later also in central trade regulations made by the sovereign. In addition to the standard or the most important provisions, some special provisions in this area of the guild law are described as well.

A relatively independent part of the thesis is concerned with trade guilds, which were not as significant in the guild system as the other guilds in the conditions of the Czech Lands.

Klíčová slova: cechy, profesní samospráva, cechovní právo

Key words: guilds, professional self-government, guild law